

High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina
Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савет Босне и Херцеговине

CEST F BiH

CEST RS

MODUL 7

Građanska oblast
NAKNADA ŠTETE

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina

Bosna i Hercegovina – Босна и Херцеговина – Bosnia and Herzegovina
Federacija Bosne i Hercegovine – Федерација Босне и Херцеговине –
Federation of Bosnia and Herzegovina

Javna ustanova centar za edukaciju sudija i tužilaca u F BiH
Javna ustanova centar za edukaciju sudaca i tužitelja u F BiH
Јавна установа центар за едукацију судија и тужилаца у Ф БиХ

Јавна установа центар за едукацију судија и јавних тужилаца у РС
Javna ustanova centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u RS

MODUL 7

GRAĐANSKA OBLAST

NAKNADA ŠTETE

Vodeći ekspert:

Rosa Obradović, Okružni sud Banja Luka

Konsultanti:

Predrag Krsmanović, sudija Kantonalnog suda u Tuzli

Nevenka Mitrić, sudija Osnovnog suda Banja Luka

Mirza Jusufović, sudija Suda BiH

Staka Gojković, Vrhovni sud RS

Violanda Šubarić, Okružni sud Banja Luka

Asja Razić, sudija Kantonalnog suda u Tuzli

Enisa Halilović, sudija Kantonalnog suda u Tuzli

Jovanka Jovanović, predsjednik Osnovnog suda u Doboju

SADRŽAJ

PODMODUL I -OPSTE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU	3
UVODNE NAPOMENE	3
OPIS PODMODULA	3
1. OPŠTE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU	6
1.1. <i>Subjekti obligaciono –pravnog odnosa.....</i>	8
1.2. <i>Štetna radnja.....</i>	13
1.3. <i>Protivpravnost štetne radnje.....</i>	17
1.3.1. <i>Nanošenje štete po dužnosti</i>	22
1.3.2. <i>Nanošenje štete vršenjem prava</i>	24
1.3.3. <i>Nužna odbrana</i>	25
1.3.4. <i>Stanje nužde.....</i>	27
1.3.5. <i>Dozvoljena samopomoć</i>	28
1.3.6. <i>Pristanak oštećenog.....</i>	28
1.4. <i>Šteta.....</i>	30
1.5. <i>Uzročna povezanost između štetne radnje i štete.....</i>	31
2. POSEBNE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU.....	40
2.1. <i>Krivica</i>	40
2.2. <i>Objektivna odgovornost.....</i>	42
2.3. <i>Odgovornost za drugoga.....</i>	44
2.3.1. <i>Odgovornost za neodgovorna lica</i>	44
2.3.2. <i>Odgovornost roditelja za maloljetnike</i>	44
2.3.3. <i>Odgovornost drugih lica za maloljetnike</i>	46
2.3.4. <i>Odgovornost za maloljetnike po principu pravičnosti.....</i>	46
3. ODGOVORNOST PREDUZEĆA I DRUGIH PRAVNIH LICA PREMA TREĆIM LICIMA	46
3.1. <i>Odgovornost preduzeća</i>	46
3.2. <i>Odgovornost drugih pravnih lica</i>	47
3.3. <i>Odgovornost pravnog lica za rad njenog organa</i>	48
4. ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ŠTETU KOJU RADNIK PRETRPI NA RADU ILI U VEZI SA RADOM.....	48
4.1. <i>Šteta uzrokovana donošenjem nezakonite odluke.....</i>	48
4.2. <i>Šteta uzrokovana radniku na drugi način</i>	49
5. ODGOVORNOST RADNIKA KOJI NA RADU ILI U VEZI SA RADOM PRIČINI ŠTETU POSLODAVCU I TREĆEM LICU	50
6. ODGOVORNOST ZBOG NEISPUNJENJA OBAVEZE IZ UGOVORA ILI ZAKAŠNJENJA S ISPUNJENJEM.....	51
7. ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA MOTORNIM VOZILOM U POKRETU	52
7.1 <i>Odgovornost prema pravilima subjektivne odgovornosti.....</i>	52
7.2 <i>Odgovornost prema pravilima objektivne i solidarne odgovornosti</i>	55
7.3 <i>Odgovornost zajednice osiguranja</i>	56
8. ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA STVARI SA NEDOSTATKOM.....	56
9. PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU-TEST PITANJA	57
UVOD	57
KRATAK OPIS ČINJENIČNOG STANJA	57
KRATAK OPIS HIPOTETIČKOG SLUČAJA.....	58

KRATAK OPIS ČINJENČNOG STANJA	59
KRATAK OPIS HIPOTETIČKOG SLUČAJA	60
ANEKSI	62
1. LISTA MATERIJALA I KOMPONENTI	62
1.1. <i>Sudska praksa</i>	62
1.2. <i>Bilteni</i>	63
1.3. <i>Komentari</i>	63
1.4. <i>Knjiga</i>	63
1.5. <i>Članci</i>	63
2. MATERIJALI I KOMPONENTE	64
PODMODUL II – OSNOVI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU	65
UVODNE NAPOMENE	65
OPIS PODMODULA	65
1 ODGOVORNOST PO OSNOVU KRIVICE (SUBJEKTIVNA ODGOVORNOST)	72
1.1. <i>Oblici (stepeni) krivice</i>	74
1.1.1. <i>Namjera (dolus)</i>	74
1.1.2. <i>Nepažnja (culpa)</i>	76
1.1.3. <i>Prezumirana (pretpostavljena) krivica</i>	77
1.1.4. <i>Dokazana krivica</i>	78
1.1.5. <i>Uticaj krivične presude na dokazivanje u parnici</i>	79
2 ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD OPASNE STVARI ILI DJELATNOSTI (OBJEKTIVNA ODGOVORNOST)	85
2.1. <i>Odgovornost od opasne stvari</i>	87
2.2. <i>Odgovornost po osnovu opasne djelatnosti</i>	90
2.3. <i>Lica odgovorna za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti</i>	91
2.4. <i>Oslobadjanje od odgovornosti</i>	93
3 ODGOVORNOST ZA DRUGOGA	96

PODMODUL I -OPSTE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

UVODNE NAPOMENE

Tumačenje norme, kao proces njenog saznanja, pretpostavka je pravilne primjene norme. Pojam “pretpostavke odgovornosti za štetu” nije definisan odredbama Zakona o obligacionim odnosima, one su predviđene u zakonskim odredbama kojim je propisana šteta i njena naknada, a kako ovaj pojam nije definisan, pretpostavke odštetne odgovornosti, moraju se “prepoznati” u određenim zakonskim odredbama u svakom štetnom slučaju utvrđivanja odštetne odgovornosti štetnika. Pojam “pretpostavke odgovornosti za štetu” ima značenje da, od ispunjenja određenih uslova koji, kao što je naprijed rečeno, nisu zakonom definisani, ali su ipak predviđeni i koji se utvrđuju u zavisnosti od predmetnog štetnog događaja, zavisi odštetna odgovornost štetnika.

U ovom podmodulu bit će govora o vrstama pretpostavki odgovornosti za štetu, koje se dijele na: opšte i posebne, kao elementima odštetne odgovornosti, čije pravilno shvatanje i poimanje, daje odgovor na pitanje ispunjenja uslova za utvrđivanje odštetne odgovornosti štetnika, a time i na pitanje o osnovu za odgovornost štetnika.

Utvrđivanje ispunjenja pretpostavki za naknadu štete, nije ni malo lak zadatak suda. To je voditelja na izradi ovog pod-modula i rukovodilo da ovaj pojam izdvoji u vidu posebne teme, kako bi se korisnici podmodula potstakli da pravno analiziraju i procjenjuju elemente koji su od pravnog značaja za definisanje ovog pojma. U tekstu podmodula, radi lakšeg svatanja ovog pojma, korišteni su (jednostavni hipotetički) primjeri, a u slučaju korištenja pravnog obrazloženja iz sudske odluke, naznačena je odluka suda iz sudskog predmeta.

OPIS PODMODULA

Kategorije

U ovom podmodulu obrađuje se dio Zakona o obligacionim odnosima i to odredbe zakona, kojim su propisane pretpostavke odgovornosti za štetu, sadržane “u odjeljku dva” tog zakona, kojim je propisana obaveza naknade štete i to kao jedan od segmenata ovog instituta (naknade štete) od čijeg, kumulativnog ispunjenja zavisi nastanak odnosa odgovornosti za štetu.

Tematske ključne riječi koje će se obrađivati u ovom podmodulu su: opšte pretpostavke odgovornosti za štetu, u koje spadaju (subjekti obligaciono-pravnog odnosa odgovornosti za štetu, štetna radnja, protivpravnost štetne radnje, šteta, uzročna povezanost između štetne radnje i posljedica te radnje koje se manifestuju u vidu štete), te posebne pretpostavke odgovornosti za naknadu štete, u koje spadaju (krivica: dokazana i pretpostavljena i objektivna odgovornost po načelu uzročnosti, što znači-bez obzira na krivicu).

Trajanje	Za završetak ovog podmodula na seminaru potrebna su četiri radna časa.
Oblik	U okviru tog vremena podmodul predstaviti u obliku: seminara, predavanja, i interaktivnim učešćem edukacione jedinice ili grupe te stručnjaka na podmodulu i to putem vježbe, radionice, diskusije predvođene od strane moderatora i panel diskusije
Ciljevi edukacije	Na korisnike podmodula koji nemaju dovoljno iskustva, želi se prenijeti znanje o tome, koje su pretpostavke odštetne odgovornosti od pravnog značaja za odštetnu odgovornost, njihovo poimanje i prepoznavanje u svakom konkretnom štetnom događaju, a ciljevi edukacije korisnika sa iskustvom su, da se putem konferencijskih aktivnosti, razmjenom iskustava i mišljenja doprinosi usaglašavanju sudske prakse o ovom pitanju, te unapređenju znanja korisnika podmodula sa manjim sudijskim iskustvom, čime bi se doprinijelo kvalitetnoj edukaciji korisnika podmodula, bez iskustva, o ovom važnom pitanju. Odgovornost za štetu, u svakom konkretnom slučaju proističe iz određenog obligaciono pravnog odnosa, a za postojanje odštetne odgovornosti iz osnova određenog štetnog događaja, neophodno je ispunjenje odgovarajućih pretpostavki za odgovornost štetnika, koje se u svakom štetnom događaju, moraju “prepoznati” Radi lakšeg poimanja nastanka odgovornosti za štetu, slijedi objašnjenje tematskih-ključnih riječi spomenutih u prednje naznačenoj “kategoriji modula” definisanih, u vidu ciljeva edukacije: o Cilj 1. Definisane subjekata u obligaciono-pravnom odnosu, kao lica čijom je radnjom ili propuštanjem radnje (štetnik), drugom licu pričinjena šteta (oštećeni)o Cilj 2. Štetne radnje, koja predstavlja takvo postupanje štetnika kojim se oštećenom nanosi šteta.o Cilj 3. Definisane protivpravnosti štetne radnje, kao građanskog delikta, kojim se drugome prouzrokuje šteta.o Cilj 4. Definisane štete, kao jedne od ključnih riječi ovog podmodula, a i samog modula, kao osnovne pretpostavke odštetne odgovornosti, bez čijeg postojanja nema građanskog delikta, niti “sankcije” za tu vrstu delikta, koja se dosuđuje u vidu naknade bilo u novčanom ili nenovčanom obliku.o Cilj 5. Uzročna povezanost između štetne radnje i štete, kao pretpostavka odštetne odgovornosti, definisana je samim nazivom ove pretpostavke I predstavlja-povezanost između

štetne radnje I posljedice nastupanja štetne radnje, koja posljedica se manifestuje u vidu štete.

Prednje navedene ključne riječi objašnjene u tačkama “cilj 1- do cilj 5” predstavljaju opšte pretpostavke odgovornosti za štetu.

Slijede ključne riječi koje označavaju posebne elemente odgovornosti za štetu, koje pored opštih pretpostavki, u određenim slučajevima moraju biti ispunjene, da bi bilo riječi o odštetnoj odgovornosti:

o Cilj 6. Pojam krivice štetnika podrazumijeva krivicu kao subjektivni elemenat, u okviru pretpostavki za štetu. Zakon o obligacionim odnosima prihvatio je načelo prezumirane krivice, mada je predviđena odgovornost po osnovu dokazane krivice.

o Cilj 7. Objektivna odgovornost za štetu je takođe jedna od posebnih pretpostavki odštetne odgovornosti, prema kojoj, odgovornost štetnika potiče od nekih svojstava stvari ili iz osnova djelatnosti, bez obzira na krivicu.

Opis

Razlog za podmodul “Pretpostavke odgovornosti za štetu”, kao relevantna oblast za edukaciju je – usavršavanje znanja iz ove oblasti , radi lakšeg poimanja i prepoznavanja pretpostavki odštetne odgovornosti, koje opredjeljuju osnovanost potraživanja naknade štete i sam osnov odgovornosti. Ovo tim prije kada se ima u vidu, da pojam “pretpostavke odgovornosti za štetu” nije definisan posebnom odredbom Zakona o obligacionim odnosima, kao poseban pravni institut i što se otuda, one moraju “prepoznavati” i definisati u u okviru više zakonskih odredbi, u svakom konkretnom slučaju , na osnovu određenog životnog događaja, što često i nije lak zadatak suda. Stoga je za pravilno prepoznavanje pretpostavki odgovornosti za štetu potrebno stalno usavršavanje znanja, zatim posjedovanje sposobnosti pravnog procjenjivanja predmetnog štetnog događaja, kako bi se izveo pravilan pravni zaključak u pogledu ovih pretpostavki, što predstavlja razlog za izradu ovog podmodula.

Mogući predavači/edukatori

Vodeći ekspert, konsultanti i ostali predavači/edukatori Centra.

Dnevni red modula

Dnevni red modula se nalazi kao dio modula ili će biti kreiran od strane Centra na bazi potreba za pojedinačni modul.

Vodeći ekspert

Rosa Obradović, Okružni sud Banja Luka

1. OPŠTE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

Ovaj odjeljak o opštim pretpostavkama odgovornosti za štetu, započinje iznošenjem činjeničnog stanja o konkretnom životnom događaju, iz kog proizlazi pravilo prema kojem, od postojanja opštih pretpostavki odgovornosti za štetu, zavisi odštetna odgovornost štetnika (pravni značaj postojanja opštih pretpostavki za odštetnu odgovornost štetnika). Slijedi primjer činjeničnog stanja, određenog štetnog događaja:

Tužilac je podnio tužbu protiv tuženog, radi naknade štete. U tužbi navodi, da ga je tuženi na fudbalskoj utakmici na stadionu u D.V. dana 20.10.1985. godine ubo patent čakijom u leđa i da mu je time nanio tjelesne povrede u vezi čega tužbenim zahtjevom preciziranim podneskom od 12.5.2004. godine traži naknadu nematerijalne štete preciznije navedene u izreci presude.

U odgovoru na tužbu tuženi je istakao prigovor zastarjelosti potraživanja, jer se štetni događaj desio 20.10.1985. godine, a tužba je podnesena 28.12.1990. godine. Dalje je naveo da je tuženi u konkretnoj situaciji postupio u nužnoj odbrani jer je prethodno napadnut od strane većeg broja lica koja je predvodio tužilac koji je na njega nasrnuo odmah nakon što je tuženi od nekog iz te grupe pogođen kamenom u glavu i da radi toga nije dužan naknaditi tužiocu štetu koju je pretrpio usljed povreda zadobijenih ubodom patent čakijom.

Pravnom procjenom i analizom navedenog činjeničnog stanja, kod-među parničnim strankama nesporne činjenice da je tužilac zadobio tjelesne povrede, na naprijed opisani način, za postojanje odštetne odgovornosti tuženog potrebno je, pored činjenica odlučnih za odluku o prigovoru zastarjelosti potraživanja utvrditi, postojanje pretpostavki odštetne odgovornosti.

Slijedi pravno obrazloženje navedenog činjeničnog stanja:

«Sporno je da li je tuženi postupao u nužnoj odbrani čime bi shodno odredi člana 161. Zakona o obligacionim odnosima bila isključena njegova odgovornost za naknadu štete koju zahtijeva tužilac.

Sporno pitanje među parničnim strankama treba riješiti kroz odredbe čl.154, 155 161, 192, i 200. Zakona o obligacionim odnosima.

Prema sadržini navedenih odredaba Zakona o obligacionim odnosima svako činjenično stanje obaveze naknade štete mora sadržavati sljedeće pretpostavke: štetnu činjenicu, nedopuštenu štetu, uzročnu vezu, između štetnog događaja, štete i odgovornosti. Izostajanje jednog od navedenih elemenata ne stvara obavezu štetnika da oštećenom naknadi prouzrokovanu štetu.

Sobzirom na naprijed navedene, zatim činjenicu da je uloga suda da stranki pruža pravnu zaštitu primjenom materijalnog prava na konkretno činjenično utvrđenje i odredbe novog Zakona o parničnom postupku prema čijoj sadržini stranke imaju aktivnu ulogu jer su dužne da dokazuju svoja činjenična tvrđenja, to je za udovoljenje tužbenog zahtjeva na strani tužioca bila obaveza da dokaže sve pretpostavke za naknadu štete. Međutim, tužilac to nije učinio, prije svega u pogledu visine štete, pa i sve da iz provedenih dokaza slijedi isključiva odgovornost tuženog za naknadu štete, sud nije mogao udovoljiti tužbenom zahtjevu tužioca radi čega je primjenom pravila

tereta dokazivanja u cijelosti odbio tužioca sa postavljenim tužbenim zahtjevom (čl. 126. Zakona o parničnom postupku).» (Iz obrazloženja presude Općinskog suda u Živinicama, Broj --- od 19.5.2005. godine).

Naprijed navedeni primjer činjeničnog stanja, primjer je pravila, da je za odštetnu odgovornost štetnika, nužno ispunjenje zakonom propisanih uslova za odštetnu odgovornost, koji uslovi se tiču, prije svega - postojanja opštih pretpostavki za odgovornost za štetu. Ovaj primjer takođe pokazuje, koliko su povezani instituti koji predstavljaju pretpostavke odštetne odgovornosti, jer se na ovom primjeru, jednako kao što se mogu procjenjivati opšte pretpostavke odštetne odgovornosti, može procjenjivati i institut «nužna odbrana», kao zakonom propisani izuzetak od pravila o zabrani prouzrokovanja štete. O ovom institutu prvostepeni sud, čije pravno obrazloženje predmetnog činjeničnog stanja je naprijed izneseno, s pravom se nije ni bavio, polazeći od razloga, kako se navodi u pomenutoj presudi- zbog kojih je tužilac i odbijen sa tužbenim zahtjevom, zbog čega isti sud nije ni iznosio postojanje osnova za naknadu predmetne štete, smatrajući to, kod ovakvog stanja stvari, suvišnim.

Iz istog primjera vidljivo je da sud pruža pravnu zaštitu strankama u sporu, pravilnom primjenom materijalnog prava, na potpuno i pravilno utvrđeno činjenično stanje, a u postupku (ovdje parničnom) koji se vodi prema pravilima procesnog prava (ovdje novog Zakona o parničnom postupku), čija uloga je došla do izražaja, a sastoji se u pravilu o teretu dokazivanja, što se samo uzgrd spominje, jer bi se detaljnijim obrazlaganjem primjene novog Zakona o parničnom postupku, izašlo iz okvira teme ovog podmodula.

Opšte pretpostavke odgovornosti za štetu, kao ni sam pojam «pretpostavki odgovornosti za štetu» nisu taksativno nabrojane ni u jednoj od odredbi Zakona o obligacionom odnosim, već se njihovo postojanje pronalazi iz sadržaja odredbi istog zakona, koje govore o naknadi štete. Teorija i sudska praksa su o ovom pitanju zauzeli stanovište, tako da pojam «opšte pretpostavke odgovornosti za štetu» predstavlja pravni standard i utvrđuju se u svakom konkretnom slučaju, na osnovu elemenata tog konkretnog slučaja. Opšte pretpostavke odgovornosti za štetu su one pretpostavke, bez čijeg postojanja, gotovo da i ne može biti riječi o odštetnoj odgovornosti štetnika.

Međutim, različita su mišljenja teoretičara, kao i pravna shvatanja iz sudske prakse o tome, koje pretpostavke imaju karakter - opštih pretpostavki. Tako prof. Dr. Branko Morait u knjizi «Obligaciono pravo», knjiga II, Banja Luka 1999. godine, na stranici broj 28 navodi da, u svakom slučaju prozrokovanja štete moraju postojati najmanje dva opšta uslova: šteta i uzročna veza i da su ova dva uslova sasvim dovoljna za ustanovljenje odgovornosti za štetu. U komentaru Zakona o obligacionom odnosima I knjiga II izdanje redaktora: prof. dr. Borislava T. Blagojevića i prof. dr. Vrleta Krulj iz 1983. godine, izdavač Savremena administracija, Beograd, na stranici 486 – kao pretpostavke obaveza naknade štete, naznačene su: štetna činjenica, nedopuštena šteta, uzročna veza između štetnog događaja i štete i odgovornosti.

Na identičan način uređene su pretpostavke obaveze naknade štete, koje mora da sadrži svako činjenično stanje obaveza naknade štete i u komentaru Zakona o obligacionom odnosima glavnog redaktora prof. dr. Slobodana Perovića I knjiga iz 1995 godine, Savremena administracija, na stranici 303.

U zborniku radova nazvanom «Odgovornost za štetu», Saveza društva pravnika (ranije) Republike Hrvatsk, Zagreb iz 1987. godine navodi se, da se kao opšte

pretpostavke odgovornosti za štetu uglavnom spominju: subjekti obveznog odnosa odgovornosti za štetu, štetna radnja, protivpravnost štetne radnje, šteta, te uzročna veza između štetne radnje i posljedice.

Kod činjenice, da iz prednje navedenog ne proizlazi jedinstven stav u pogledu definisanja pojma «opštih pretpostavki» odgovornosti za štetu, argumenti koji, prema pravnom shvatanju vođitelja na izradi ovog podmodula, govore u prilog opštih pretpostavki, prema ovom posljednje spomenutom Zborniku radova su slijedeći:

Iz sadržaja odredbe člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je propisano da-ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je nadoknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice-proizlaze pretpostavke odštetne odgovornosti, koje se tiču: subjekata obligacionog odnosa, štetne radnje, njene protivpravnosti i uzročne veze. Subjekti obligacionog odnosa, na posredan način spominju se i u stavu 2. istog člana, koji propisuje odgovornost za štetu po principu objektivne odgovornosti, jer i kod ovog oblika odgovornosti postoji: štetnik i oštećeni, u širem smislu riječi. Šteta, kao opšta pretpostavka odštetne odgovornosti, definisana je u članu 155. prednje navedenog zakona.

Slijedi kratak osvrt o svakoj od opštih pretpostavki odštetne odgovornosti:

1.1 Subjekti obligaciono –pravnog odnosa

Subjekti u obligaciono pravnom odnosu su: povjerilac i dužnik. Međutim, određivanje subjekata u određenom materijalno pravnom odnosu (onog lica koje je ovlaštenik prava da zahtijeva naknadu i obveznika, prema kome je usmjeren zahtjev za naknadu), nije uvijek lak zadatak suda.

1) Primjer koji slijedi, korisnicima podmodula poslužiti će za pravno procjenjivanje subjekata u konkretnom obligaciono pravnom odnosu:

Tužiocu Š.B. i mld. Š.B. zastupana po zakonskoj zastupnici Š.B. u tužbi i tokom postupka ističu da je prvotužena R.S. mobilisala za svoje potrebe putničko motorno vozilo, kojim je kritičnog dana upravljao drugotuženi M.B. kao pripadnik V.R.S. kada je, upravljajući putničkim motornim vozilom, zaobilazeći parkirano teretno vozilo-šleper, vozilom kojim je upravljao, prešao na lijevu kolovoznu traku i tom prilikom svojim prednjim dijelom vozila udario vozilo pravnog prednika tužioca Š.R. pri čemu je pričinjena šteta na istom vozilu, konstatovana zabilješkom Stanice javne bezbjednosti B.L. i zapisnikom o oštećenjima spornog vozila, sačinjenim od strane Osiguravajuće organizacije. Zahtijevaju, da im tuženi solidarno naknade štetu iz osnova predmetnog štetnog događaja. u iznosu od 1.953,00 DM.

Prvotužena u odgovoru na tužbu spori zahtjev tužioca, ističući prigovor nedostatka pasivne legitimacije, jer je, prema navodima ove tužene predmetnu saobraćajnu nezgodu skrivio drugotuženi.

Drugotuženi spori navode iz tužbe i osporava tužbeni zahtjev ističući: da je putničkim vozilom upravljao po nalogu svo pretpostavljenog, da se kretao ulicom M.P. gdje je bio parkiran kamion šleper, da je stajao «svojim vozilom» prednjim dijelom isturenim iza teretnog-šleper vozila da bi vozilo prednika tužioca nesmetano prošlo, ali

da je isto vozilo, krećući se iz suprotnog pravca, udarilo u vozilo kojim je upravljao ovaj tuženi, mada je, prema njegovim navodima, mogao nesmetano da prođe kolovoznom trakom.

Pravnom analizom naprijed navedenog činjeničnog stanja, korisnik modula, treba odgovoriti na pitanja: ko su subjekti u ovom spornom pravnom odnosu, kod činjenice, da su tužioci pravni prednici (u vrijeme vođenja parnice-pokojnog) Š.R. da je prvotužena imalac motornog vozila (po osnovu mobilizacije istog), kojim je upravljao drugotuženi, da su u predmetnoj saobraćajnoj nezgodi učestvovali – pravni prednik tužioca i drugotuženi, te da je u momentu štetnog događaja drugotuženi bio na izvršenju zadatka po nalogu prvotužene.

Kako su u sudskoj praksi zabilježeni brojni slučajevi pokrenutih postupaka za naknadu štete, a o šteti ne može biti riječi, bez učesnika u svakom štetnom događaju, brojne su i sudske odluke iz oblasti odštetne odgovornosti.

2) Primjer koji slijedi, takođe će korisnika modula podstaći na pravnu analizu-subjekata u spornom pravnom odnosu:

Tužiteljica G.S. u tužbi zahtjevom traži da joj tužena R.S. naknadi štetu na ime troškova sahrane i za duševne bolove zbog smrti unuka, tužiteljici bliskog lica. Za osnov tužbe navodi: da je majka pokojnog M.Ž. umrla kada je on imao devet mjeseci života i da nije bila u bračnoj zajednici sa njegovim ocem, da ga je tužiteljica othranila, izdržavala i da je unuk živio s njom u zajedničkom domaćinstvu, školovao se i odatle zasnovao svoju bračnu zajednicu. Polazeći od toga da je smrt unuka tužiteljice u vezi sa vršenjem službe, za što ga je angažovala tužena, traži da se tužena obaveže na naknadu štete na ime troškova sahrane u iznosu od 500 KM. i naknadu za duševne bolove zbog smrti bliskog lica, u iznosu od 10.000,00 KM.

Tužena osporava osnov i visinu tužbenog zahtjeva, a osporavanje temelji na tvrdnji da tužiteljica ne spada u krug lica koja imaju pravo na naknadu traženih vidova štete prema odredbi člana 193. i člana 201. Zakona o obligacionim odnosima.

Imajući u vidu prigovor tužene, da tužiteljica ne spada u krug lica koja, pod određenim, zakonom propisanim uslovima imaju pravo na naknadu traženih vidova štete, kao i činjenice i dokaze na kojima tužiteljica temelji tužbeni zahtjev, odlučna činjenica za pravilnu primjenu materijalnog prava je-da li tužiteljica ima ovlaštenja da traži naknadu predmetne štete od tužene, što daje odgovor na pitanje, njenog subjektiviteta (stvarne-aktivne legitimacije), u ovom materijalno-pravnom odnosu.

3) I primjer činjeničnog stanja koje slijedi, govori o ispunjenju ove pretpostavke odgovornosti za štetu:

Tužitelji (roditelji, te braća i sestre) poginulog, zahtijevaju naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzrokovane smrću, njima bliskog lica. Za osnov potraživanja navode, da je tužena odgovorna po principu objektivne odgovornosti, kao vlasnik odnosno imalac motornog vozila i da je po tom osnovu pasivno legitimisana u ovoj pravnoj stvari.

Tužena ističe, da je kao subjekt obaveze netačno označena i da se zbog toga radi o neizvršivoj obavezi, da je za nastalu štetu isključivo odgovoran J.N. koji je upravljajući vozilom tužene skrivio nezgodukoja je imala za posljedicu smrtni d. A.A. sina i brata tužitelja, te da tužena nije pasivno legitimisana u ovom sporu.

4) Iz hipotetičkog slučaja, koji slijedi, takođe treba procijeniti ko su učesnici spornog pravnog odnosa:

Tužioci su članovi užeg porodičnog domaćinstva (supruga i djeca) M.M. koji je preminuo zbog smrtonosnih povreda zadobijenih na radu kod poslodavca. Pravni prednik tužioca M.M. je za života pokrenuo parnicu protiv poslodavca, radi naknade materijalne štete, na ime izgubljene zarade prouzrokovane nezakonitim prestankom radnog odnosa i naknade nematerijalne štete za duševne bolove zbog povrede prava ličnosti. Nakon smrti M.M. koja je nastupila u toku trajanja ove parnice, tužioc, kao njegovi nasljednici, preuzeli su vođenje parnice u ovoj pravnoj stvari. Zahtjevom traže, da im tuženi naknadi materijalnu štetu u iznosu od 5.000,00 KM na ime izgubljene zarade zbog nezakonitog prestanka radnog odnosa njihovog pravnog prednika i nematerijalnu štetu u iznosu od 10.000,00 KM, zbog povrede prava ličnosti, koje vidove štete je – za života tražio, njihov pravni prednik.

Tuženi je osporio osnov potraživanja tužioca, ističući prigovor nedostatka aktivne legitimacije na strani tužioca i nedostatak pasivne legitimacije na strani tuženog, pri čemu tuženi navodi, da se smrću pravnog prednika tužioca, gase kako ovlašćenja tužioca na podnošenje zahtjeva, tako i obaveza tuženog za naknadu traženih vidova štete.

Na osnovu prednje navedenih činjeničnih navoda ovog hipotetičkog slučaja, korisnik modula treba procijeniti: da li su tužioci, koji su pravni nasljednici M.M. aktivno, a tuženi, pasivno legitimisani u ovoj parnici, kada je riječ o zahtjevu za naknadu materijalne i nematerijalne štete, koju je tražio i njihov pravni prednik odnosno, da li tužioci i tuženi, kraj naprijed navedenog stanja stvari, imaju status subjekata u spornom obligaciono pravnom odnosu i u kom obimu potraživanja.

5) Slučaj činjeničnog stanja – primjer, za ispunjenje pretpostavke odgovornosti za štetu definisane kao «subjekti obligaciono - pravnog odnosa.

Tužitelj zahtjeva naknadu štete zbog pomora ribe u rijeci S. i jezeru M. do kojeg uginuća je, prema navodima tužioca došlo prilikom proloma oblaka u mjestu V. kada su oborinske vode poplavile nezaštićene bazene tuženog i izbacile otpadne materije sa farme koje su se prema tvrdnji tužitelja, isušnim koritom potoka ulile u rijeku S.

Tuženi spori osnov potraživanja ističući, da ničim nije doprinio uginuću ribe tužitelja.

Obligacioni odnos predstavlja takav pravni odnos u kome, jednom subjektu (povjeriocu) pripada ovlaštenje da zahtijeva od drugog subjekta (dužnika), da nešto učini ili da se uzdrži od nečega, na što je dužnik ovlašten da učini. Dakle, povjerilac je lice koje u svoje ime, odnosno u čije ime se traži pružanje pravne zaštite određenog sadržaja-sadržaja, naknade štete, a dužnik je lice protiv koga je upravljen zahtjev za pružanje pravne zaštite sadržaja, naknade štete. Zakon o obligacionim odnosima ne sadrži u posebnoj zakonskoj odredbi definiciju pojma «povjerilac i dužnik», kao što drugi zakoni, npr: Zakon o izvršnom postupku, sadrži poseban član kojim su definisani izrazi «tražilac izvršenja i izvršenik». Povjerilac i dužnik, kao pravni instituti i kao subjekti obligacionog prava, sadržani su u pojedinim odredbama Zakona o obligacionim odnosima, a iz definicije obligacionog odnosa proizlazi da su subjekti pravnog odnosa iz koga se sastoji obligacija: povjerilac i dužnik. Potraživanje koje proističe iz obligacije, predstavlja subjektivno pravo povjerioca prema dužniku.

Lice odgovorno za štetu je ono lice, koje je dužno naknaditi prouzrokovanu štetu (to može biti lice koje je štetu učinilo, kao i lice koje je bilo dužno da štetu spriječi), a oštećeno lice je ono lice, kome je šteta nanesena. Štetnik je najčešće ono lice, koje je prouzrokovalo samu štetu. To nije uvijek slučaj, jer su brojni slučajevi u kojim, odštetno odgovorno lice nije ono lice koje je počinilo štetnu radnju, već drugo lice koje se nalazi u izvjesnom odnosu prema licu koje je počinilo štetnu radnju i o kojima je on dužan da se stara, (npr. slučaj iz člana 165. Zakona o obligacionim odnosima, kojim je propisana odgovornost roditelja za štetu koju njihovo dijete uzrokuje drugom licu), u kom slučaju štetnik i odgovorno lice su, ne samo terminološki različita lica već i suštinski, jer je u pomenutom slučaju štetnik u užem smislu riječi, kao lice koje je štetu neposredno prouzrokovalo- dijete, a odštetno odgovorno lice za predmetnu štetu je –roditelj djeteta, kakav slučaj može biti i kod štete koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti.

Odgovorno lice može biti fizičko ili pravno lice, ili više lica kao saučesnika u izvršenju štetne radnje. Postupak saučesnika može proisteći iz jedinstvene štetne radnje, može se zasnivati na obligaciji, kao i kad šteta nastane iz događaja koji nije jedinstven za više učesnika, u kom slučaju je riječ o tzv. nepravoj zajednici u kojoj nema učešća učesnika, već se radi o sasvim samostalnom radu svakog od njih.

Slijedi pravno obrazloženje iz sudskih odluka donesenih na osnovu činjeničnog stanja na koje je ukazano pod tačkom 1). u uvodu ovog ovog odjeljka:

«Iz provedenih dokaza proizlazi, da je vozilo kojim je upravljao drugotuženi, bilo mobilisano od strane i za potrebe prvotužene i da je drugotuženi prilikom obavljanja zadatka po nalogu svog nadređenog, skrivio predmetnu saobraćajnu nezgodu, čemu nije (ni djelimično) doprinio pravni prednik tužitelja. Stoga je po ocjeni ovoga suda, saglasno odredbi člana 173. i člana 174. Zakona o obligacionim odnosima, prvotužena odgovorna kao «imalac stvari» tj. putničkog vozila koje u opisanoj saobraćajnoj situaciji ima svojstva opasne stvari, te člana 121. Zakona o vojsci, prema kojoj odredbi ova tužena odgovara za štetu pričinjenu trećim licima, koju vojno lice učini u vezi sa vršenjem vojne službe.

Nasuprot navedenom, zahtjev tužilaca u odnosu na drugotuženog, je neosnovan. Ovo iz razloga, što je štetna radnja od strane drugotuženog (saobraćajna nezgoda) izvršena «na radu» i u okviru funkcije koje su mu povjerene. Opšte pretpostavke odgovornosti za drugoga su: nedopuštenost, uzročna veza i šteta, pa kako u konkretnom slučaju postoje naprijed navedene pretpostavke, jer je nedopuštenom i nezakonitom (suprotno odredbama zakona o osnovama bezbijednosti saobraćaja na putevima) radnjom drugotuženog uzrokovana nezgoda, kojom prilikom je pričinjena šteta na vozilu prednika tužilaca, to analognom primjenom odredbe člana 170. i člana 171. Zakona o obligacionim odnosima, za predmetnu štetu odgovara prvotužena, čiji pripadnik je bio drugotuženi, kao da je štetnu radnju sama učinila, zbog čega je primjenom istih zakonskih odredbi, zahtjev tužilaca u odnosu na drugotuženog odbijen kao neosnovane» (Iz neobjavljene presude Osnovnog suda u Banja Luci broj P-1244/93 od 21.8.1997. godine).

Slijedi pravno obrazloženje iz sudske odluke, zasnovano na naprijed navedenom činjeničnom stanju iz tačke 2). koje opisuje okolnosti konkretnog slučaja odlučne za pravilno presuđenje o zahtjevu tužiteljice za naknadu štete, prouzrokovane smrću njenog unuka:

«Tužiteljica je, usljed smrti svoje kćerke bila prinuđena da preuzme svu brigu oko unuka, što je, s obzirom na uzrast djeteta i okolnosti u kojima je dijete ostalo bez majke, bilo prirodno i logično, sasvim sigurno je, da je tužiteljica bila emotivno vezana za poginulog. Smrt, nužno znači duševnu bol za lica koja su voljela umrlog. Takve afekcije su najčešće među srođnicima, ali one ne pretpostavljaju nužno odnos srođnika. Okolnost o kojoj se mora voditi računa prilikom utvrđivanja obima pretrpljene nematerijalne štete jeste-stepen životne zajednice i odnos u toj zajednici. Kako je tužiteljica odnjegovala poginulog unuka kao svoje dijete, njegovom smrću trpi dušebne bolove, a ta trpljenja su, s obzirom na navedeno, daleko veća, nego što bi bila u slučaju da je poginuli odrastao sa svojom majkom u užoj porodici i da je imao uzajamna osjećanja sa članovima te porodice. Tužiteljica je sa unukom živjela u zajedničkom domaćinstvu, pod istim krovom, usljed čega se nalazila s njim u raznovrsnim životnim odnosima, koji su duži vremenski period predstavljali sastavni dio njihovog zajedničkog života i formirali njihove navike. Otuda, zbog takvih njihovih životnih odnosa, smrt M.Ž. je sasvim sigurno uzrokovala nematerijalnu štetu koja se manifestovala u vidu duševnih bolova tužiteljice, zbog izgubljenog bliskog srođnika.

Iz navedenih razloga, tužiteljica (baka poginulog), ima pravo na naknadu traženih vidova štete, iako baka ne spada u krug lica iz odredbe člana 201. Zakona o obligacionim odnosima, ovlaštenih na naknadu štete zbog smrti bliskog lica, jer je sa poginulim živjela u zajednici života sličnoj zajednici između roditelja i djece, pa se takva zajednica može upodobiti sa tim licem, zbog čega mu pripada pravična naknada za duševne bolove zbog smrti bliskog lica. Naknada na ime troškova sahrane, nadoknađuje se prema propisu člana 193. Zakona o obligacionim odnosima, za čiju primjenu su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonom propisani uslov». (Iz obrazloženja presude Okružnog suda u Banjaluci br. Gž-106/00 od 3.4.2000.godine).

Pravno obrazloženje za opis činjeničnog stanja iz tačke 3) ovog odjelka, nazvane – subjekti obligaciono-pravnog odnosa:

«Ne može se prihvatiti prigovor da je tužena kao subjekt obaveze netačno označen i da je zbog toga prvostepena presuda neizvršiva. Ovo stoga, što je u ovoj parnici kao tužena označena BiH-F.BiH. M.O. čime je tužena kao pravna osoba i subjekt obaveze dovoljno i jasno određena. Tačno je, jer je to utvrđeno u krivičnom postupku, da je J.N. upravljajući motornim vozilom skrivio saobraćajnu nezgocukoja je imala za posljedicu smrt mld A.A. sina odnosno brata tužitelja. Međutim, radi se o vojnom motornom vozilu, čiji je vlasnik odnosno imalac tužena, pa tužena odgovara za štetu od ove opasne stvari po principu oobjektivne odgovornosti na osnovu odredbi član 173. i174. ZOO, a kako se vozač motornog vozila tužene u smislu odredbe člana 177. ZOO ne smatra trećim licem, to se ni tužena kao imalac opasne stvari ne može osloboditi od odgovornostini potpuno ni djelimično, bez obzira na postojnje subjektivne odgovornosti vozačamotornog vozila. Zato je pravilna i ocjena prvostepenog suda da je neosnovan istaknuti prigovor tužene da ona nije pasivno legitimisana u ovoj pravnoj stvari». (Iz obrazloženja presude Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-330/01 od 23.04.2001 godine).

I najzad pravno obrazloženje za 5) primjer prednje navedenog činjeničnog stanja, u pogledu ispunjenja ove pretpostavke odštetne odgovornosti:

«Prema odedbi čl.154 st. 1 ZOO ko drugome prouzrokuje štetu dužan naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Da bi neko odgovarao za

štetu potrebno je, dakle, uz oštećenog štetu radnju i posljedice utvrditi i ko je štetnik, a tužitelj u ovoj parnici nije uspio dokazati da je to tuženi». (Iz obrazloženja presude Vrhovnog suda Federacije BiH Rev.273/02 od 29.6.2004.godine).

Za određivanje odgovornog lica, kao subjekta u obligaciono-pravnom odnosu (nezavisno od toga da li se radi o pravnim ili fizičkim licima), kod pojedinih vrsta odštetne odgovornosti, za postojanje odštetne odgovornosti, neophodno je posjedovanje određenih svojstava (npr. deliktna sposobnost), dok oštećeno lice može biti svaki subjekt (fizičko ili pravno lice) ili drugi oblik organizovanja, za što im nisu potrebna «posebna» svojstva, osim da im status oštećenog lica pripada prema pravilima odštetnog prava.

1.2 Štetna radnja

Štetna radnja u širem smislu riječi podrazumjeva postupanje čovjeka koje se manifestuje u obliku štetne radnje i «događaj» koji je izvan postupanja čovjeka i koji se može pripisati određenim svojstvima stvari ili djelatnosti.

Iz činjeničnih navoda tužbe i odgovora na tužbu, koji slijede, korisnik podmodula treba prepoznati štetnu radnju, kao elemenat odštetne odovornosti:

«Tužioci su supruga i djeca S.M.koji je preminuo od smrtonosnih povreda koje mu je, prema navodima tužioca, nanio tuženi, C.D. upotrebom vatrenog oružja. Ističu da je tuženi, kritičnog dana, prvo verbalno napao njihovog pravnog prednika ispred seoske prodavnice, a zatim da ga je fizički napao i da mu je tom prilikom nanio smrtonosne povrede iz vatrenog oružja, a da mu za takvo ponašanje pokojni S.M. nije dao nikakvog povoda, te da je tuženi pravosnažnom presudom krivičnog suda O.S. u B.L.oglašen krivim za krivično djelo-ubistva, iz kog osnova se zahtijeva naknada štete u ovoj parnici. Traže, da sud utvrdi odgovornost tuženog za predmetni štetni događaj, po osnovu krivice i da ga obaveže da tužiocima naknadi štetu na ime troškova sahrane u iznosu od 2.7000,00 KM i za duševne bolove zbog smrti S:M., njima bliskog lica u iznosu od po 7.000,00 KM svakom od njih sa zakonskom zateznom kamatom, počev od presuđenja pa do isplate.

Tuženi osporava tužbeni zahtjev, ističući prigovor podijeljene odgovornosti pravnog prednika tužioca, te da tužiocima ne pripada pravo na naknadu traženih vidove štete, s obzirom da-prema navodima tuženog, pravni prednik tužioca, nije živio sa tužiocima u ekonomskoj ni porodičnoj zajednici unazad osam godina prije njegove smrti.

Kada se ima u vidu da se ova zakonska pretpostavka odštetne odgovornosti u Zakonu o obligacionim odnosima obrađuje u okviru Odjeljka 2. tog zakona kojim je uređeno pitanje «uzrokovanja štete» proizlazi da je ustvari štetna radnja uzročnik štete, a da pitanje odštetne odgovornosti štetnika zavisi od ispunjenja, pored ove pretpostavke- i drugih pretpostavki odštetne odgovornosti. Daljom analizom samog pojma «štetna radnja» slijedi zaključak, da štetna radnja predstavlja faktičku radnju koja, sobzirom na svoju štetnost, (protivpravost) ima za posljedicu «štetu» koja se može manifestovati u raznim vidovima materijalne i nematerijalne štete, za čiju nadknadu je neophodno utvrđenje ispunjenja uslova odštetne odgovornosti. O ovom obliku štetne radnje, u vidu faktičke radnje, koja za posljedicu može imati umanjeње nečije imovine ili sprečavanje

povećanja imovine, može biti govora kada je riječ o aktivnoj štetnoj radnji preduzetoj u vidu činjenja- koje joj daje pravni karakter aktivne radnje.

Štetna radnja može biti i u vidu nečinjenja , odnosno pasivnog postupanja štetnika (misli se na štetnika u širem smislu riječi). Ovaj oblik štetne radnje, koju karakteriše «propuštanje-nečinjenje» što terminološki znači «nepostupanje», a sa aspekta odštetne odgovornosti znači «postupanje» u vidu propuštanja odnosno nečinjenja. Iako u vidu propuštanja odnosno nečinjenja, što ovakvu štetnu radnju čini – pasivnom, i ova, pasivna štetna radnja predstavlja takođe faktičko stanje koje karakteriše pasivno postupanje štetnika, koje za posljedicu ima «štetu» manifestovanu u nekim od njenih vidova, koja se naknađuje prema pravilima o odštetnoj odgovornosti.

Primjer štetne radnje u vidu nečinjenja, slijedi iz slijedećeg hipotetičkog slučaja:

Odlukom Komisije za stambene odnose poslodavac je, povodom zahtjeva radnika odlučio da radniku isplaćuje na ime naknade za stanarinu iznos od po 100.00KM mjesečno iz sredstava naplaćenih u stambeni fond poslodavca, počev od dana donošenja odluke, pa sve dok se ne izmijenu okolnosti. Ova odluka poslodavca, potvrđena je u drugostepenom postupku povodom prigovora direktora preduzeća izjavljenom protiv iste, tako da je navedena odluka postala konačna, a zatim i pravosnažna, jer nije osporena pred sudom. Kako i pored navedenih odluka poslodavac, ne vrši isplatu odobrenih novčanih sredstava, radnik je podnio tužbu protiv poslodavca kojom zahtijeva da sud obaveže poslodavca na izvršenje odluke, isplatom mu odobrenih novčanih sredstava u traženom i odobrenom mjesečnom iznosu od po 100,00 KM počev od dana donošenja odluke, pa dok se ne izmijenu okolnosti.

Analizom činjenica iz opisanog hipotetičkog slučaja, ukazuju se spornim, slijedeća pitanja: koja je pravna kvalifikacija spornog materijalno-pravnog odnosa između poslodavca i radnika, kod činjenice da konačna i pravosnažna odluka poslodavca, predstavlja pravnu fikciju njene zakonitosti, da i pored stvorene obaveze poslodavac istu ne izvršava, kako okarakterisati opisano ponašanje poslodavca (aktivno ili pasivno), u kojem dijelu je ono aktivno, a u kojem pasivno, te koje je od navedena dva postupanja poslodavca od pravnog značaja za odluku o predmetu spora.

Navedeni primjer je jednostavan primjer prouzrokovanja štete pasivnim ponašanjem poslodavca. Sporni materijalno pravni odnos subjekata ove obligacije, karakteriše šteta, koju radnik trpi propuštanjem, odnosno nepostupanjem poslodavca, prema odluci o odobravanju sredstava. Aktivno postupanje poslodavca, u konkretnom slučaju, manifestuje se radnjama preduzetim u postupku donošenja konačne i pravosnažne odluke kojom su sredstva odobrena radniku. Pasivno ponašanje poslodavca koje, za pravnu kvalifikaciju predmetnog spornog odnosa, ima značaj «postupanja» sastoji se u propuštanju poslodavca da izvršava svoju odluku i da u skladu sa istom, radniku isplaćuje odobreni iznos novčanih sredstava, jer se poslodavac ne može više pozivati na nezakonitost navedene odluke, koja je konačna i pravosnažna, što predstavlja pravnu prezumciju njene zakonitosti. Navedeno postupanje poslodavca, za posljedicu ima štetu koju trpi radnik, koja se sastoji u umanjenju imovine , jer naknadu za stanarinu mora obezbijediti iz drugih izvora finansiranja (obična šteta). U navedenom hipotetičkom slučaju, pored štete, sadržane su i druge pretpostavke odštetne odgovornosti: subjekti obligacionog odnosa (radnik i poslodavac), štetna radnja (nepostupanje poslodavca, ne-vršenje isplate), protivpravnost (postupanje poslodavca protivno konačnoj i pravosnažnoj odluci), uzročna veza između štetne radnje i

posljedice koja se manifestuje u vidu materijalne štete, te odgovornost poslodavca po osnovu krivice.

Prema tome, štetna radnja, bilo da je riječ o aktivnoj ili pasivnoj radnji, predstavlja faktičku činjenicu, postupanje u vidu činjenja ili propuštanja odnosno nečinjenja, koja se manifestuje tako da za posljedicu ima umanjene nečije imovine ili sprečavanje njenog povećanja. U komentaru Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima Dr. Borislav Vizner, Zagreb 1978 godina, strana 619-620 u pogledu ovog pojma, navedeno je, da se pod pojmom «Uzrokovanje štete» podrazumijeva: «takvo faktičko uzrokovanje štete drugome koje pravni poredak, pravo u objektivnom smislu sadržano u Zakonu o obveznim odnosima, osuđuje kao nedopušteno i zbog toga na tu činjenicu nadovezuje nastanak i postojanje obveznopravnog odnosa odgovornosti za uzrokovanu štetu, po kojem odnosu je dužnik-štetnik dužan a vjerovnik-oštećenik ovlašten da se faktično uzrokovana šteta nadoknadi». Prema komentaru istog autora: «Proizlazi-da se ovako shvaćeno uzrokovanje štete kao izvor obveznopravnih odnosa sastoji iz dva elementa, iz dva dijela: prvog, koji se odnosi na faktičku činjenicu uzrokovanja štete drugome, i drugog- koji se odnosi na odgovornost za uzrokovanu štetu kao pravno relevantnu činjenicu iz koje nastaje obveznopravni odnos dužnosti i prava na njezinu naknadu». Sve ovo potvrđuje naprijed navedeni zaključak, da je štetna radnja uzročnik štete, što znači da je štetna radnja primarnog karaktera u odnosu na odgovornost, koja je sekundarnog karaktera, jer bez štetne radnje ne može biti riječi ni o odštetnoj odgovornosti.

Štetna radnja može se manifestovati kao građanski delikt, ili u vidu povrede, već zasnovanog obligacionog odnosa.

Štetna radnja kao građanski delikt, predstavlja takvo postupanje, koje je protivno načelu zabrane prouzrokovanja štete iz člana 16. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je izrečena dužnost svakoga da se uzdrži od postupka kojim se drugome može prouzrokovati šteta. Takvim postupanjem štetnika (u vidu građanskog delikta), nastaje – stvara se obligaciono pravni odnos između štetnika i oštećenog, koji predstavlja izvor obligacije u kojoj je oštećeni ovlaštenik prava da zahtijeva odgovornost štetnika za građanski delikt koji se manifestovao u vidu štete, a štetnik je obveznik koji je, ako se utvrdi njegova odštetna odgovornost, dužan da iz tog, novo-zasnovanog građanskog, materijalno -pravnog odnosa, snosi odgovornost za štetu.

Štetna radnja u vidu povrede obligacionog odnosa (koji može biti zasnovan na osnovu ugovora ili na drugi zakonom propisani način), podrazumijeva takvu činjeničnu i pravnu situaciju u kojoj je – prije postupanja štetnika definisanog kao «šteta» već bio zasnovan obligaciono-pravni odnos između štetnika i oštećenog i koji je tom određenom štetnom radnjom «povrijeđen», tako da ta povreda - ranije zasnovanog obligaciono-pravnog odnosa, predstavlja izvor nove obligacije. Tako nastala obligacija, pretstavlja ustvari novu obligaciju, u odnosu na ranije zasnovanu i štetnom radnjom povrijeđenu obligaciju, što ovaj izvor obligacije, razlikuje od izvora obligacije nastalog štetnom radnjom u vidu građanskog delikta, gdje prije nastupanja građanskog delikta štetnik i oštećeni nisu bili ni u kakvom obligaciono-pravnom odnosu. U slučaju izvora obligacije građanskim deliktom, ulogu stranaka u konkretnom obligaciono pravnom odnosu (povjerioca i dužnika) opredjeljuje predmetni građanski delikt, koji nadalje opredjeljuje ulogu stranaka u postupku ostvarivanja prava po osnovu odštetne odgovornosti (kao tužioca i tuženog), dok je u slučaju izvora obligacije povredom obligacionog odnosa,

uloga stranaka u predmetnom materijalno pravnom odnosu, opredijeljena ranije zasnovanom obligacijom, koja opredjeljuje ulogu stranaka i u eventualnom sudskom postupku.

Kao što je naprijed rečeno, štetna radnja može biti aktivna, što znači u vidu činjenja ili preduzimanje neke aktivnosti (npr. ako neko lice bez pravnog osnova posiječe voćna stabla oštećenom, ili mu udarcem tupim predmetom nanese tjelesne povrede i na taj način povrijedi tjelesni integritet oštećenog).

Slijedi primjer (aktivne štetne radnje) iz sudske prakse, zasnovan na prednje navedenom činjeničnom stanju:

« Jedna od opštih pravnih pretpostavki za odgovornost za štetu po osnovu krivice iz člana 154 stal. ZOO. je- štetna radnja. Kada se govori o štetnoj radnji misli se uvijek na određeno ponašanje čovjeka, mada uzrok šteti može biti i opasna stvar i opasna djelatnost. Postupanje pravnog prednika tužioca, na način što se: po izlasku iz seoske prodavnice, pred kojom se nalazio tuženi, uputio prema svom traktoru, sjeo i isti upalio namjeravajući da traktorom nastavi put do određišta, može se okarakterisati-uobičajenim ponašanjem. Nasuprot uobičajenog ponašanja pravnog prednika tužioca, tuženi: prati poginulog do-u blizini zaustavljenog traktora, traži od njega da ugasi traktor i započinje verbalnu prepirku, a na uzvraćenu mu verbalnu prepirku, tuženi reaguje neadekvatno, nesrazmjerno uzvraćenoj verbalnoj prepirki – vatrenim oružjem iz kojeg je pravni prednik tužioca zadobio smrtonosne povrede, za što se ne može reći, da je razumno, uobičajeno ponašane. Stoga je prigovor tuženog o podijeljenoj odgovornosti i o doprinosu pokojnog S.M. predmetnom štetnom ogađaju, bez osnova. Takav način gubitka života uzrokuje duševne patnje i u slučaju kada odnosi u porodici nisu sa jakim emotivnim vezama, jer i slabije emotivne veze ne znače ravnodušnost bliskih srodnika, kada je u pitanju ovakav način gubitka života i ta činjenica može biti od pravnog značaja samo pri odmjeravanju visine naknade nenaterijalne štete, dok se ne može prihvatiti tvrdnja tuženog, da s obzirom na navedeno, tužiocima ne pripada pravo na naknadu ovog oblika štete.» (Iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž- 2210/01 od 25.06.2004.godine).

Štetna radnja može biti i uvidu pasivnog ponašana, nečinjenja, propuštanja izvršenja neke radnje, kao npr. kad preduzeće za proizvodnju vode, suprotno odluci nadležnog državnog organa o privremenoj zabrani upotrebi vode za piće zbog biološke neispravnosti vode, nastavi sa isporukom vode korisnicima, a da prije toga ne otkloni nedostatke u pogledu kvaliteta vode, pa uslijed toga nastupi epidemija trovanja vodom, preduzeće za proizvodnju vode je propustilo da u okviru zakonom propisane obaveze-da vrši proizvodnju i prodaju biološki ispravne vode, zbog čega, u slučaju ispunjenja i drugih pretpostavki odštetne odgovornosti, odgovorno je za štetu licima koja su zadobila trovanje korištenjem biološki neispravne vode.

Kao primjer prouzrokovanja štete pasivnim ponašanjem štetnika može se uzeti i slijedeći hipotetički slučaj: kada posebnim zakonom određena organizacija za održavanje puteva propusti da, prema pravilima o bezbjednosti saobraćaja obilježi upozorenje o izvođenju radova na putu, pa imalac motornog vozila uslijed takvog propuštanja, krećući se po kolovozu propisanom brzinom, nailazeći na rupu na putu, koja je posledica izvođenja radova na putu, odšteti motorno vozilo, organizacija za održavanje puteva je odgovorna za štetnu radnju koja se sastoji u propuštanju pravilnog obilježavanja upozorenja o izvođenju radova na putu, kako bi imalac vozila prilagodio

vožnju uslovima puta i saobraćajnoj situaciji, ukoliko je šteta na motornom vozilu prouzrokovana oštećenjima puta (u vidu rupe na putu) i ukoliko šteta (potpuna ili djelimična) ne potiče iz nekog drugog uzroka.

Tako, Komunalna organizacija koja se ugovorom obavezala da će obavljati zimsko održavanje javnih površina i ulica, u slučaju neizvršavanja ugovorom preuzete obaveze, odgovara za štetu koju pretrpi neko lice usljed povrede izazvane okliznućem na zaleđenoj površini u blizini zgrada organa lokalne zajednice, pošto je propuštanjem radnje čišćenja, na čije se vršenje ugovorom obavezala, uzrokovala tjelesno povređivanje tog lica, ukoliko prouzrokovana šteta, makar i djelimično, ne potiče eventualno iz drugog uzroka.

1.3 Protivpravnost štetne radnje

Protivpravnost štetne radnje, kao pravni institut koji definiše jedan od elemenata odštetne odgovornosti, po svom sadržaju i smislu označava, radnju koja je protivna normama pozitivnog prava, što takvu radnju čini nedopuštenom i što, u slučaju ispunjenja i drugih, zakonom propisanih elemenata, dovodi do odštetne odgovornosti štetnika.

1) Iz niže navedenog činjeničnog stanja, slijedi primjer za prepoznavanje i definisanje ovog pojma:

Tužiteljica tvrdi da je nematerijalnu štetu, za koju zahtijeva plaćanje naknade, pretrpjela zbog donošenja nezakonitog akta tuženika, o prestanku njezinog radnog odnosa, kao događaja koji je kod tužiteljice izazvao stres, čije su posljedice psihičke smetnje, koje su, prema navodima tužiteljice utjecale da je opća životna aktivnost kod tužiteljice smanjena za 20%.

Tuženi osporava činjenične navode tužbe i tužbeni zahtjev ističući da u konkretnom slučaju nije nastupila pravnorelevantna situacija kakvu ima u vidu odredba člana 200. Zakona o obligacionim odnosima, koja bi opravdavala dosuđivanje pravične novčane naknade, odnosno da je do umanjenja opće životne aktivnosti i u vezi s tim trpljenje bolova i straha, došlo usljed narušenja zdravlja tuželjice, koje je evidentiranoznatno prije donošenja spornog akta tuženog.

Analizom navedenog činjeničnog stanja i njegovom ocjenom u svjetlu odredaba materijalnog prava, korisnik ovog podmodula treba procijeniti – koja je odlučna činjenica, od koje zavisi osnovanost potraživanja tuželjice, iz osnova predmetnog životnog događaja. Kod odgovora na ovo pitanje potrebno je poći od nesporne činjenice da je tuženi donio akt o prestanku radnog odnosa tuželjici i da je životna aktivnost tuželjice u vrijeme odlučivanja o tužbenom zahtjevu bila umanjeno za 25%. Pored ovih nesposnih činjenica, treba dati odgovor i na pitanje – da li u radnjama tuženog, koje se sastoje u donošenju akta o prestanku radnog odnosa tuželjici, ima elemenata protivpravnosti, a stim u vezi i pravno procijeniti pravni značaj radnje tuženog manifestovane u donošenju navedenog akta i povezanosti te radnje i štetne posljedice, koja je manifestovana u vidu nematerijalne štete, čija se naknada traži u ovoj parnici.

Kada se ima u vidu, da je tuženi akt o prestanku radnog odnosa tuželjici donio u okviru ovlaštenja datih mu internim aktima i Zakonom, to u radnjama koje se sastoje u

donošenju navedenog akta, nema protivpravnosti, koja bi predstavljala pretpostavku odštetne odgovornosti. Međutim, kada je riječ o stresu, čije su posljedice psihičke smetnje, kao osnovu potraživanja tužiteljice, radi pravilnog definisanja ovog pojma valja ukazati, samo primjera radi (mada je to irelevantno kod pravnog shvatanja u pogledu ne-protivpravnosti radnje donošenja akt tuženog), za postojanje odštetne odgovornosti (pod pretpostavkom da u radnjama donošenja akta o prestanku radnog odnosa tužiteljici ima elemenata protivpravnosti), neophodno je utvrditi da li su duševni bolovi i strah, kao posljedica stresa, neposredno uzrokovani donošenjem akta o prestanku radnog odnosa, odnosno da li su oni njihova direkta posljedica.

Zakon o obligacionim odnosima ne predviđa izričito protivpravnost kao jednu od pretpostavki odštetne odgovornosti, mada postoje odredbe o ovom pojmu u odredbama istog zakona, kojim se za odgovornost za štetu traži i da ponašanje učinioca bude protivpravno, što čini dovoljan pravni osnov za ovu pretpostavku odštetne odgovornosti. Pojam protivpravnosti u širem smislu riječi znači, da je za odgovornost za prouzrokovanu štetu radnjom ili propuštanjem štetnika potrebno, da je ta radnja odnosno propuštanje, kojim je prouzrokovana šteta protivpravno – nedopušteno. Protivpravna je, svaka radnja ili propuštanje, kojim je prouzrokovana šteta, ako je ta radnja ili propuštanje protivno normama objektivnog prava, kojim se štite određena subjektivna prava nekog lica. Tek povredom subjektivnog prava oštećenog nastaje šteta, koju treba naknaditi.

2) Protivpravnost, kao pretpostavka odgovornosti za štetu, proizlazi iz niže navedenog činjeničnog stanja:

Predmet spora je zahtjev kojim tužioci traže naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzrokovane smrću, njima bliskog lica. Za osnov tužbe navode, da je tuženi odgovoran po osnovu krivice za predmetni štetni događaj do koga je došlo izvršenjem krivičnog djela-ubistva, za što je pravosnažnom presudom oglašen krivim i za što mu je izrečena krivična sankcija. Navode da je ovakvim-protivpravnim ponašanjem tuženog tužiocima prouzrokovana šteta u vidu duševnih bolova i u vidu troškova sahrane, čiju naknadu traže u ovoj parnici.

Tuženi se brani od odgovornosti za naknadu traženih vidova štete ističući: da je pravni prednik tužioca uzrokovao konkretni štetni događaj svojim ponašanjem tako, što tuženom nije isplatio radove na izgradnji objekta izvedene prije par godina i pored toga što je tuženi to od pravnog prednika tužioca u više navrata tražio, da mu je, umjesto isplate slao prijeteće poruke, te da mu je u verbalnom konfliktu uputio uvjredujuće riječi (psovke) da je upravo on započeo verbalni konflikt. Kod ovakvog stanja stvari, predlaže da se zahtjev odvije kao neosnovan.

Protivpravnost ponašanja ima pravnog značaja za određenu obligaciju samo ako takvim ponašanjem drugome prouzrokovana šteta. Protivpravnost štetne radnje postoji onda, kada se kršenjem nekog pravila objektivnog prava ili pravno zaštićenog interesa povrijedi neko subjektivno pravo, kao pravno zaštićeno dobro nekog lica.

Kod građanske odgovornosti za prouzrokovanu štetu štetniku se (misli se na štetnika u širem smislu te riječi, kao odgovorno lice) izriče građanska «sankcija», koja se sastoji u obavezi štetnika na naknadu štete u jednom od vidova naknade štete.

Štetna radnja je protivpravna sa aspekta građanske odgovornosti samo, ako je njome prouzrokovana šteta. To znači da ako se štetna posljedica povodom postupanja

štetnika (činjenja ili nečinjenja) nije manifestovalo u vidu štete, to ponašanje, iako protivpravno, ne dovodi do odštetne odgovornosti štetnika. Takvo postupanje štetnika može imati elemente neke druge odgovornosti (npr. prekršajne ili krivičnopravne odgovornosti), a da pri tom, zbog nedostatka elementa zvanog «šteta» nema elemente odštetne odgovornosti, kakav je stav u pogledu navedenog izražen u odluci VSH, GŽ-1503/76 od 25.5.1976. godine objavljenoj u Zborniku radova «Odgovornost za štetu» Saveza društva pravnika Hrvatske : «okolnost da se u automobilu vozio veći broj osoba nego što je propisano, može utjecati na odštetnu odgovornost samo ako je u uzročnoj vezi s nastankom štetnog događaja». U istm Zborniku objavljena je odluka Višeg suda Novi Sad, GŽ-2991/81 – SP4/82-37, prema kojoj, naprije navedeno pravilo vrijedi i za slučaj da je automobilom upravljao vozač pod utjecajem alkohola. U oba navedena slučaja povrede propisa o bezbijednosti saobraćaja na putevima (koje se sastoje u vožnji većeg, od zakonom dozvoljenog broja lica u vozilu i u upravljanju vozilom u alkoholisanom stanju), što predstavlja povredu zakonom propisane norme o osnovama bezbijednosti saobraćaja na putevima, mogu imati pravnog značaja na odštetnu odgovornost štetnika, samo ako su navedene povrede propisa o bezbijednosti saobraćaja na putevima u uzročnoj vezi sa prouzrokovanom štetom. Nasuprot tome, ta ista postupanja, u svakom slučaju i bezuslovno predstavljaju povrede koje imaju elemente neke druge odgovornosti (prekršajne ili krivične odgovornosti, zavisno od pravne kvalifikacije povrede propisa o bezbijednosti saobraćaja na putevima, kojim je uređeno «ponašanje» učesnika u saobraćaju i kojim je sankcionisano svako postupanje, koje je suprotno normama tog propisa.

Odgovor na pitanje, koje ponašanje štetnika ima elemente protivpravnosti, zavisi od pravilne interpretacije pravne norme, a za zaključak o tome da li je određena štetna radnja protivpravna, u ne-rijetkim slučajevima, sudu će elemente dati stručno lice, u okviru svoje struke i nauke. Ovo složeno i ni malo lako pitanje, nametnulo je potrebu zauzimanja pravnih zaključaka, tako da je na savjetovanju Saveznog suda, vrhovnih sudova republika i pokrajina i Vrhovnog vojnog suda od 15- i 16. 5. 1985. godine usvojen i u naprijed navedenom Zborniku radova objavljen zaključak (PSP 28-32) i u kojem su iznesene, objektivna i subjektivna teorija protivpravnosti:

«Sudionik sportske igre kome drugi igrač pri igri nanese tjelesnu povredu nema pravo na naknadu štete nastale tjelesnom povredom, osim ako mu je povreda nanesena namjerno ili grubim kršenjem pravila sportske igre.

Za štetu nastalu tjelesnom povredom odgovara sudionik sportske igre koji je namjerno ili grubim kršenjem pravila sportske igre nanio tjelesnu povredu. Solidarno s njim za štetu odgovara i njegov sportski klub (organizacija) ako u pripremi i u toku igre nije poduzeo odgovarajuće mjere da se igra odvija u sportskom duhu i u skladu s pravilima igre.»

Navedeno stanovište, odgovara objektivnoj teoriji protivpravnosti, prema kojoj je za postojanje protivpravnosti dovoljno da je štetnom radnjom prekršena pravna norma , a irelevantno je kakav je subjektivni odnos štetnika prema štetnoj radnji i njenim posljedicama. U skladu sa ovim stanovištem, protivpravno može postupati i lice koje nije sposobno za rasuđivanje, a protivpravnost ne znači da je neko lice krivo za štetne posljedice, te kad se radi o šteti za koju se odgovara samo ako je prouzrokovana skrivljeno, štetnik koji nije kriv neće za nju odgovarati, iako je postupao protivpravno.

Prema subjektivnoj teoriji protivpravnosti, za postojanje protivpravnosti nije dovoljno da je štetnikovo ponašanje protivno pravnom poretku, već se traži i to da to ponašanje bude skrivljeno. Prema istoj teoriji – kao što bez protivpravnosti, nema krivice, tako ni bez krivice nema protivpravnosti, a u pogledu odgovornosti lica koje nije svjesno svojih postupaka, stav je, ta ne može biti protivpravno ponašanje tog lica, a da jedino kad štetnik odgovara bez obzira na svoju krivicu protivpravnost postoji i bez nje.

U pogledu ove pretpostavke odgovornosti prof. dr. Branko Morait u knjizi drugog Obligaciono pravo Banja Luka 1999. god. na stranici 21. navodi: « Mora se priznati postojanje protivpravnost, jer se i kod neizvršavanja ugovorne obaveze vrijeđa povjeriočevo subjektivno obligaciono – tražbina, kao što je i nanošenje štete deliktom, oštećujućom radnjom koju preduzima jedno lice protiv drugog lica ili njegove imovine, sa kojim nema od ranije zasnovan obligacioni odnos.»

Kako je Zakonom o obligacionom odnosima predviđena odštetna odgovornost prema kriterijima subjektivne odgovornosti i prema kriterijima objektivne odgovornosti, za navedene vrste odgovornosti od pravnog značaja su, obje prednje navedene teorije o protivpravnosti štetne radnje.

Slijedi pravno obrazloženje naprijed navedenog, pod tačkom 1) ovog odjeljka činjeničnog stanja, u predmetu spora u kojem tužiteljica zahtijeva naknadu štete iz osnova donošenja odluke o prestanku radnog odnosa tužiteljici:

«Naime, iz nalaza vještaka, na kojem tužiteljica bitno temelji svoj tužbeni zahtjev, proizlazi samo da je donošenje akta o prestanku radnog odnosa bio događaj koji je kod tužiteljice izazvao stres čije su posljedice psihičke smetnje, koje su utjecale da je općazivotna aktivnost tužiteljice umanjena za 20%. Vještak pri tom ne nalazi koja su to ograničenja u životnim aktivnostima nastala, a koja je tužiteljica ranije ostvarivala ili bi ih po redovnom toku ubuduće izvjesno ostvarivala niti koje su to aktivnosti koje bi eventualno tužiteljica ostvarivala pod povećanim naporima. Kada vještak uz to ne nalazi ni da je umanjeno opće životne aktivnosti i sa tim povezani bolovi i strah, izravna posljedica donošenja akta o prestanku radnog odnosa već da predstavlja doprinos u njegovu nastanku (uz raniji nastanak narušenog zdravlja) sudovi nižeg stupnja su imali apsolutnu i pravnu i činjeničnu osnovu odbijanja tužbenog zahtjeva, jer ni okolnosti slučaja ne bi opravdavale dosuđivanje naknade pretrpljene štete, sve kada bi se donošenje akta moglo podvesti pod štetnu radnju u smislu čl. 200. ZOO.

Donošenje akta kojim se odlučuje o pravima i dužnostima iz radnog odnosa, nije radnja kakvu za posljedice iz čl. 200. ZOO ima u vidu ta odredba pa i onda kada takve posljedice nastupe u vezi sa tom radnjom, jer nisu njezina izravna posljedica. Uz to se mora imati u vidu da je tuženi ovlašten odlučivati (u skladu sa zakonom) kako o zasnivanju, tako i o prestanku radnog odnosa svojih uposlenika. U tom odlučivanju može doći i do nezakonite povrede prava iz radnog odnosa, kao što je to slučaj i sa tužiteljicom. Tipična je posljedica nastanak materijalne a netipična nastanak takvog obima nematerijalne štete, koja bi zasluživala dosudu naknade po članku 200.ZOO, budući da su na primjeren način osigurana pravna sredstva za ukidanje nezakonitih akata i eliminiranje svih njegovih materijalno-pravnih posljedica, što uključuje i sudsku zaštituu koju je tužiteljica očito imala povjerenje i ostvarila je u obimu koji je zakonom predviđen». (Iz obrazloženja presude Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Rev-369/02 od 3.6.2003. godine)

Primjer iz sudske prakse u pogledu ove pretpostavke odgovornosti za štetu, koji sadrži pravno obrazloženje prednje navedenog u tački 2) ovog odjeljka, činjeničnog stanja:

«Štetna radnja je protivpravna ako je njom povrijeđeno neko pravilo objektivnog prava. Ako štetna posljedica nije nastala, to ponašanje će ipak biti protivpravno sa aspekta neke druge odgovornosti, ali neće dovesti do odštetne odgovornosti štetnika. Opšta norma koja zabranjuje postupke kojima se može drugom uzrokovati šteta je odredba člana 16. Zakona o obligacionim odnosima, a odredba člana 154. istog Zakona nalaže štetniku da naknadi štetniku koju je drugome prouzrokovao. U konkretnom slučaju radi se o odgovornosti po osnovu krivice. Prema odredbi člana 12. stav3. ZPP-a, krivična presuda kojom je optuženi oglašen krivim, vezuje parnični sud, koji je vezan u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinioca, tako da tuženi ne može osporavati da je učinio radnju sa obilježjima krivičnog djela i da je za nju odgovoran, a uzročna veza između štetne radnje i obima štete, kao subjektivne pretpostavke građanske odgovornosti, utvrđuju se u parničnom postupku. Budući da je štetna radnja tuženog, koja se sastoji u upotrebi vatrenog oružja iz kojeg su pravnom predniku tužioca nanesene smrtonosne povrede protivpravna, jer je pravo na život jedno od osnovnih ustavnim načelima zagwarantovanih prava i da je navedenom protivpravnom radnjom tužiocima pričinjena šteta koja se manifestuje u trpljenjima bolova (fizičkih i duševnih), u vidu straha, kao i u vidu troškova sahrane, tuženi je odgovoran za predmetnu štetu na osnovu odredbe člana 154 stav 1.ZOO». (Iz neobjavljene presude Okružnog suda broj Gž-2210/01 od 25.06.2004. godine).

Prema tome, građanski delikt nije istovremeno i krivični delikt, a krivični delikt može biti istovremeno i građanski delikt, ukoliko je njime prouzrokovana šteta.

Kada je riječ o građanskoj i krivičnoj odgovornosti iz osnova istog štetnog događaja, trebe imati u vidu da je građanska odgovornost šira od krivične odgovornosti i da, za utvrđivanje građanske odgovornosti iz istog životnog događaja koji predstavlja istovremeno i «uslov» za krivičnu odgovornost, postojanje krivične odgovornosti ne predstavlja prethodno pitanje zbog kojeg bi se postupak utvrđivanja građanske odgovornosti eventualno trebao prekinuti, što se još uvijek u sudskoj praksi postavlja, kao sporno pitanje.

Građanski delikt je ono ponašanje koje je protivno načelu o zabrani prouzrokovanja štete sadržanom u propisu člana 16. Zakona o obligacionim odnosima. Prema tom načelu, svako je dužan da se uzdrži od ponašanja i postupanja, kojim se drugom može prouzrokovati šteta.

Međutim, postoje slučajevi u kojim se uzrokovanje štete, ne smatra protivpravnim. Ti slučajevi su: nanošenje štete po dužnosti, nanošenje štete vršenjem prava, slučaj nužne odbrane, stanje nužde, dopuštena samopomoć i pristanak oštećenog.

Slijedi kratak osvrt na iznijete slučajeve, koji predstavljaju izuzetke od načela zabrane uzrokovanja štete:

1.3.1 Nanošenje štete po dužnosti

1) Ovaj, zakonom propisani izuzetak od pravila o zabrani prouzrokovanja štete, prepoznatljiv je u niže navedenom činjeničnom stanju, za koje je u daljem tekstu ovog odjeljka, dato pravno obrazloženje:

U tužbi tužilac traži da mu tužena naknadi štetu na ime oduzete robe iz njegovog trgovačko uslužnog i ugostiteljskog preduzeća, za koju robu je Republička uprava javnih prihoda-Finansijska policija, nakon izvršene kontrole pravilnosti i zakonitosti obračunavanja i uplate javnih prihoda, zbog utvrđenih nepravilnosti evidentiranja u poslovnim knjigama i drugim propisanim evidencijama te stavljanjem u promet robe koja za to nije bila registrovana, izdala rješenje kojim se oduzima odnosno zapljenjuje roba namijenjena prometu, koja je bliže po vrsti i količini navedena u tom rješenju (ukupno 23 artikla), da je primio navedeno rješenje i da protiv istog nije podnosio žalbu.

Tužena se brani od odgovornosti za naknadu štete time, da je kao nadležni organ tužene, postupila po dužnosti, da je u okviru te dužnosti ovlaštena da u smislu odredbi čl. 18. 19. Zakona o kontroli, utvrđivanju i naplati javnih prihoda, u preduzećima i drugim subjektima koji se bave propisanom djelatnošću vrši pregled poslovnih knjiga i druge propisane dokumentacije, te ako ustanovi da takav subjekat vrši promet robe koja nije propisno evidentirana u poslovnim knjigama i drugim evidencijama, da je ovlaštena da oduzme takvu robu, koja se nakon toga prodaje i ostvarena sredstva uplaćuju u republički budžet, pa kako je u vršenju pregleda poslovnih knjiga tužioca, organ tužene utvrdio da tužilac nije imao propisanu evidenciju u poslovnim i drugim evidencijama robe namijenjene za promet, roba mu je oduzeta, o čemu je izdato rješenje o oduzimanju robe.

2) I slijedeći primjer (za koji je, u tekstu koji slijedi, dato pravno obrazloženje), govori o vršenju štete po dužnosti:

Predmet spora je zahtjev tužilje (Banke), da joj tužena (Organizacija koja se bavi poslovima platnog prometa), naknadi štetu u utuženom iznosu. Tužbeni zahtjev temelji na tvrdnji da je tužena, postupajući po prijedlogu za izvršenje tražioca izvršenja Š.B. koji je u parničnom postupku protiv tužene (ovdje, u ovoj parnici tužilje), uspio u sporu, u kojem je pravosnažnom presudom O.S.u S. tužena (ovdje tužilja), obavezana da mu isplati devizni štedni ulog u utuženom iznosu (prema ugovoru o oročavanju deviznih sredstava), u postupku izvršenja navedene pravosnažne presude, sprovela izvršenje iste u korist tražioca izvršenja, na teret sredstava tužene Banke (ovdje tužilje), posredstvom tužene strane u ovom sporu, kao Organizacije za poslove platnog prometa. Nalazeći da je izvršenje sprovedeno protivno prinudnim propisima tužitlja je pokrenula ovaj spor protiv Organizacije za poslove platnog prometa, posredstvom koje je sprovedeno naprijed navedeno rješenje o izvršenju, radi naknade štete u navedenom iznosu.

Tužena-Organizacija za poslove platnog prometa, osporavanje tužbenog zahtjeva temelji na tvrdnji da odredbe Zakona o izmenama i dopunama Zakona o deviznom poslovanju, kao ni drugih propisa, nisu bile smetnja za sprovođenje izvršenja i da predmetno izvršenje nije bilo u suprotnosti sa prinudnim propisima.

U slučaju, kada su neka lica po zakonu ovlaštena, čak i dužna da izvršavaju svoju dužnost, a izvršenje te njihove dužnosti predstavlja nanošenje štete drugim licima, ta lica ne odgovaraju za štetu uzrokovanu pravilnim vršenjem svoje dužnosti. Definiciju «neka lica» treba tumačiti u širem smislu, kao lica koja su «produžena ruka» nadležnog državnog organa. Kada ta lica u vršenju službene dužnosti ili funkcije, prouzrokuju štetu, a svoju dužnost ili funkciju su vršila u okviru svoje nadležnosti i na zakonom propisani način, isključena je odgovornost za eventualno nastalu štetu.

Za navedeni izuzetak od zakonom propisanog pravila o zabrani uzrokovanja štete koji je naznačen u Zborniku radova «Odgovornost za štetu» Saveza društva pravnika Hrvatske iz 1987 godine, stranica 981 koji ilustruje situaciju - kada lica, koje izvršavajući svoju dužnost u okviru zakonom propisanih ovlaštenja nanese štetu drugom licu, ne odgovara za tu štetu navodi se slijedeći primjer: ako se u upravnom postupku neko lice deposedira u skladu sa zakonom sa dijela k.č. na kojem je izgrađena stambena porodična zgrada, koji dio nije «nužan» za redovnu upotrebu objekta, ne postoji odštetna odgovornost pravnog lica čiji je državni organ, vršenjem deposediranja sa predmetne k.č. iako je time umanjena vrijednost objekta, jer u radnjama upravnog organa nema protivpravnosti, sobzirom da je deposediranje izvršeno na temelju zakona, što znači «po dužnosti».

Granica za nepostojanje odštetne odgovornosti u ovakvim slučajevima je – da lica u izvršavanju svoje dužnosti ustanovljene zakonom (kao «produžena ruka» upravnog organa koji odgovara za rad svog radnika), ne prelazi okvire svoje dužnosti, jer postupanje tog lica izvan okvira njegove dužnosti, takvo postupanje čini protivpravnim, što za sobom povlači i odštetnu odgovornost.

Primjer iz sudske prakse za ovaj pravni institut o postupanju upravnog organa u vršenju javnih ovlaštenja, za činjenično stanje iz tačke 1) ovog odjeljka:

« Nižestepeni sudovi nalaze da je nadležni organ tužene –Finansijska policija Republike Srpske ovlašćena da u smislu odredbi čl.18. i 19.Zakona o kontroli, utvrđivanju i naplati javnih prihoda, u preduzećima i drugim subjektima koji se bave propisanom djelatnošću vrši pregled poslovnih knjiga i druge propisane dokumentacije, te ako ustanovi da takav subjekat vrši promet robe koja nije propisno evidentirana u poslovnim knjigama i drugim evidencijama, ovlašćena je da oduzme takvu robu, koja se nakon toga prodaje i ostvarena sredstva uplaćuju u republički budjet, pa kako su u vršenju pregleda u preduzeću tužioca

PP «B.Ž.»iz B.utvrdili da nije imao propisanu evidenciju u poslovnim i drugim evidencijama robe namijenjene za promet, robu mu oduzeli a potom izdali predmetno rješenje o oduzimanju robe od 28.3.1994. godine protiv kojeg tužilac nije podnosio žalbu, pa je rješenje postalo konačno i pravosnažno. Kada tužilac nije tražio preispitivanje zakonitosti navedenog rješenja, parnični sud je u smislu člana 12 ZPP. vezan pravosnažnošću odluke upravnog organa čija zakonitost se više ne može preispitivati u upravnom postupku, zbog čega nema protivpravnosti u radnjama organa tužene, kao zakonske pretpostavke za naknadu štete u smislu odredbe čl. 154. ZOO.(Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-310/02 od 13.07.2004.godine).

Ovaj, zakonom propisani izuzetak od pravila o zabrani prouzrokovanja štete, proizlazi i iz niže navedenog, za činjenično stanje iz tačkr 2) ovog odjeljka, pravnog obrazloženja:

«Članom 6.Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o deviznom poslovanju (Sl.gl.R.S.br.10/97), dodat je novi član 137-a. Navedenim propisima, uređen je samo odnos između ovlaštene banke (kod koje je položen novčani depozit) i vlasnika tog depozita, a ne i trećih lica koja ta svojstva nemaju. Tužena kao organizacija koja obavlja poslove platnog prometa, nije u konkretnom slučaju ni ovlaštena banka, a ni vlasnik novčanog depozita, nego treće lice. Ona prema tome u vrijeme isplate iznosa od 6.647,85 dinara u korist povjerioca Š.B. na teret sredstava tužilje, po nalogu prvostepenog suda u izvršnom postupku, nije bila vezana zabranom iz navedenih kao ni iz drugih propisa. Njena radnja kojom je izvršen prenos novčanih sredstava tužilje na povjerioca nije protivpravna nego je izvršena u skladu sa zakonom, pa je pravilan zaključak drugostepenog suda da nisu bili ispunjeni uslovi iz člana 154. ZOO.da se tužilji dosudi naknada štete, iz razloga navedenih u pobijanoj, ali i u ovoj presudi». (Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-187/2000 od 20.6.2000.godine).

1.3.2 Nanošenje štete vršenjem prava

Jedno od osnovnih pravnih pravila je - da ko vrši svoje pravo, ne pričinjava štetu drugome. To pravilo sadržano je i u pravnom pravilu 1305 AGZ , kao i u pravnom pravilu 806 SGZ. Prema tom pravilu, onaj ko u vršenju svoga prava učini drugome štetu, nije dužan da je naknadi, jer je – vršeći svoje pravo, ovlašten na određeno postupanje, koje je dozvoljeno kao takvo na povlači odštetnu odgovornost.

Ovo pravilo proizlazi iz odredbe člana 13. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je propisana zabrana zloupotrebe prava. Prema toj zakonskoj odredbi, zabranjeno je vršenje prava iz obligacionih odnosa, protivno cilju zbog kojeg je određeno pravo ustanovljeno ili priznato zakonom. Brojni su slučajevi u kojim se, vršenjem vlastitog prava drugome nanosi šteta (npr. ako se u neposrednoj blizini jedne Samostalne trgovinske radnje izgradi Tržni centar u kojem se, između ostalog, prodaje i roba koja se do tada prodavala samo u pomenutoj trgovinskoj radnji, logično je da će izgradnjom Tržnog centra u njenoj neposrednoj blizini, opasti promet u Samostalnoj trgovinskoj radnji, za što vlasnik Tržnog centra nije odgovoran, jer u «radnjama» izgradnje Tržnog centra, koji je izgrađen «po zakonu» nema elemenata protivpavnosti, uzimajući da se prometovanje roba u oba prodajna mjesta odvija prema pravilima o lojalnoj konkurenciji. Pravno obrazloženje iz sudske prakse, za ovaj izuzetak od pravila o zabrani zloupotrebe prava, navedeno u odluci VPSH, Pž 173/82 od 11. 1. 1983 godine PSP 22-313), glasi: «Tko se svojim vjerovničkim pravom služi, ne odgovara drugome za štetu». (Zbornik radova Saveza društva pravnika ranije Republike Hrvatske «Odgovornost za štetu» stranica 981.)

Utvrđivanje granica «vršenja prava», odnosno pitanje – kada vršenje prava dobija svojstvo njegove zloupotrebe, koje je od pravnog značaja za utvrđivanje odštetne odgovornosti, faktičko je pitanje i sud ga, utvrđuje u svakom konkretnom slučaju, zavisno od okolnosti slučaja, što takođe nije uvijek lako utvrditi, a u sudskoj praksi, stranke se u prilog svojih tvrdnji i zahtjeva, često pozivaju na načelo o zabrani zloupotrebe prava.

1.3.3 Nužna odbrana

Nužna odbrana predstavlja takođe osnov za isključenje odgovornosti za naknadu štete.

Iz niže navedenog činjeničnog stanja (za koje je u okviru ovog odjeljka dato pravno obrazloženje), prepoznatljiv je ovaj osnov za isključenje odštetne odgovornosti:

U ovoj parnici tužilac traži da mu tuženi solidarno naknade nematerijalnu štetu po osnovu duševnih bolova zbog umanjjenja životne aktivnosti, pretrpljenih bolova i straha, u traženom iznosu naznačenom za svaki od vidova štete, kao posljedica povreda koje su mu tuženi nanijeli. Navodi: da su partične stranke bile u radnom odnosu u istoj školi, da su odnosi između nji bili loši zbog nesuglasica na poslu i da se to ispoljavalo i u privatnom životu, da su tuženi izazvali fizički sukob, kome je prethodio verbalni sukob, u kojem su tužiocu nanesene tjelesne povrede, na način – da su ga tuženi sačekali na parking, iznad zgrade, u koju su pošli i da ga je u momentu dok je prolazio tim dijelom parking prostora, prvotuženi udario štapom po dijelovima tijela, a da mu se u tome pridružila i drugotužena.

Tuženi osporavaju osnovanost potraživanja ističući: da je tih dana došlo do verbalnog sukoba zbog odbijanja tužioca, kao v.d. direktora škole da prvotuženom potpiše račun o kupovini lopti za potrebe škole, te da je kritičnog dana došlo do fizičkog sukoba između partičnih stranaka, u večernjim časovima na parking iznad zgrade u koju su tuženi pošli u posjetu prijateljima, a u blizini bazena za vodu prema kojem je išao tužilac, da je fizički sukob izazvao tužilac, tako što je sačekao prvotuženog iza šupe koja se nalazila ispod parkinga, kuda su tuženi morali proći i da ga je u tom momentu pokušao udariti štapom koji je držao u ruci, nakon čega je došlo do fizičkog kontakta između njih, te da se u tom kontaktu prvotuženi samo branio, a da mu je u tome pomogla i drugotužena.

Kod naprijed navednog stanja stvari, pitanje koje je odlučno za pravilnu primjenu materijalnog prava je – pitanje: da li su tuženi u opisanoj situaciji postupali u nužnoj odbrani, da li su prekoračili granice nužne odbrane i ima li mjesta primjeni odredbe člana 161. Zakona o obligacionim odnosima, o čemu je odgovor sadržan u pravnom, niže navedenom obrazloženju prednje opisanog činjeničnog stanja.

Postojanje nužne odbrane, odnosno da li je bila potrebna nužna odbrana ili ne, procjenjuje se u svakom konkretnom slučaju. Nužna odbrana uvijek predstavlja osnov za isključenje odgovornosti od naknade štete za lice koje štetu prouzrokovalo, jer je – kada je riječ o ovom pravnom institutu u sukobu «pravo» sa «nepravom» pri čemu se šteta nanosi «nepravu», kao pravno nezaštićenom «dobru». Nužna odbrana predstavlja samopomoć. Pod nužnom odbranom se u svjetlu krivično pravnih propisa (koja definicija se primjenjuje i u građanskom pravu), podrazumijeva ona odbrana, koja je neophodno potrebna, da neko od sebe ili drugog odbije istovremeni napad.

Šteta nanesena u nužnoj odbrani, nije nanesena protivpravnom radnjom, pa otuda onaj ko u nužnoj odbrani prouzrokuje štetu licu koje je uzrokovalo nužnu odbranu, nije odgovoran za štetu, izuzev prekoračenja nužne odbrane. Ovaj izuzetak od načela zabrane prouzrokovanja štete, sadržan je u propisu člana 161. stav 1. Zakona o obligacionom odnosima, kojim istina, nije definisano – šta se smatra nužnom odbranom i prekoračenjem nužne odbrane. Stoga se kod definisanja ovih instituta u svjetlu

građansko-pravnog pojma nužne odbrane i njenog prekoračenja, ovi instituti utvrđuju na osnovu odgovarajućih krivično-pravnih zakonskih odredbi.

Pitanje granice za utvrđivanje postojanja odštetne odgovornosti štetnika, koja njegovo postupanje svrstava u ili izvan okvira nužne odbrane, faktičko je pitanje koje se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju i zavisi od toga – da li je štetnik prešao dozvoljene okvire nužne odbrane, zavisi postojanje njegove odštetne odgovornosti.

U slučaju prekoračenja nužne odbrane, oštećenik je odgovoran za štetu prema pravilima odštetnog prava, a za sva postupanja oštećenog, koja se mogu definisati u svjetlu krivično pravnih propisa – nužnom odbranom, nema odštetne odgovornosti štetnika.

Ovdje se može postaviti pitanje – da li je u sporu utvrđivanja odgovornosti za štetu građanski sud ovlašten ispitivati i utvrđivati prekoračenje nužne odbrane (a time i odgovornosti za naknadu štete) lica za koje u krivičnom postupku nije utvrđeno da je prekoračilo nužnu odbranu i koje je u krivičnom postupku oslobođeno optužbe, jer je postupalo u nužnoj odbrani. Kako je građanski sud ovlašten da utvrđuje postojanje odštetne odgovornosti štetnika i slučaju oslobađajuće krivične presude, jednako je ovlašten da ispituje i utvrđuje okvire nužne odbrane, nezavisno od odluke krivičnog suda u pogledu postojanja ovog instituta ili u pogledu prekoračenja nužne odbrane, jer je građanska odgovornost šira, a građanski sud vezan krivičnom presudom, samo u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti (član 12. Zakona o parničnom postupku).

Primjer iz sudske prakse:

«Po ocjeni ovog revizijskog suda pravilno su nižestepeni sudovi zaključili da su tuženi postupali u nužnoj odbrani, da nisu prekoračili granice nužne odbrane i da je tužbeni zahtjev tužioca neosnovan. Tačni su navodi revidenta da u krivičnom postupku, koji je vođen protiv parničnih stranaka povodom istog događaja, nije utvrđeno postojanje nužne odbrane i da taj postupak nije okončan oslobađajućom presudom iz tog razloga. Međutim i u tom slučaju sud u parničnom postupku može utvrditi sve druge činjenice vezane za isti životni događaj koje u krivičnom postupku nisu utvrđene kao elementi krivičnog djela ili krivične odgovornosti. Oslobađajuća ili odbijajuća presuda u krivičnom postupku ne predstavlja smetnju da sud u parničnom postupku ispituje i one činjenice koje po svojoj prirodi predstavljaju elemente krivičnog djela i krivične odgovornosti, ako su bitne za odluku o zahtjevima stranaka, stim što se njihov značaj cijeni u skladu sa pravilima o građanskoj odgovornosti. Nižestepeni sudovi su upravo postupili na taj način i raspravili sve okolnosti i činjenice od kojih je zavisilo utvrđenje kako je došlo do fizičkog sukoba među parničnim strankama, ko je taj sukob započeo, odnosno ko je napadač, a ko se brani tj. ko je kriv za nastanak štetnog događaja, pa je utvrđeno da je tužilac napadač i da je do sukoba došlo krivicom tužioca, a da su se tuženi branili od njegovog napada i da nisu prekoračili granice nužne odbrane. Stoga su nižestepeni sudovi pravilno primijenili materijalno pravo kada su, pozivom na odredbe člana 161. stav 1. ZOO. odbili tužbeni zahtjev tužioca kao neosnovan». (Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-442/02 od 17.08.2004. godine).

1.3.4 Stanje nužde

Ne može se govoriti o protivpravosti štetne radnje ni u slučaju postojanja «stanja nužde», koje predstavlja osnov za isključenje odštetne odgovornosti prema odredbi člana 161. stav 2. Zakona o obligacionom odnosima. Istom zakonskom odredbom propisano je – da kad neko prouzrokuje štetnu radnju u stanju nužde, oštećenik može zahtijevati naknadu od lica koje je krivo za nastanak štete, ili od lica od kojih je šteta otklonjena, ali od ovih posljednjih, ne više od koristi, koju su imali od toga.

O stanju nužde radi se, ako je nastanak štete skrivio neko drugi, a ne štetnik i ako je štetnik, štetu proukovao, djelujući u stanju nužde. Ovo stanje se određuje prema pravilima krivičnog prava, koja propisuju ovaj krivično-pravni pravni institut jer prednje navedenom odredbom Zakona o obligacionim odnosima, a ni drugim odredbama istog zakona, nije bliže definisan ovaj izuzetak od načela o zabrani uzrokovanja štete. Šteta je učinjena u stanju nužde (koju definiše krivično pravo, koja definicija se primjenjuje i u građanskom pravu), ako je štetu neko učinio radi toga, da od sebe ili drugog otkloni istovremenu neskrivljenu opasnost, koja se na drugi način nije mogla otkloniti i ako je pri tom učinjeno manje zlo, od onog koje je prijetilo. Za pravilno shvatanje ovog pojma potrebno je ukazati na slijedeće: da bi se određeno stanje definisalo «stanjem nužde», kakvo stanje poznaju krivično pravne norme, takvom stanju treba da prijeti opasnost, koja može biti izazvana – od strane čovjeka, prirode životinje i slično.

Lice koje je djelovalo u stanju nužde, mada na prvi pogled izgledalo da je štetnik (jer je šteta direktna posljedica njegove radnje ili propuštanja), nije odgovorno za naknadu štete. Oštećeni u ovom slučaju može, saglasno odredbi člana 161. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima naknadu štete zahtijevati: od lica koje je skrivilo nastanak opasnosti štete, jer je to – skrivljeno ponašanje dovelo do stanja nužde. Odštetno odgovorno je i lice, od kojeg je šteta otklonjena, s tim da je odgovornost ovih lica, shodno prednje navedenoj zakonskoj odredbi ograničena, tako da naknada štete koja njih tereti (misli se na lica od kojih je šteta otklonjena), ne može biti veća od koristi koju su ta lica imala od toga – što je od njih otklonjena opasnost štete. Time se odgovornost ovih lica svodi u okvire naknade štete u visini štete koja bi njima bila nanesena, u slučaju da šteta nije od njih otklonjena.

Da bi stanje nužde moglo biti osnov za isključenje odgovornosti za prouzrokovanu štetu, potrebno je da je šteta učinjena u stanju nužde, manja od one štete koja je prijetila učiniocu, što sud utvrđuje u svakom konkretnom slučaju, prema okolnostima istog slučaja. Kod stanja nužde, takođe su u sukobu dva prava (o kakvom sukobu je bilo riječi i kod izuzetka od odštetne odgovornosti definisanog «nužna odbrana» a povreda «slabijeg prava», pod određenim uslovima može da bude osnov za isključenje odštetne odgovornosti. Ako neko, da bi od sebe ili drugog otklonio istovremeno neskrivenu opasnost, povrijedi tuđu stvar i učini veću štetu od one štete koja mu je prijetila, odgovaraće u svakom slučaju za naknadu prouzrokovane štete. Ako je učinilac bio dužan da se izloži opasnosti npr. kada je riječ o vršenju dužnosti, koje vršenje je izloženo opasnosti, u tom slučaju nema krajnje nužde, pa ne može biti isključenja od odgovornosti tog učinioca, po ovom osnovu za prouzrokovanu štetu. Lice koje je krivo za stanje nužde odgovaraće licu, kome je šteta u tom stanju učinjena, npr: ako vozač motornog vozila, da bi izbjegao saobraćajnu nezgodu, do koje bi došlo krivicom drugog

vozača, da bi izbjegao nezgodu, izađe vozilom na trotoar i tom prilikom na trotoaru povrijedi nekog slučajnog prolaznika, za štetu neće odgovarati taj vozač, već vozač čijom je krivicom došlo do opasnosti.

1.3.5 Dozvoljena samopomoć

Svakom licu koje smatra da mu je povrijeđeno neko njegovo pravo, omogućeno je obraćanje nadležnim organima, radi zaštite povrijeđenih mu prava, bez obzira o kojim (povrijeđenim) pravima je riječ i takvo postupanje lica u slučaju povrede nekog njihovog prava, predstavlja pravilo.

Samo u izuzetnim, zakonom propisanim slučajevima, dozvoljena je samopomoć (član 162. Zakona o obligacionim odnosima). Prema stavu 1. ove zakonske odredbe, ako je u slučaju dozvoljene samopomoći, licu koje je izazvalo potrebu samopomoći uzrokovana šteta, štetnik je nije dužan nadoknaditi. Definicija dozvoljene samopomoći sadržana je u propisu stava 2. istog člana, kojim je ovaj pravni institut definisan kao pravo svakog lica da otkloni povredu prava, kad neposredno prijeti opasnost, ako je takva zaštita nužna i ako način otklanjanja povrede prava odgovara prilikama u kojima nastaje opasnost.

Iz navedenog proizlazi da je samopomoć dozvoljena, ako su ispunjene pretpostavke koje se tiču: učinjene povrede nečijeg subjektivnog prava, postojanja neposredne, prijeteće opasnosti, da je zaštita prava putem samopomoći nužna, što znači da se prijeteća opasnost ne bi mogla otkloniti blagovremenom intervencijom nadležnog organa, te da način otklanjanja povrede prava, mora odgovarati prilikama u kojim nastaje opasnost. U prednje navedenom Zborniku radova Saveza društva pravnika Hrvatske nazvanom «Odgovornost za štetu», naveden je slijedeći primjer za dozvoljenu samopomoć: «ako je netko pustio svoje krave da pasu na susjedovom zemljištu, te ako se zadrže na susjedovom zemljištu, krave će uništiti usjeve koji se tamo nalaze, krave koje su puštene na zemljište, njegov će vlasnik moći otjerati i neće odgovarati za štetu ako se neka od njih tom prilikom ozlijedi, ali će njegova oštetna odgovornost postojati, ako on neku od krava ubije». Iz ovog primjera jasno se vidi dokle doseže «dopuštena samopomoć» (do preduzimanja, radnje-tjeranja krava sa zasijanog zemljišta, koju radnju preduzima vlasnik zemljišta) i za koju radnju nema njegove odštetne odgovornosti, te kada vlasnik zemljišta preduzimanjem navedenih radnji, prelazi granicu dozvoljene samopomoći (ako on neku kravu ubije zbog uništenih ili oštećenih usjeva), jer ova druga radnje (ubijanje krave) nije adekvatna prilikama u kojima nastaje opasnost, što povlači odštetnu odgovornost lica koje je ubijanjem krave, prekoračilo granicu dozvoljene samopomoći.

1.3.6 Pristanak oštećenog

Radnja, kojom je pričinjena šteta drugome nije protivpravna, ako je oštećeni pristao na izvršenje radnje. U tom slučaju štetnik nije odgovoran za pričinjenu štetu, a uslov za primjenu ovog izuzetka od odštetne odgovornosti je: da je oštećeni bio ovlašten na davanje pristanka za izvršenje određene radnje i da je ta radnja, inače dozvoljena.

Pojam «pristanak oštećenog» sadržan je u odredbi člana 163. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima. Saglasno ovoj zakonskoj odredbi – ko na svoju štetu dozvoli drugome preduzimanje neke radnje, ne može od njega zahtijevati naknadu štete uzrokovane tom radnjom, izuzev ako se radi o radnji, čije je preduzimanje zakonom zabranjeno. Tako npr: pristanak na povredu tijela, kao i pristanak na radnju usmjerenu protiv života, kao zakonom zaštićenim dobrima, ne isključuje odgovornost za naknadu štete, jer takav vid pristanka oštećenog nije dozvoljen, s obzirom da se radi o zaštićenim dobrima, u kom slučaju bi izjava o pristanku na izvršenje tih-nedozvoljenih radnj bila ništava, prema članu 163. stav 2 . Zakona o obligacionom odnosima. Ako bi pak pristanak na «oštećenje» tijela, sadržaja hirurškog zahvata, bio dat, takav pristanak bi bio dozvoljen, jer ljekarska (hirurška) intervencija nema pravni značaj povrede integriteta tijela čovjeka, ukoliko je takva intervencija preduzeta u cilju poboljšanja zdravstvenog stanja ili samog ozdravljenja.

Ako pođemo od sadržine prava svojine, koju čine: pravo vlasnika da svoju stvar drži, da se njome koristi i da njome raspoláže u granicama određenim zakonom (član 3. Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima), prema kojim pravima, vlasnik stvari može raspolagati sa svojom stvari, a što znači da u okviru tih ovlaštenja, stvar može i uništiti, jer je on «gospodar stvari» ovlašten je dozvoliti i drugom da stvar uništi i da se pri tom, unaprijed odrekne od prava na naknadu štete, jer i to ovlaštenje spada u ovlaštenje – raspolaganja sa stvari.

Pristanak oštećenog na nanošenje štete, pretstavlja izjavu volje. Tako dati pristanak najlakše je dokazati, ako je pristanak dat u pismenom obliku. Relevantna je samo ona izjava volje za pristanak oštećenika, koja nije manljiva i ako je data od strane lica koje može upravljati sa svojim postupcima (poslovno sposobnog lica). Kada je riječ o davanju pristanka za pravno lice, njegov organ treba da bude ovlašten na davanje pristanka za radnju kojom se pričinjava šteta pravnom licu, tako da ne može pristanak dati direktor pravnog lica, ako raspolaganje sa npr. imovinom toga lica na kojoj bi trebalo pričiniti štetu sa pristankom oštećenog, prema pozitivnim propisima, ne spada u ovlaštenja direktora, već spada u ovlaštenja drugog organa, npr: u ovlaštenja Nadzornog odbora i Skupštine akcionara. Pristanak oštećenog na nanošenje štete može biti i u vidu konkludentnih radnji, jer zakonom nije propisana forma izjave o pristanku na štetu, mada je ovako dati pristanak, u slučaju spora u pogledu datog pristanka, teže dokazati.

Da li je pristanak oštećenog osnov za isključenje protivpravnosti, a time i za isključenje odštetne odgovornosti, ispituje se u svakom konkretnom slučaju u svjetlu naprijed navedene zakonske odredbe. U slučaju naknadno datog pristanka oštećenog za već pričinjenu štetu, tako dati pristanak ne predstavlja osnov za isključenje odgovornosti za štetu. U tom slučaju može biti riječi o nekom drugom pravnom institutu, a ne o ovom, jer iz definicije ovog razoga za izuzetak od odštetne odgovornosti proizlazi, da pristanak na izvršenje radnje, mora biti dat prije izvršenje te radnje kojom je šteta pričinjena.

1.4 Šteta

Nastanak štete, osnovna je pretpostavka odgovornosti za štetu. Bez postojanja štete, nema građanskog delikta, a time ni odgovornosti za štetu. Ovaj pojam se često upotrebljava u svakodnevnom životu, pa se štetom definiše sve ono što za oštećenog predstavlja neki oblik gubitka, bez obzira na to u kom vidu se gubitak manifestuje (u vidu gubitka novčanih sredstava, gubitka, oštećenja ili uništenja stvari, raznih vidova trpljenja, gubitka stvari koja za vlasnika stvari ima afekcionu vrijednost i sl.).

Naprijed je bilo riječi o slučajevima u kojim se uzrokovanje štete ne smatra protivpravnim (tačke od 2.3.1. do 2.3.6.). Nasuprot tim slučajevima, ako šteta nastane u obavljanju opštekorisne djelatnosti za koju je dobijena dozvola nadležnog organa, može se zahtijevati naknada, ali samo one štete koja prelazi normalne granice (član 156. stav 3. Zakona o obligacionom odnosima).

Činjenično stanje koje slijedi, za koje je u daljem tekstu ove tačke dato pravno obrazloženje, primjer je iz sudske prakse o primjeni prednje navedene zakonske odredbe:

Tužilac navodi da je vlasnik nepokretnosti označene kao k.č. 80.zvana S. u k.o. Đ. na kojoj se nalazi njegov porodični stambeni objekat, da preko objekta tužioca prelaze užad visokonaponskog dalekovoda T-Z, da prenos električne energije putem tih užadi štetno utiče na korištenje kućanskih aparata i da se zbog toga često kvare, da je zbog prelaska visokonaponskog dalekovoda iznad njegovog stambenog objekta, prometna vrijednost stambenog objekta znatno umanjena, te da je, osim navedenog, visokonaponski dalekovod izvor opasnosti po zdravlje tužioca i njegove porodice, pa zbog toga traži naknadu štete na ime pokvarenih kućanskih aparata i dislociranja stambenog objekta u ukupnom iznosu od 56.256,00 KM sa pripadajućom kamatom.

U odgovoru na tužbu tuženi je osporio navode tužioca da visokonaponski dalekovod predstavlja izvor opasnosti i da je od toga direktno ugrožen stambeni objekat tužioca, kao i sami ukućani, navodeći da je dalekovod objekat za obavljanje opšte korisne djelatnosti koji je izgrađen prema svim propisanim normama i tehničkim standardima i da tužilac od istog dalekovoda, nije trpio i da ne trpi nikakvu štetu.

Definisanje štete u pravnom smislu, izvire iz sadržaja odredbe člana 155. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je propisano, da je šteta – umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njihovog povećanja (izmakla korist) kao i nanošenje drugome fizičkih i duševnih bolova i straha. Da bi se radilo o naknadi štete, za odštetnu odgovornost potrebno je da neko lice (koje u određenom materijalno-pravnom odnosu ima položaj povjerioca), štetu pretrpi. Ukoliko šteta ne postoji, nečije protivpravno ponašanje neće uroditi njegovom odštetnom odgovornošću, čak ni onda kad je on imao namjeru, upravo da drugome uzrokuje štetu. Na ovom mjestu je ukazano samo na osnovna pitanja o šteti i to sa aspekta ispunjenja pretpostavki odgovornosti štetnika, za štetu. Nešto više o ovom pravnom institutu, bit će riječi u podmodulu nazvanom «šteta».

Iz obrazloženja sudske odluke koja je donesena na osnovu prednje navedenog činjeničnog stanja, u predmetu spora o naknadi štete na ime troškova dislociranja stambenog porodičnog objekta :

«Izvedenim dokazima, tačnije vještačenjem po vještaku elektro-tehničke struke prof. dr. N.N iz T. koji je dao svoje mišljenje u pismenom nalazu utvrđeno je, da

elektromagnetsko zračenje visokonaponskog dalekovoda od 400 KV V-T dionica Z-T koji, na rasponu između dva stubna mjesta, prelaze iznad stambenog objekta tužioca, ni u kojoj mjeri šteto ne utiču na normalno korištenje stambenog objekta tužioca. Vještak je mjerenjem na licu mjesta utvrdio da predmetni dalekovod propisno prelazi preko stambenog objekta tužioca, a sigurnosna visina najbližeg provodnika dalekovoda do krova-crijepa iznosi oko 25. m i skoro je 4 puta veća od dozvoljene sigurnosne visine predviđene tada važećim, preuzetim Pravilnikom o tehničkim normativima za izgradnju nadzemnih elektroenergetskih vodova. Mada u Bosni i Hercegovini još uvijek nema propisa ili standarda o zaštiti od elektromagnetnog zračenja, vještak je obzirom na relativno veliku sigurnosnu visinu u konkretnom slučaju, proračunom dobio da je vrijednost električnog polja na visini od 1 m od zemlje, manja od 1 KV/m, što je po mišljenju vještaka apsolutno dozvoljeno za neograničen boravak ljudi i po kriterijima zemalja koje su ovu materiju regulisale propisima i standardima.

Imajući u vidu navedeno, sud je tužioca odbio sa tužbenim zahtjevom iz razloga što se nisu ispunili uslovi iz čl. 156. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima. Istom odredbom propisano je da, se ako šteta nastane u obavljanju opštekorisne djelatnosti za koju je dobijena dozvola nadležnog organa, može zahtijevati naknada štete koja prelazi normalne granice. Dakle, iz smisla i sadržaja ove zakonske odredbe, slijedi da se mora raditi o šteti koja prelazi normalne granice, a to znači granice koje ne mora da trpi pojedinac s obzirom na njegov život i rad u datoj sredini, a iz nalaza vještaka elektrotehničke struke ne proizlazi da predmetni dalekovod predstavlja izvor opasnosti iz koga je direktno ugrožen stambeni objekat tužioca kao i sami ukućani.

Donoseći presudu sud je cijenio i iskaz tužioca. Međutim, iz iskaza tužioca ne proizlazi da tužilac trpi konkretnu štetu, a pogotovo štetu koja prelazi normalne granice. Da bi se dosudila naknada štete, potrebno je postojanje konkretne štete koja prelazi normalne granice, a tužilac ničim nije dokazao da trpi konkretnu štetu». (Iz presude Općinskog suda u Živinicama, br.--- od 02.7.2004. godine).

1.5 Uzročna povezanost između štetne radnje i štete

Za postojanje odgovornosti nekog lica za naknadu štete potrebno je, da postoji i uzročna veza između štetnikove radnje i nastale štete, odnosno da je šteta posljedica radnje ili propuštanja štetnika. Štetnikova radnja prema nastaloj šteti odnosi se kao uzrok prema posljedici. Takva veza između radnje i štete, definiše se kao uzročna veza između štetne radnje i posljedice te radnje, koja se manifestuje u vidu štete.

1) Slijede primjeri činjeničnih navoda tužbe i odgovora na tužbu, za pravno procjenjivanje (od strane korisnika podmodula), postojanja ove pretpostavke odštetne odgovornosti:

Tužiteljica u tužbi navodi, da je tužena bacila sa drugog sprata balkona svoga stana na putnički automobil tužiteljice saksije sa cvijećem i da je tako oštetila automobil tužiteljice, bliže označen u tužbi, da je predmetni štetni događaj prijavila u SJB. Č. povodom koje prijave je proveden prekršajni postupak, a zati

i postupak obezbjeđenja dokaza, da je tužena na naprijed navedeni način pričinila štetu tužiteljici, čiju naknadu tužiteljica traži u ovoj parnici.

Tužena u odgovoru na tužbu spori tužbeni zahtjev, ističući, da nije mogla na naprijed opisani način nanijeti štetu na predmetnom automobilu, s obzirom da se prema podacima otpusne liste P. Klinike u B.L. u vrijeme štetnog događaja nalazila na bolničkom liječenju, zbog čega predlaže da se zahtjev tužiteljice odbije.

Kod ovakvog stanja stvari i kod nesporne činjenice da je oštećenjem putničkog automobila (do kojeg je došlo na opisani način), tužiteljici nanesena materijalna šteta, za utvrđivanje odštetne odgovornosti tužene za predmetnu štetu, neophodno je, s obzirom na navode iz odgovora na tužbu utvrditi, da li je šteta koja je nanesena radnjom-bacanja saksija sa cvijećem sa balkona stana ispod kojeg je vozilo bilo parkirano, uzrokovana upravo radnjom tužene, ili je ista šteta izvan postupanja tužene. Stoga je, za pravilno prosuđivanje o ovoj odlučnoj činjenici potrebno na pouzdan način utvrditi uzročnu povezanost između štetne radnje i štete, kao jedne od pretpostavki odštetne odgovornosti.

2) Postojanje ove pretpostavke treba procijeniti na osnovu slijedećeg činjeničnog stanja:

«Tužiocu ističu da je njihov (sada pokojni) pravni prednik radio kao privatni obrtničar (zidar) na objektu tuženog, da je poginuo na objektu od udara električne energije, jer je pored bočnog zida objekta prolazio vod električne energije, pa kako je električna energija opasna stvar, a vod električne energije je bio u neposrednoj blizini objekta u izgradnji, da je tuženi bio dužan izvršiti izmeštanje voda, a kako to nije učinio, tužiocu smatraju da je tuženi odgovoran za smrt njihovog prednika, po kom osnovu zahtijevaju naknadu materijalne i nematerijalne štete.

Tuženi spori zahtjev tužilaca ističući da je prilikom dogovora oko izgradnje objekta pravni prednik tužilaca prvobitno izjavio da će izgradnji smetati električni vod, a kada je tuženi rekao da će isti izmjestiti, da je tada izjavio da vod neće smetati i da će on «napraviti hvataljku», te da «svakako u donjoj žici, nema električne energije». Nadalje ističe, da vod električne energije nije bio iznad prednika tužilaca, već ispred njega, na udaljenosti od oko 2. m i da je do kontakta moglo doći samo ukoliko se nagne preko zida naprijed i dohvati žicu, te da ne stoji odgovornost tuženog za predmetnu štetu, jer je prednik tužilaca sam kriv za štetni događaj.

Iz navedenog činjeničnog stanja proizlazi da je u konkretnom slučaju sporna odgovornost za predmetni štetni događaj, jer tužiocu i tuženi «prebacuju» odgovornost jedni na druge. Kod ovakvog stanja stvari, zadatak suda je da utvrdi – uzrok predmetnog štetnog događaja, odnosno uzročnu posljedičnu vezu između štetne radnje i posljedice te radnje, a budući da štetnik odgovara za onu štetu koja se može dovesti u vezu sa njegovom radnjom, za postojanje odštetne odgovornosti štetnika, nužno je utvrditi da li je šteta uzrokovana postupanjem tuženog ili je ona izvan bilo kakvog postupanja (aktivnog ili pasivnog) tuženog.

3) I slijedeći primjer činjeničnog stanja, poslužit će za prosuđivanje postojanja ove zakonske pretpostavke za odgovornost za štetu:

Tužitelji T.S. i mld. T.M. traže da im tuženi naknadi materijalnu i nematerijalnu štetu koja im je prouzrokovana smrću njihovog bračnog druga, odnosno oca. Ističu, da je njihov pravni prednik na osnovu usmenog sporazuma sa tuženim povremeno radio u pekari, čiji je vlasnik tuženi, da je tuženi na osnovu ovog sporazuma isplaćivao pravnom predniku tužitelja određenu novčanu naknadu, da je kritičnog dana pravni

prednik tužitelja po obavljenom poslu u pekari posudio od radnika tuženog, njegovo putničko vozilo za svoje potrebe, kojom prilikom je po molbi tog radnika uzeo na prevoz dvije gajbe kifli i da je u toku vožnje udario u parkirano vozilo na putu i tom prilikom zadobio smrtonosne povrede kojima je podlegao.

Tuženi osporavanje osnova potraživanja temelji na tvrdnji da pravni prednik tužitelja nije bio u radnom odnosu sa tuženim, da šteta nije nastala na radu ili u vezi sa radom i da stoga tuženi u smislu čl. 73. stav 1. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa, nije odgovoran za štetu koju tužitelji zahtijevaju.

Iz opisanog činjeničnog stanja proizlazi da tužitelji osnov svog potraživanja, u bitnom temelje na pravilima o odgovornosti poslodavca za štetu koju ovaj prouzrokuje zaposlenom, pri čemu njegov radno pravni status-radnika po osnovu ugovora o povremenim poslovima, stavljaju u ravan sa radnicima koji su u radnom odnosu kod poslodavca, dok se tuženi od odštetne odgovornosti brani time da predmetna šteta nije nastala na radu niti u vezi sa radom. Međutim, odlučna činjenica od koje zavisi odgovornost tuženog za predmetnu štetu tiče se postojanja uzročnosti štete i rada pravnog prednika tužitelja, što proizlazi iz niže navedenog pravnog obrazloženja ovog štetnog događaja.

4) Ova prepostavka odštetne odgovornosti, slijedi i iz niže navedenog činjeničnog stanja:

Tužilac u tužbi zahtijeva naknadu materijalne štete iz osnova totalnog oštećenja stambenog objekta, za čiju izgranju je izdata dozvola od strane nadležnog upravnog organa tužene.

Tužrna osporava predmetno potraživanje koje tužilac traži iz osnova vršenja funkcija organa tužene koji je izdao odobrenje za gradnju stambenog objekta, pri čemu iznosi tvrdnju ds je uzrok oštećenja predmetnog objekta izvan postupanja organa tužene koji je izdao odobrenje za gradnju i da je uticaj seizmičkih dejstava miniranja rudnika soli T. uzrok tih oštećenja.

Iz navedenog činjeničnog stanja proizlazi da se tužena, čiji je organ izdao odobrenje za gradnju brani od odgovornosti, pri čemu ističe, da je uzrok oštećenja objekta izvanpostupanja organa tužene i da je neki drugi uzrok oštećenja, a ne u radnjama organa tužene. Primjer takđe potvrđuje pravilo o ispunjenju svih (opštih) pretpostavki odgovornosti, čije je ispunjenjepotrebno da bi se moglo govoriti o odštetnoj odgovornosti štetnika. Nedostatak ma kojeg elementa (ovdje, uzročne pvezanosti), ne dovodi do odgovornosti za štetu.

Kao što štetna radnja može biti aktivna i pasivna, tako stranka može odgovarati kako za aktivno prouzrokovanje, tako i za opasno stanje koje postaje uzrok, tek ako se desi i kada se desi neki drugi događaj koji je neposredno posljedica opasnog stanja, a posredno posljedica prouzrokovanja opasnog stanja, koga je prouzrokovala stranka. S tim u vezi je i pitanje neposrednosti uzroka i posljedice. Ako su uzrok i posljedica neposredni, onda je šteta direktna posljedica uzroka štete tj. štetne radnje . Ukoliko između radnje i posljedice postoji vremenska razlika i tada može biti riječi o direktnoj šteti, ako na nastanak štete ne utiče neki drugi samostalan događaj, a kad dalju štetu prouzrokuje neki dalji događaj, ili nastanak dalje štete zavisi od nekog drugog uzroka, neposrednost između uzroka i posljedice, više ne postoji. Kod direktne uzročnosti, stranka odgovara, izuzev ako njena odgovornost nije ograničena samo na pojedine-

određene štetne posljedice. Kod indirektno uzročnosti, izuzetno se priznaje (dakle ne u pravilu) da je uzročnik neposrednih posljedica istovremeno i uzročnik posrednih posljedica.

Uzročna veza između štetne radnje i posljedice te radnje, mora biti neprekinuta, jer je samo takva uzročna veza (koja je neprekinuta), pravno relevantna za odštetnu odgovornost štetnika. Uzročna veza može biti prekinuta, novim događajem i prirodnim događajem.

Kada je riječ o uzročnoj vezi u pogledu buduće štete, ako je buduća šteta izvjesna, uzročna veza između štetne radnje i posljedice je ditektna, bez obzira na vremensku razliku između radnje i posljedice, kakav slučaj je predviđen u odredbi člana 203 Zakona o obligacionom odnosima, koji sadrži propis o naknadi buduće štete i ima čestu primjenu u sudskoj praksi. Za razliku od ove situacije koja govori o šteti koja je izvjesna, u situaciji koja govori o šteti koja je «veoma vjerovatna» ali nije izvjesna (što može biti slučaj kod instituta naknade štete u vidu izmakle koristi), važi načelo da šteta mora biti pravno priznata, a u tom slučaju je teže dokazati postojanje uzročne veze i posljedice, jer npr. kod izmakle koristi treba dokazati – da li se može smatrati očekivanim i vjerovatnim da će šteta nastati, koje pravilo važi i kod drugih slučajev buduće (veoma vjerovatne) štete. Ovo pravilo ne odnosi se na buduću štetu u vidu izgubljene zarade, kod koje važi pravilo, da se može tražiti naknada štete, povodom svake promjene predviđene štete.

Ova pretpostavka odštetne odgovornosti, sadržana je u odredbi člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima i člana 173. istog zakona. Ono što je zajedničko i što karakteriše ove dvije zakonske odredbe jeste da – obje ove odredbe nameću obavezu naknade štete onome, ko je štetu uzrokovao. Pri tom, pomenute odredbe ne sadrže definiciju pojma «uzročnosti» niti je taj pojam definisan nekom drugom odredbom navedenog zakona.

Pojam uzročnosti se u sudskoj praksi definiše u svakom konkretnom slučaju, za svaki konkretni događaj, iz osnova kojeg se traži naknada štete i to nije lak zadatak suda. Od pravilnog poimanja i definisanja uzročne povezanosti između dvije pojave, zavisi postojanje same odštetne odgovornosti štetnika. Brojni su slučajevi u sudskoj praksi, gdje postoji više od jednog uzroka štete. Brojne su i teorije o uzročnosti.

Tako prof. dr. Borislav T. Blagojvić i prof. dr. Vrleta Krulj u komentaru Zakona o obligacionim odnosima I knjiga II izdanje Savremena administracija, na stranicama od 490 do 494 navode slijedeće teorije o uzročnosti: teorija o prirodnoj uzročnosti (prema kojoj se, prema shvatanju istih autora, kao uzrok mogu uzimati u obzir samo one okolnosti bez kojih posljedica ne bi mogla nastati), teorija o pravno relevantnoj uzročnosti (koja zagovara: kad postoji više uzroka i više posljedica, bilo da uzroci djeluju istovremeno, ili da slijede jedan drugoga, a naročito kad iz štete kao posljedica štetne radnje, nastanu i dalje štete, strana koja odgovara za jedan od uzroka, ne može odgovarati za sve posljedice, već treba izdvojiti samo one uzroke i samo one posljedice koje, prema iskustvu, pravnom osjećanju ili običaju, treba da snosi učinilac). Tako teorija o isključivom prouzrokovanju posljedice tvrdi (da treba uzeti sve uzroke kao cjelinu, jer sve okolnosti koje su dovele do štetne posljedice sačinjavaju uslove koji predstavljaju, zajednički uzrok), teorija o adekvatnoj uzročnosti tvrdi (da treba kao uzroke za koje stranka odgovara smatrati one uzroke koji nisu nenormalni, a da u obzir dolaze samo one posljedice, koje nisu sasvim van onoga što se prema životnom iskustvu

smatra kao moguća posljedica nekog događaja. Prema teoriji o predvidljivosti, koja se razvila u angloameričkom području (stranka treba da odgovara samo za bliže posljedice, a za udaljene posljedice odgovara samo, ako su one predvidljive), dok isti autori nalaze, da našem pravu najviše odgovara teorija o ratio legis uzročnosti, prema kojoj – u pravu dolaze u obzir samo oni uzroci, koji u isto vrijeme predstavljaju povredu pravne norme, pa ih pravna norma, sobzirom na svoj cilj, smatra uzrocima.

Međutim, u sudskoj praksi najrasprostranjenija je teorija adekvatne uzročnosti, prema kojoj teoriji se – od brojnih okolnosti i pojava koje su u vezi sa nastankom štete, uzrokom smatraju samo one okolnosti i pojave, koje po redovnom toku stvari, dovode do određene posljedice.

Pošto je pitanje uzročnosti pravno pitanje, u ocjeni je suda, da u svakom konkretnom slučaju utvrđuje, da li je neka radnja podesna, da izazove štetu. Utvrđivanje uzročne povezanosti između štetne radnje i štete kao posljedice te štetne radnje, predstavlja pravni standard, prema kojem – ako je neko ponašanje izazvalo odgovarajuću, adekvatnu posljedicu, tada će se ono smatrati njegovim uzrokom. Suprotno navedenom, ako je štetna radnja dovela do neke određene posljedice, zbog postojanja nekih specifičnih i neočekivanih okolnosti ili pojava, pravno relevantna uzročna veza ne postoji, pa ne postoji ni odštetna odgovornost učinioca za takvu štetu.

Bez obzira koliko izgledalo da je ovom teorijom jasno definisan kriterij za utvrđivanje, da li je uzročna veza između radnje i štete adekvatna i pogodna da u «takvim» određenim okolnostima «takvo» određeno ponašanje pogoduje nastanku štete, pitanje adekvatne uzročnosti je složeno pitanje i podliježe ocjeni suda u svakom konkretnom slučaju.

Iz sudske prakse u pogledu ovog instituta navode se slijedeći primjeri pravnog obrazloženja u pogledu naprijed navedenog pod tačkom 1) ovog odjelja naznačenog činjeničnog stanja:

«Iz iskaza svjedoka, B.M.i B.Ž.kao i iskaza parničnih stranaka, čiji iskazi su identični u odlučnim činjenicama proizlazi, da je tužena u vrijeme nastanka predmetnog štetnog događaja (koji se desio 29.6.1991godine) bila kod kuće, a ne na liječenju, čime se pokušava braniti od odgovornosti, da je štetnom događaju, koji se sastoji u bacanju saksija sa cvijećem sa balkona tužene na putničko vozilo tužiteljice koje je bilo parkirano ispod balkona, prethodila galama tužene (koja je stajala na balkonu) na tužiteljicu, a iz obavijesti Klinike je vidljivo da je tužena na bolničko liječenje primljena 30.6.1991.godine, sud nalazi da je tužena prouzrokovala štetu tužiteljici, jer u konkretnom slučaju postoji uzročna veza između štetnog događaja i posljedice tog događaja koja predstavlja štetu, pa je shodno odredbi člana 154. stav 1.ZOO.zahtjev tužiteljice osnovan». (Iz neobjavljene presude Osnovnog suda u Banja Luci brojP-1805/91 od 6.4.1994.godine).

I ovaj primjer pravnog obrazloženja, zasnovan je na činjeničnom stanju iz tačke 2) ovogodjeljka o čemu je naprijed bilo riječi i tiče se pravnog zaključka o postojanju uzročno posljedične veze između štetne radnje i posljedice takve radnje.

«Pravni prednik tužitelja doprinio je nastanku štetnog događaja, time što se, pri izvođenju radove na građevinskom objektu, nagnuo naprijed preko zida i rukom dohvatio žicu dalekovoda, tvrdeći da u njoj nema električne energije (koja radnja nije u vezi sa radovima na izgradnji objekta, odnosno sa djelatnosti tuženog). Stoga, po ocjeni

ovoga suda, ne stoji odgovornost tuženog po principu odgovornosti od opasne stvari tj. električne energije, kako to tužilačka strana ističe tokom postupka. U konkretnom slučaju, štetni događaj se dogodio pri gradnji objekta kod tuženog kao investitora, što predstavlja opasnu djelatnost i tuženi bi bio odgovoran po osnovu opasne djelatnosti, da tokom postupka nije utvrđeno, da opasna djelatnost nije uzrok štetne radnje. Objektivna odgovornost je pojačana time što se pretpostavlja čak i postojanje uzročne veze između štetne radnje i posljedice, izuzev ako se dokaže da opasna djelatnost nije uzrok štetne radnje». (Iz neobjavljene presude Osnovnog suda u Banja Luci broj.P-888/96 od 4.4.1996.godine).

Pravno obrazloženje koje slijedi, primjer je ispunjenja uslova odgovornosti koji se tiču uzročnosti i štetne radnje i postupanja poslodavca, kao štetnika, zasnovanog na tački 3) prednje navedenog činjeničnog stanja:

« Odredba čl. 73. stav 1. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa (Sl.list SFRJ br. 60/89 i 42/90) koji je važio u vrijeme štetnog događaja, propisuje materijalnu odgovornost poslodavca za štetu koju prouzrokuje zaposlenom. Prema ovoj odredbi, ako radnik pretrpi štetu na radu ili u vezi sa radom organizacija odnosno poslodavac, dužni su da radniku naknade štetu po opštim načelima o odgovornosti za štetu. Uslovi odgovornosti su: da je zaposleni pretrpio štetu i da postoji uzročnost štete i rada. Uzročnost štete i rada postoji ako je šteta povezana sa nedozvoljenim postupkom poslodavca u kome je oštećeni zaposlen, odnosno sa opasnom stvari ili opaasnom djelatnošću koje poslodavac kontroliše. Odgovornost za štetu se prosuđuje po opštim načelima odgovornosti za štetu sadržanim u odredbama članova 154. 174. 194. i 201.ZOO. Propis člana 73. stav 1 ZRO, dakle, ne isključuje odgovornost poslodavca za štetu koju prouzrokuje zaposlenom koji se ne nalazi sa njim u radnom odnosu, pa činjenica da pravni prednik tužitelja nije bio u radnom odnosu sa tuženim, nema značaja.» (Iz rješenja Vrhovnog suda Republike Srpske broj: Rev-138/2000 od 07.07.2000.godine).

Pravno obrazloženje zasnovano na činjeničnom stanju iz tačke 4) ovog odjeljka:

U cilju utvrđenja uzroka nastalog oštećenja proveden je dokaz vještačenjem po vještacima: geološke građevinske i hidrološke struke i sva tri vještaka, u cijelosti su isključili kao uzrok oštećenja na stambenom objektu tužiteljice uticaj seizmičkih dejstava miniranja u rudniku soli T. Vještak geolog je u iznošenju ovakvog svog zaključka imao u vidu i sadržinu izvještaja opštinske stručne komisije iz 1987. godine u kojem su, kako navodi, potresi od miniranja samo spomenuti kao mogući uzrok, ali ničim nisu argumentovani, za razliku od detaljnog i argumentovanog opisa procesa klizanja i pucanja terena kao uzroka oštećenja predmetnog stambenog objekta. Ovako iznesena ocjena o uzroku oštećenja ne može se dovrsti u pitanje ni žalbenim navodima da su nepravilno izvedeni radovi pri gradnji objekta uticali na nestabilnost terena te s tim u vezi i same štete. Stoga, kako je vještak građevinske struke bio izričit da do konstatovanih oštećenja na predmetnom objektu ne bi došlo da nije bilo vanjskih uticaja, a koji su po vještaku geologu isključivo posljedica nestabilnog terena lokacije na kojoj je izgrađen taj objekat, to se i odgovornost tužene za nastalu štetu zasnivana odredbi člana 172. stav 1. ZOO, u vezi sa članom 122. stav 1. Zakona o javnim službenicima koji je važio u vrijeme izdavanja dozvole za gradnju». (Iz obrazloženja presude Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-835/99 od 29.8.2000. godine).

U okviru ovog odjeljka dato je više primjera činjeničnog stanja, radi lakšeg prepoznavanja ovog elementa odštetne odgovornosti, definisanog kao «uzročna povezanost između štetne radnje i štete» pošto o ovom pitanju neće više biti riječi u okviru ovog podmodula. Jedan od razloga zato je, da se korisnik podmodula podstanke da promišlja o pojedinim pravnim institutima koji se pominju u svakom konkretnom slučaju opisanog činjeničnog stanja, kako bi se i sami podstakli na razrješenje predmeta spora u svakom konkretnom slučaju. Stoga su, niže navedena pravna obrazloženja iz kojih se (na osnovu njihove pravne procjene) takodje može zaključiti sa kakvim se poteškoćama, u pogledu pravne procjene činjeničnih navoda tužbe i odgovora na tužbu, kao i u pogledu postupka «odabira» izvodjenja predloženih dokaza, sudovi sreću – data, bez činjeničnog stanja, kako ovaj odjeljak ne bi bio «pretrpan» tom činjeničnom gradjom. Medjutim, kada je riječ o pravnom obrazloženju, ono je u svakom slučaju od višestruke koristi, jer se na osnovu datog pravnog obrazloženja korisnik podmodula može «provjeriti» pri prosudjivanju o sličnim pravnim institutima, može se postaći na eventualno drugačije razmišljanje i rješavanje spora i time doprinositi bogatijoj sudskoj praksi.

Slijede pravna obrazloženja ovog pojma pretpostavke odgovornosti za štetu:

«Prvostepeni sud je iz neospornih utvrdjenja pobijane presude da je do prouzrokovanja štete kritičnog dana došlo u tuči između tada mlđb. tužioca i mlđb. sina tužengo , kao učenika O.Š. «A.H» iz T. u prostorijama te škole i za vrijeme malog odmora, kada je prema iskazima saslušanih svjedoka izostao obavezan nadzor nastavnika, iako su i inače bile uočene česte tuče između učenika ove škole, moglo sa osnovom zaključiti o postojanju odgovornosti škole koju je tuženi kao roditelj za vrijeme redovne nastave povjerio svog mlđb. sina na neposredni dužni nadzor, koji on kroz to vrijeme objektivno nije mogao, a ni morao sam vršiti na neposredan način. Medjutim i pored toga bile bi osnovane žalbene tvrdnje tužioca da je pogrešio prvostepeni sud kada, samo zbog navedenih činjenica, nije usvojio njegov tužbeni zahtjev u odnosu na tuženog kao roditelja, ukoliko bi se utvrdilo da je i njegov propust u pravilnom vaspitanju i usmjeravanju mlđb. šticenika kao ličnosti, makar i posredno, bio u uzročnoj vezi sa njegovim postupcima koji su doveli do nastupanja štetne posljedice». (Iz obrazloženja rješenja Vrhovnog suda BiH br. Gž-1031/78 od 7.12.1978.godine).

«Tužitelj svoj tužbeni zahtjev temelji na odredbi čl.195 st. 2 ZOO pa je prvostepeni sud trebao od njega zatražiti da, prije svega, jasno kaže u čemu se sastoji šteta, tj. koja je to izgubljena zarada koju on trpi nakon prestanka radnog odnosa kod tuženika, a zatim da dokaže da je za eventualnu štetu odgovoran tuženik i u čemu je osnov njegove odgovornosti u smislu čl.154 ZOO, pri čemu treba da ima u vidu rješenje Društvenog fonda za PIO osiguranje BiH F.T. iz kojeg slijedi da je uzrok invalidnosti tužitelja bolest, a ne povreda na radu, pa s obzirom i na ovo, treba da cijeni osnovanost žalbenih navoda tužitelja o nemogućnosti ponovnog zaposlenja i ostvarivanja zarade nakon prestanka radnog odnosa kod tuženika i odgovornosti tuženika za eventualno tako nastalu štetu. Konačno, ako bi tužitelj dokazao sve navedene relevantne činjenice i okolnosti od kojih zavisi obaveza tuženika da mu naknadi štetu zbog izgubljene zarade, treba imati u vidu i činjenicu da se tužitelj sporazumnim prekidom radnog odnosa sa tuženikom sam doveo u situaciju da ne ostvaruje ni onu zaradu koju je do tada ostvarivao, jer ovo je činjenica koja je odlučna kod utvrdjivanja visine štete». (Iz obrazloženja rješenja Kantonalnog suda u Tuzli br. Gž-1378/02 od 21.2.2003.godine).

«Tužbeni zahtjev tužitelja za naknadu materijalne štete u vidu izgubljene zarade zasniiva se na odredbi čl.195 st. 2 ZOO. Da bi tužitelj imao pravo na naknadu materijalne štete koju traži od tuženika, potrebno je da postoji osnov tuženikove odgovornosti po opštim načelima o odgovornosti za štetu sadržanim u odredbi čl.154 ZOO, a to prvenstveno znači da tužitelj mora dokazati da mu je štetu svojim ponašanjem prouzrokovao tuženik i da između tog ponašanja i nastale štete postoji uzročno posljedična veza. U situaciji kad je invalidnost uzrokovana bolešću (za koju nije odgovoran tuženik), tužitelj ne može od tuženika zahtjevati naknadu štete zbog manje zarade na drugom poslu na kojeg je kao invalid rasporedjen, već kao osiguranik sa izmjenjenom radnom sposobnošću ima pravo na odgovarajuću naknadu plaće po propisima iz oblasti PIO osiguranja, koje pravo mu je i utvrđeno rješenjem Društvenog fonda za PIO osiguranje BiH F.T.». (Iz obrazloženja rješenja Kantonalnog suda u Tuzli br. Gž-806/02 od 20.1.2003.godine).

«Nije sporno među strankama da je u to vrijeme mlđb.tužitelj zadobio povredu lijevog oka u igri sa tada mlđb.H.Z., a sporno je šta je uzrok povrede i da li su tuženi kao roditelji H.Z. odgovorni za štetu koju je tužitelj pretrpio usljed povrede po odredbi čl.165 st. 4 ZOO. Prvostepeni sud je odluku o osnovanosti tužbenog zahtjeva zasnovao na utvrđenju da je povredu oka tužitelju nanio sin tuženih H.Z. odapetom drvenom strijelom i ovakav zaključak je zasnovao na iskazu tužitelja saslušanog u svojstvu parnične stranke, te pismenom nalazu i mišljenju vještaka dr. P.I. specijaliste oftamologa. Međutim, samo na osnovu ovih dokaza, prvostepeni sud nije mogao pravilno i potpuno utvrditi činjenice i okolnosti u pogledu načina i uzroka povredjivanja tužitelja, pa slijedom toga ni izvesti pravilan zaključak o odgovornosti tuženih za štetu koju je pretrpio tužitelj». (Iz obrazloženja rješenja Kantonalnog suda u Tuzli br. Gž-626/03 od 21.5.2004.godine).

Iz provedenih dokaza, a posebno prometno – tehničkog vještačenja F.ing I. Proizlazi da je uzrok prometne nezgode neprilagodjena brzina vozača vozila BMW 316 (109 km/h), jer brzina kojom se kretalo vozilo kojim je upravljao nastradali, nije bila primjerena konkretnim uvjetima prometa. Vozač je dužan brzinu kretanja vozila prilagoditi osobinama i stanju ceste, vidljivosti, atmosferskim prilikama, stanju vozila i tereta, gustoći prometa i drugim prometnim uvjetima, tako da vozilo može pravovremeno zaustaviti pred svakom zaprekom koju, po danim uvjetima, može predvidjeti. Prema tome, od vozača se zahtjeva takvo ponašanje u proemtu koje je prilagodjeno konkretnim prilikama na cesti . Vozač vozila BMW 316 nije bio vezan sigurnosnim pojansom za vrijeme vožnje u vozilu, pa iz provedenih dokaza proizlazi da je ta okolnost u uzročnoj vezi s nastankom štete odnosno štetne posljedice, koja ne bi nastupila da je vozač vozila u konkretnom slučaju bio vezan, a što pokazuje nalaz vještaka prometne struke, tako da je ne vezivanje pojasa prouzročio nastale štetne posljedice, odnosno ne vezanje pojasa u uzročnoj je vezi sa štetnom posljedicom «. (Iz obrazloženja presude Kantonalnog suda u Livnu br.Gž-43/05 od 15.3.2005.godine).

«Iz nalaza i mišljenja vještaka prometne struke sud je utvrdio da oštećenja na vozilu «Yaguar» ne potječe iz predmetne prometne nezgode. Vještak u svom nalazu i mišljenju konstatira da je ispravno da na mjestu kontakta dolazi do loma tragova kočenja, te da kod predmetne prometne nezgode nisu evidentirane promjene pravca pružanja tragova kočenja odnosno njihov lom i navodi da bi s obzirom na oštećenje na vozilu «Yaguar» deformacija na vozilu «Accona» morala biti daleko veća, te ističe da vozilo s nižom visinom ne može načiniti oštećenja iznad te visine, konstatira takodje da

na prednjem dijelu oštećenog vozila nema karakterističnog ovalnog polukružnog oštećenja, koje je karakteristično za kontakt sa stablom drveta. Na temelju gore iznesenog sud je utvrdio da tužitelj nema pravni osnov za traženje naknade štete zbog predmetne prometne nezgode a u skladu sa člankom 73 Zakona o osiguranju imovine i osoba, jer je na temelju provedenog postupka utvrđeno da oštećenje na vozilu za koja traži tužitelj naknadu štete ne proistječu iz predmetne prometne nezgode». (Iz obrazloženja presude Općinskog suda u Orašju br.P-695/04 od 18.4.2005.godine).

«Tretman opasne stvari imaju i domaće životinje, u konkretnom slučaju bik je predstavljao posebnu opasnost, za koju postoji objektivna odgovornost, a shodno čl.173 ZOO i čl.154 st. 2 istog zakona . Po principu objektivne odgovornosti predviđena odgovornost za opasnost koja je neuobičajena i nesvakidašnja, pa kako je učestvovanje sa domaćom životnjom na javnim manifestacijama predstavljalo opasnu djelatnost, jer je Zakonom utvrđena pretpostavka uzročnosti, dakle, pretpostavlja se uzročna veza između štetne radnje i posljedice, a teret dokazivanja snosi imalac stvari koja predstavlja povećanu opasnost. U konkretnom slučaju prvotučeni je odgovoran kao vlasnik bika koji je učestvovao na koridi po pozivu trećetužene, čija se odgovornost temelji na čl. 181 ZOO, kao organizatora okupljanja većeg broja ljudi na manifestaciji borbe bikova, iz razloga što ne postoje uslovi za oslobađanje od odgovornosti za naknadu nematerijalne štete koju tužiteljica zahtjeva u ovoj parnici, jer učestvovanje sa bikom na javnoj manifestaciji i opasnost od iste (razjarenost i sl.) mogli su se predvidjeti, a tuženi tokom postupka nisu dokazali da je šteta nastala pod uslovima iz čl. 177 st. 2, 3 i 4 ZOO». (Iz obrazloženja presude Osnovnog suda u Banjaluci br.P-4286/96 od 5.10.1998.godine).

«Pravilan je stav prvostepenog suda da za štetu prouzrokovau naletom zaštićene divljači na motorno vozilo na javnom putu odgovara prvenstveno preduzeće za održavanje puteva, ukoliko je shodno odredbi čl.41 i 42 st. 1 tačka 6 Zakona o putevima, te čl. 124 st. 1 Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima kao i čl. 7 st. 1 tačka 14 Pravilnika o saobraćajnim znacima na putevima, bilo obavezno da na dijelu puta na kome divljač često prelazi preko puta, stavi saobraćajni znak «divljač na putu». Odgovornost i lovačkog društva za tako nastalu štetu u smislu odredbe čl. 171 ZOO postoji samo ukoliko je obzirom na konkretne okolnosti bilo neophodno postaviti žičanu ogradu pored puta ili na sličan način preduzeti druge mjere za prečavanje štete koja može nastati silaženjem divljači na put, a on te mjere nije preduzeo». (Iz obrazloženja presude Kantonalnog suda u Tuzli br. Gž-823/99 od 12.6.2000.godine).

«Iz izvedenih dokaza a prvenstveno provodjenjem dokaza vještačaja po vještaku saobraćajno mašinske struke na okolnosti uzročeno uzročno posljedične veze nastanka saobraćajne nezgode i tehničke mogućnosti udara u vozilo tužitelja od strane prvotučenog, sud je došao do uvjerenja da je prvotučeni kritičnog dana počinio saobraćajnu nezgodu sa materijalnom štetom, tako što se krećući na relaciji B.L.- P. svojim traktorom i sijačicom naglo smotao lijevom pravcu P. i pri tom udario u prednji lijevi bočni dio vozila tužitelja, dakle vozila tužitelja i tuženog u javnom saobraćaju na javnom putu su došla u kontakt i prvotučeni je odgovoran za nastalu štetu tužitelju shodno odredbi čl.178 st. 1 ZOO. Članom 74 Zakona o osiguranju imovine i lica predviđeno je da šteta pričinjena na teritoriji RS u upotrebom motornog vozila čiji je vlasnik odnosno korisnik nije zaključio ugovor o obaveznom osiguranju od autoodgovornosti a bio je dužan da se osigura, naknadjuje se oštećenom u istom obimu i prema uslovim kao da je bio zaključen ugovor o obaveznom osiguranju od

autoodgovornosti, tako da je prvotuženi bio u obavezi da predmetni traktor osigura od odgovornosti obzirom da se radi o motornom i priključnom vozilu koje se kreće javnim putem. Dakle, po ocjeni suda za nastalu štetu tužitelju su odgovorni prvo i drugotuženi solidarno». (Iz obrazloženja presude Osnovnog suda u Banjaluci br. P-2362/2000 od 12.5.2002.godine).

2 POSEBNE PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

Ove pretpostavke odgovornosti za štetu nisu u svim slučajevima iste. To su takve pretpostavke koje potiču iz određenog odnosa između štetnika i oštećenog, ili iz određenog svojstva stvari odnosno djelatnosti. Posebne pretpostavke odgovornosti za štetu zasnivaju se na načelu subjektivne odgovornosti (na prezumiranoj i dokazanoj krivici) i na načelu objektivne odgovornosti, koje zagovara odgovornost štetnika, bez obzira na krivicu.

Slijedi kratak osvrt na posebne pretpostavke odgovornosti za štetu:

2.1 Krivica

Odgovornost po osnovu krivice postoji onda, kada se za postojanje odštetne odgovornosti, osim opštih pretpostavki navedenih u tački 1.1. traži i krivica štetnika, kao subjektivni elemenat u okviru pretpostavki za odgovornost za štetu.

Primjer činjeničnog stanja koje slijedi, jasno govori o postojanju ovog elementa odgovornosti za štetu:

Tužiteljica za osnov tužbe i tužbenog zahtjeva navodi, da je kritičnog dana vozila na zaprežnim kolima sijenom, da je u neposrednoj blizini zaprežnih kola tuženi u naseljenom mjestu pucao iz lovačke puške, da su se od pucnja preplašili konji koji su vukli zaprežna kola i da je usljed toga došlo do prevrtanja kola sa sijenom, te da je tom prilikom pretrpjela tešku tjelesnu povredu, iz kog osnova traži naknadu nematerijalne štete.

Tuženi osporava predmetno potraživanje tužiteljice, pri čemu navodi, da je do prevrtanja zaprežnih kola došlo zbog neadekvatnog upravljanja konjskom zapregom, a ne zbog radnje koju je preduzeo tuženi, radnje -pucanja iz lovačke puške.

Analizom i pravilnom ocjenom navedenog činjeničnog stanja korisnik ovog podmodula treba da odgovori na pitanje- koji je uzrok predmetne štete, jer kako god uzrok štete može biti, neadekvatno upravljanje konjskim kolima (npr. nestabilan teret, nepravilno raspoređen teret na površini konjskih kola, previsok teret pogodan za prevrtanje na konkretnoj dionici puta, ne obezbijeden teret i sl), tako uzrok prevrtanja može biti u radnjama tuženog koji je pucao iz lovačke puške u neposrednoj blizini zaprežnih kola i time preplašio konje. Odgovor na navedena pitanja, ne-rijetko, nije ni malo lak zadatak suda. Sud mora poznavati pravo, ali pored toga, biti osposobljen za procjenjivanje pravnih problema, posjedovati visok stepen opšteg obrazovanja, cijeliti sve okolnosti konkretnog slučaja, a u slučaju da sud ne posjeduje određeno stručno znanje u pogledu nekog pitanja, koje se tiče činjenica (dakle, ni u kom slučaju u pogledu pravnih pitanja, jer je to u ovlaštenju suda), može zatražiti pomoć vještaka

odgovarajuće struke. Kada je riječ o ovom događaju, činjenice koje bi mogle poslužiti za pravilno prosuđivanje uzroka predmetnog štetnog događaja mogu biti npr: naprijed navedene činjenice u pogledu stabilnosti i obezbijedenosti tereta, dužina dionice puta kojim je tužiteljica nesmetano upravljala zapregom do momenta prevrtanja, pravni standard samog pojma «neposredna blizina» koja neizostavno dovodi do preplašivanja konja, da li su konji tužiteljice zapregu vukli po seoskim putevima ili se zaprega inače i ranije kretala kolovozom, a da se konji nisu plašili zvukova motornih vozila i drugih signala istih i to u uobičajenim razmjerama, te da li su se konji tužiteljice preplašili upravo u momentu pucnja. Sve su to element koji su (pored ostalog) od pravnog značaja za odluku o uzročnoj vezi između štetne radnje i posljedice te radnje.

Za postojanje krivice, potrebno je da je štetnik deliktно sposoban, za što je od odlučnog značaja svijest i volja štetnika.

Zakonom o obligacionim odnosima prihvaćeno je načelo prezumirane krivice, što znači da se odgovornost štetnika za štetu pretpostavlja i da se štetnik može osloboditi od odgovornosti, ako dokaže da štetu nije skrivio, odnosno da je uzrok štete izvan postupanja štetnika koje se pripisuje njegovoj krivici. Ovo pravilo o prezumiranoj krivici proizlazi iz odredbe člana 154. stav 1. i člana 158. Zakona o obligacionom odnosima. Pošto se u sudskoj praksi postavilo pitanje, koji stepen krivice je «potreban» kod odgovornosti po osnovu krivice, na zajedničkoj sjednici Saveznog suda, Vrhovnog vojnog suda i Vrhovnih sudova Republika i Autonomnih pokrajina bivše SFRJ održanoj 25 i 26 III 1980 godine usvojeni, su pod brojem (PSP 17-70) slijedeći zaključci:

« I Po pravilu o prezumiranoj krivnji iz člana 154. stav 1. ZOO presumira se najbliži stupanj krivnje (obična nepažnja) učinioca štete.

II Teži stupnjevi krivnje (gruba nepažnja i namjera) presumiraju se samo ako je takva presumpcija zakonskim pravilom izričito utvrđena, ili ako iz smisla odnosnoga zakonskog pravila to nedvojbeno proizlazi.

III Izvan tih slučajeva stupanj krivnje dokazuje se prema općim pravilima parničnog postupka.»

(Zaključci objavljeni u Zborniku radova Saveza društva pravnika Hrvatske «Odgovornost za štetu»).

Prema tome, kod subjektivne odgovornosti, u pravilu se odgovara po načelu o prezumiranoj krivici, a presumira se samo najblaži oblik krivice tj. obična nepažnja štetnika.

Izuzetak od ovog pravila o prezumciji najblažeg oblika krivice, koji predviđa prezumciju težeg stepena krivice (gruba nepažnja i namjera), predviđen je u odredbi člana 170. Zakona o obligacionim odnosima, prema kojoj zakonskoj odredbi – za štetu koju u radu ili u vezi sa

radom prouzrokuje trećem licu, radnik odgovara oštećenom, samo ako je štetu uzrokovao namjerno, a prema odredbi člana 93 Zakona o radu Republike Srpske, radnik koji na radu ili u vezi sa radom namjerno ili iz krajnje nepažnje pričini materijalnu štetu poslodavcu, dužan je tu štetu naknaditi.

Od navedenog pravila o prezumiranoj krivici postoje i izuzeci o dokazanoj krivici, a jedan od izuzetaka sadržan je u odredbi člana 726. Zakona o obligacionim odnosima, prema kojoj odredbi je, u vezi sa ugostiteljskom ostavom propisana dužnost gosta da prijavi nestanak ili oštećenje stvari čim sazna za njih, inače ima pravo na naknadu samo ako dokaže da je šteta nastala krivicom ugostitelja ili lica za koje on odgovara.

Primjer pravnog obrazloženja o ovoj pretpostavki odgovornosti zasnovanog na naprijed navedenom činjeničnom stanju:

«Oštećeno lice koje je povrijeđeno prevrtanjem zaprežnih kola ima pravo da traži naknadu štete od onog lica koje je preplašilo konjsku zapregu pucanjem iz lovačke puške u njihovoj neposrednoj blizini, jer do prevrtanja zaprežnih kola nije došlo zbog neadekvatnog upravljanja konjskom zapregom, već isključivo zbog pucnja koji je preplašio konje. To znači da je radnja tuženog u neposrednoj uzročnoj vezi sa štetnom posljedicom, pa je tuženi koji nije uspio dokazati da je šteta nastupila bez njegove krivice, dužan da je naknadi – član 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima» (Odluka Vrhovnog suda ranije Bosne i Hercegovine, Rev-742/87 od 27.10.1988.godine, objavljena u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda BiH broj 2/89 sentenca broj 64.)

2.2 Objektivna odgovornost

Odredbama člana 154. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima, a u vezi sa članom 173. i člana 174. istog zakona, propisana je objektivna odgovornost za štetu koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti, dok je pravni osnov za druge slučajeve objektivne odgovornosti sadržan u stavu 3. odredbe člana 154. navedenog zakona.

Objektivna odgovornost, kao osnov odgovornosti za štetu, na ovom mjestu će se samo kratko spomenuti i to sa aspekta ispunjenja pretpostavki (opštih i posebnih), a detaljnije o ovom osnovu odgovornosti bit će govora u okviru drugog podmodula.

Primjer činjeničnog stanja, koji slijedi, govori o ispunjenju uslova za odštetnu odgovornost, u slučaju kad je pored opštih pretpostavki ispunjen i uslov postojanja posebne pretpostavke, koja se tiče-objektivne odgovornosti:

Tužiteljica zahtijeva naknadu materijalne i nematerijalne štete koja joj je prouzrokovana smrću bliskog lica (supruga) koji je, kao radnik tužene smrtno stradao usljed povrede zadobijene na radu.

Tuženi spori osnov potraživanja i navodi da je smrtonosne povrede skrivio pravni prednik tužiteljice, koga je tuženi angažovao (zajedno sa još nekoliko radnika) na otklanjanju kvara na hidrauličnim makazama, čiji je proizvođač tuženi, a time i serviser makaza, da je na traženje tuženog preduzeće «I-Š.» kao imalac hidraulične dizalice dalo na upotrebu radnicima tuženog navedenu dizalicu radi otklanjanja kvara na makazama, te da ne stoji odgovornost tuženog za predmetni štetni događaj, koji je prema navodima tuženog, skrivio pravni prednik tužiteljice, a tuženi nije imalac hidraulične dizalice, čijim rukovanjem je došlo do povređivanja pravnog prednika tužitelja.

Objektivna odgovornost podrazumijeva odgovornost po načelu uzročnosti, što znači, odgovornost bez obzira na krivicu. Kod ovog oblika odgovornosti, kako kod odgovornosti od opasne stvari ili djelatnosti, tako i u drugim slučajevima objektivne

odgovornosti, oštećeni ne mora dokazati da je štetnik kriv za štetu, niti štetnik treba dokazivati da štetu nije učinio svojom krivicom, odlučno je samo to, da li između protivpravne štetne radnje i učinjene štete, postoji uzročna veza. Ovu pretpostavku uzročnosti imalac opasne stvari ili lice koje se bavi opasnom djelatnošću, može oboriti ako dokaže da opasna stvar, čiji je on imalac ili opasna djelatnost, kojom se on bavi, nije uzrok štete, odnosno da je uzrok štete bio neki drugi.

Slijedi primjer pravnog obrazloženja, zasnovan na naprijed navedenim činjenicama:

«Prilikom utvrđivanja odgovornosti prema načelu objektivne odgovornosti, imalac stvari – pa i lice koje odgovara umjesto imaoca stvari (kakav je ovdje slučaj, gdje tuženi odgovara kao lice kojem je imalac stvari dao stvar na upotrebu, da se njome služi i to umjesto imaoca i isto kao on - član 176. stav 1. ZOO), može se osloboditi odgovornosti jedino ako dokaže (a na njima je teret dokazivanja), da je do štete došlo od uzroka koji se nalazi izvan stvari, čije se djelovanje nije moglo predvidjeti, izbjeći, ni otkloniti.

Cijeneći nalaz vještaka mašinske struke, iz kojeg proizlazi da je do predmetne nezgode, došlo isključivo zbog neispravnosti dizalice, kao i propusta pravnog prednika tužiteljice koji je na dizalici radio kao serviser, na način da prilikom vađenja gornjeg osigurača pakne, kada je došlo do povređivanja nije mogao izazvati značajnije pomjeranje nosača a pogotovo ispadanje iz ležišta rukavice, pri čemu je podcijenio mogućnost propadanja tereta i ispadanja nosača gornjeg alata iz lijevog uležištenja, pa je «slobodno» ušao u prostor u kom je kasnije prignječen, može se zaključiti, da je ponašanje pravnog prednika tužiteljice (o čemu je sudu vještak dao dovoljno elemenata), doprinio nastanku štete sa 30%, tako da se u tom dijelu tuženi oslobađa od, objektivne odgovornosti iz člana 173. Zakona o oblogacionim odnosima». (Iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-2382/02 od 11.04.2003.godine).

Budući da opasna djelatnost nije zakonom definisana to i ovaj pravni institut predstavlja pravni standard i utvrđuje se u svakom konkretnom slučaju. Opasnom djelatnošću, smatra se ona djelatnost od koje prijeti neuobičajena opasnost od štete, koja se ne može uvijek izbjeći ni uz najviši stepen pažnje lica koje se tom djelatnošću bavi. Pitanje određivanja pojma opasne djelatnosti, faktičko je pitanje koje utvrđuje sud u svakom konkretnom slučaju pa je pitanje «granice» za utvrđivanje objektivne odgovornosti veoma važno pitanje, od kojeg zavisi osnovanost samog potraživanja. Odgovor na ovo pitanje, zahtijeva svestranu analizu okolnosti svakog konkretnog slučaja koji su od pravnog značaja za utvrđivanje, da li nastala šteta potiče od predmetne opasne djelatnosti.

Da bi oštećeni ostvario pravo na naknadu od opasne djelatnosti, dovoljno je da dokaže da je pretrpio štetu i da ona potiče od opasne djelatnosti, tako da zakon propisuje pretpostavku da je uzrok štete nastale u vezi sa opasnom djelatnošću, sama ta djelatnost. Ova, zakonom propisana pretpostavka odštetne odgovornosti lica koje se bavi djelatnošću iz osnova koje se potražuje naknada štete, relativnog je karaktera i može se obarati suprotnim dokazima. Za štetu od opasne stvari odgovara njen imalac (imalac u širem smislu te riječi) a za štetu od opasne djelatnosti, lice koje se bavi tom djelatnosti.

U ovoj tački, dat je kratak osvrt na objektivnu odgovornost od opasne stvari i od opasne djelatnosti, a u tekstu koji slijedi, pored odgovornosti za drugoga, bit će govora o i drugim slučajevima objektivne odgovornosti.

2.3 Odgovornost za drugoga

Za štetu, u pravilu odgovara ono lice koje je štetu prouzrokovalo. Međutim to nije uvijek slučaj, jer su Zakonom o obligacionim odnosima predviđeni slučajevi kada lice koje je prouzrokovalo štetu nije istovremeno i odgovorno lice. Taj vid odgovornosti zakonom je definisan kao «odgovornost za drugoga». O odgovornosti za drugoga riječ je, kada neko lice odgovara za štetu koju je drugo lice prouzrokovalo, a ta odgovornost može biti: deliktna, ugovorna, subjektivna, objektivna, ili po pravičnosti.

Odgovornost za drugoga predviđena je u odsjeku 3. Zakona o obligacionim odnosima i to: odgovornost za lica koja su nesposobna za rasuđivanje, odgovornost roditelja i drugih lica za maloljetnike i odgovornost za ova lica po osnovu pravičnosti.

Da bi se moglo govoriti o odgovornosti za drugog, potrebno je pored opštih ispunjenje i niže navedenih, posebnih pretpostavki odštetne odgovornosti.

2.3.1 Odgovornost za neodgovorna lica

Kao što je naprijed rečeno, za odštetnu odgovornost štetnika, potrebno je da je štetnik deliktno sposoban. Ukoliko štetu prouzrokuje lice koje zbog duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja, ili iz nekih drugih razloga, nije sposobno za rasuđivanje, to lice nema deliktnu sposobnost i ne odgovara za štetu (član 159. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima. U smislu stava 2. istog člana, ako se radi o šteti učinjenoj u stanju prolazne nesposobnosti za rasuđivanje, počinitelj je odgovoran, osim ako dokaže da nije svojom krivicom dospio u to stanje, a prema stavu 3. tog člana, ako je u to stanje dospio tuđom krivicom, za štetu će odgovarati onaj ko ga je u to stanje doveo.

U slučaju odgovornosti za neodgovorna lica, lica koja su dužna voditi nadzor odgovaraju prema načelima o odgovornosti na osnovu pretpostavljene-prezimirane krivice, s tim da teret dokaza, da na njima nema odgovornosti, pada na lice koje vrši nadzor. Izuzetak od pravila o odgovornosti ovih lica po načelu o pretpostavljenoj krivici, sadržan je u odredbi člana 164. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima, prema kojoj odredbi se to lice može osloboditi odgovornosti, ako dokaže da je vršilo nadzor na koji je obavezan ili da bi šteta nastala i pri brižljivom vršenju nadzora. U ovakvoj situaciji «manjkava» je veza između ponašanja lica koje je dužno vršiti nadzor i štetne radnje neodgovornog lica, a ne odgovara ni lice koje bez svoje krivice nije u stanju da izvršava svoje obaveze nadzora.

2.3.2 Odgovornost roditelja za maloljetnike

Ovaj osnov odgovornosti, proizlazi iz slijedećeg činjeničnog stanja:

Tužilac ističe da je kritičnog dana upravljao svojim putničkim vozilom, kada je iz suprotnog pravca mld. sin drugotuženog upravljajući putničkim vozilom skrivio saobraćajnu nezgodu, tako što je prilikom mimoilaženja naglo prešao na lijevu stranu, te svojim prednjim dijelom udario u prednji dio vozila tužioca, i da mu je pri tom prouzrokovao materijalnu štetu. Stoga zahtijeva naknadu štete na ime oštećenja vozila i to, od prvotuženog po osnovu neosiguranog vozila, a od drugotuženog po osnovu

odgovornosti roditelja za mld. dijete, od trećetuženog kao imaooca vozila kojim je upravljao mld sin drugotuženog.

Prvotuženi spori zahtjev ističući prigovor nedostatka pasivne legitimacije jer, prema navodima ovog tuženog, tužilac nije dokazao da je vozilo kojim je učesnik u saobraćaju prouzrokovao nezgodu, neosigurano.

Drugotuženi ne spori da je njegov mld. sin upravljajući vozilom izazvao saobraćajnu nezgodu, ističe da je mld sin, zajedno sa drugom kupio putničko vozilo od trećetuženog, da je on za to saznao od svoje supruge, jer u tom periodu nije bio kod kuće. Spori visinu tužbenog zahtjeva.

Trećetuženi spori zahtjev tužioca ističući da je predmetno vozilo prodao B.D. o čemu je sačinjen ugovor, a potpisi ugovarača ovjereni u opštinskom organu uprave.

Budući da je u ovom odjeljku riječ o odgovornosti roditelja za mld. dijete, niže navedeno pravno obrazloženje iz sudske prakse odnosi se samo na ovaj osnov odgovornosti, mada su u činjeničnom stanju navedeni i drugi osnovi odgovornosti, što je značajno utoliko da korisnik ovog podmodula vidi sa kakvim se sve činjeničnim i pravnim situacijama može suočiti u svom radu i da se bavi pravnom procjenom navedenog činjeničnog stanja.

Za štetu koju uzrokuje dijete trećem, odgovaraju roditelji djeteta po principima:

- objektivne odgovornosti (za štetu koju prouzrokuje drugome njihovo dijete do navršene sedme godine života – član 164. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima),

- pretpostavljene krivice (za štetu koju je prouzrokovalo njihovo maloljetno dijete koje je navršilo 7 godina života, osim ako dokaže da je šteta nastala bez njihove krivice – član 165. stav 4. Zakona o obligacionim odnosima).

- dokazane krivice (ako nadzor nije u dužnosti roditelja, već u dužnosti nekog drugog lica, oštećenom licu su odštetno odgovorni roditelji, kad je šteta nastala usljed lošeg vaspitanja maloljetnika, rđavih primjera ili poročnih navika koje su mu roditelji dali, ili se inače šteta može pripisati krivici roditelja – član 168. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima).

Slijedi primjer iz sudske prakse o odgovornosti roditelja za maloljetnika, po pretpostavljenoj krivici:

«Odgovornost drugotuženog temelji se na odredbi člana 165. stav 4. ZOO, kojom je propisano, da su roditelji odgovorni za naknadu štete pričinjene od strane djeteta sa navršenih 7 godina, ukoliko su propustili da dijete pravilno vaspitavaju i vode nadzor nad njim. Sadržina odgovornosti roditelja je u čuvanju i vaspitanju djeteta, a stepen vaspitanja treba procjenjivati prema konkretnim okolnostima. Roditelji saglasno navedenoj zakonskoj odredbi, odgovaraju za štetu koju je prouzrokovalo njihovo mld. dijete, nad kojim nisu vodili dovoljan nadzor, iako dijete, inače nije vaspitno zapušteno. U konkretnom slučaju, drugotuženi kao otac mld. A. nije vodio dovoljan nadzor nad mld. djetetom koji je sa navršnih 14 godina života učestvovao u saobraćaju, upravljajući motornim vozilom, dakle opasnom stvari, pri čemu je došlo do saobraćajne nezgode, , zbog čega je drugotuženi odgovoran za štetu prouzrokovanu u predmetnom štetnom događaju.» (iz neobjavljene presude Osnovnog suda u Banja Luci broj P-768/95 od 25.12.1996. godine)

2.3.3 *Odgovornost drugih lica za maloljetnike*

Za štetu koju drugome uzrokuje maloljetnik dok je pod nadzorom staratelja, škole ili drugih ustanova, odgovara: staratelj, škola, odnosno druga ustanova po principu pretpostavljene krivice, što znači, da se njihova krivica pretpostavlja, osim ako dokažu da su nadzor obavljali na način na koji su obavezani, ili da bi šteta nastala i pri brižljivom obavljanju nadzora – član 167. stav 1. Zakona o obligacionom odnosima.

2.3.4 *Odgovornost za maloljetnike po principu pravičnosti*

Ako je štetu drugome prouzrokovao maloljetnik koji je sposoban za rasuđivanje i koji nije u stanju da naknadi štetu, sud može, kad to pravičnost zahtijeva, a naročito s obzirom na materijalno stanje roditelja i oštećenog, obavezati roditelja na naknadu štete, iako za nju nisu krivi – član 169. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima.

3 ODGOVORNOST PREDUZEĆA I DRUGIH PRAVNIH LICA PREMA TREĆIM LICIMA

Opšte pravilo odštetne odgovornosti je, da svako odgovara za svoje postupke. Kada je riječ o odgovornosti preduzeća i drugih pravnih lica prema trećim licima, ovaj oblik odgovornosti predstavlja izuzetak od prednje navedenog pravila, s obzirom da se ovdje radi o odgovornosti za drugoga. Kod odgovornosti za drugoga, odgovornost snosi drugo lice, a ne ono koje je radnju preduzelo.

3.1 *Odgovornost preduzeća*

Činjenično stanje, koje slijedi, predstavlja primjer odgovornosti preduzeća:

Tužilac zahtijeva da se tuženi obavežu da solidarno tužiocu naknade materijalne i nematerijalne štete uzrokovane smću, njemu bliskog lica. Ističu, da je trećetuženi, inače radnik drugotuženog, kao imaoca vozila, kojim je kritičnog dana upravljao trećetuženi, kada je upravljajući vozilom za odvoz smeća, kao učesnik u saobraćaju, iz nehata, ne pridržavajući se saobraćajnih propisa ugrozio javni saobraćaj, usljed čega je smrtno stradalo mld. dijete tužioca, za što je trećetuženi pravosnažnom presudom krivičnog suda oglašen krivim. Osnov potraživanja u odnosu na prvotuženog je ugovor o osiguranju od autoodgovornosti, u odnosu na drugotuženog zahtjev je usmjeren po osnovu imaoca vozila, kao opasne stvari, a u odnosu na trećetuženog, po osnovu krivice za saobraćajnu nezgodu.

Prvotuženi, kao osiguravač, osporava osnov i visinu tužbenog zahtjeva, kao što zahtjev osporava i drugotuženi, kao imalac vozila kojim je prouzrokovana šteta, a trećetuženi osporavanje zahtjeva temelji na tvrdnji, da je štetu pričinio iz nehata, a ne namjerno, te da nisu ispunjeni uslovi iz člana 170. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima za njegovu odgovornost.

Gotovo identična situacija je i u slijedećem primjeru činjeničnog stanja:

Tužitelji zahtijevaju naknadu nematerijalne i materijalne štete koju su pretrpjeli smrću njihove kćerke odnosno sestre. Navode da je putničkim vozilom koje je naletjelo na sada pokojnu Z.B. upravljao drugotuženi, da je drugotuženi osuđen pravosnažnom presudomkrivičnog suda kao izvršilac krivičnog djela-teško djelo protiv bezbjednosti javnog saobraćaja, da je prvotuženi sopstvenik (imalac) motornog vozila sa kojim je upravljao drugotuženi, da je drugotuženi bio zaposlen kod prvotuženogu trenutku prouzrokovanja štetei da je prvotužena predmetno vozilo osigurala od autoodgovornosti.

Tuženi od 1-3 osporavaju kako osnov tako i visinu postavljenog tužbenog zahtjeva.

Pretpostavke za odgovornost preduzeća sadržane su u odredbi člana 154. stav 1. Zakona o obligacionom odnosima prema kojoj odredbi se odgovornost preduzeća–prezumira, a teret dokazivanja, da je radnik u datim okolnostima postupao onako kako je trebao, da postupanje radnika (činjenje ili nečinjenje) nije bilo izvan pravila struke i da je odgovaralo postupanju svakog drugog radnika u datim okolnostima (član 170. stav 1.istog zakona), je na preduzeću.

Slijedi primjer iz sudske prakse zasnovani na naprijed navedenom činjeničnom stanju o ispunjenju ovih pretpostavki odgovornosti preduzeća:

«Kod činjenice da je predmetno vozilo vlasništvo drugotuženog,da je šteta pričinjena tim vozilom kao opasnom stvari, da je trećetuženi radnik drugotuženog i da je šteta učinjena u radu, dakle trećetuženi je djelovao kao produžena ruka preduzeća, prezumira se odgovornost preduzeća tj. drugotuženog. Prema tome, ako je šteta uzrokovana trećem licu opasnom stvari (kao što je ovdje slučaj), onda će preduzeće odgovarati trećem licu po propisima iz člana 173. člana 174 i člana 178 stav 4. ZOO.i može se osloboditi svoje odgovornosti, samo ako su ispunjeni uslovi iz člana 177. istog zakona». (Iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž- 28/02 od 24.01.2001. godine).

«Osnovno pravilo u odgovornosti preduzeća i drugih pravnih lica prema trećem je, da za štetu koju zaposleni u radu ili u vezi sa radom prouzrokuje trećem licu odgovara preduzeće u kome je zaposleni radio u trenutku prouzrokovanja štete, osim ako dokaže da je zaposleni u datim okolnostima postupao onako kako je trebalo (član 170. stav 1.ZOO.). Odgovornost radnika u ovom slučaju u odnosu na oštećeno lice postoji samo ako je štetu prouzrokovao namjerno-jedino u tom slučaju oštećeni može naknadu neposredno da zahtijeva i od radnika (član 170.stav2.ZOO.). Prema svojoj organizaciji ili poslodavcu, koji su štetu naknadili oštećenom licu, radnik odgovara regresno ako je štetu pruzrokovao namjerno ili krajnjom nepažnjom. Kada vozač nije u radnom odnosu njegova je odgovornost, koja počiva na krivici, solidarna sa odgovornošću vlasnika (koja je objektivna)». (Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske broj:Rev 174/2000 od 26.2.2001.godine).

3.2 Odgovornost drugih pravnih lica

Pravila o posebnim pretpostavkama odštetne odgovornosti preduzeća, primjenjuju se i na druga pravna lica, na temelju odredbe člana 171. stav 1.Zakona o obligacionim odnosima, u vezi sa članom 170. stav 1. istog zakona, što znači da i druga pravna lica

prema trećem, odgovaraju po principu prezumirane krivice iz člana 154 . stav 1. istog zakona.

U okviru ovog instituta «odgovornost drugih pravnih lica» , misli se generalno na sva druga pravna lica, a posebnim propisima je definisano, kojim licima je tim zakonima priznato svojstvo pravnih lica (koje pitanje ne spada u domen teme ovog podmodula). To su, između ostalih, Republika, Grad, Opština, Banka, Osiguravajuća društva, Javne ustanove, Fondacije, razni oblici udruženja i druga lica kojim je to svojstvo priznato zakonom.

Prema istom principu prezumirane krivice, odgovaraju i lica koja se bave samostalnom djelatnošću.

3.3 Odgovornost pravnog lica za rad njenog organa

Odgovornost pravnog lica za rad njenog organa se prezumira - član 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima.

4 ODGOVORNOST POSLODAVCA ZA ŠTETU KOJU RADNIK PRETRPI NA RADU ILI U VEZI SA RADOM

Odgovornost poslodavca za štetu koju radnik pretrpi na radu ili u vezi sa radom, utvrđuje se prema opštim načelima o odgovornosti za štetu i zasniva se na načelu prezumirane krivice i na objektivnoj odgovornosti (član 154. stav 1. i stav 2 .Zakona o obligacionim odnosima, u vezi sa članom 97. Zakona o radu).

Smatra se da je šteta nastala na radu, ako je radnik pretrpio u toku obavljanja poslova zbog kojih je zasnovao radni odnos. Šteta je nastala u vezi sa radom kada radnik obavlja neku aktivnost koja ne predstavlja direktno obavljanje posla radi kojeg je zasnovao radni odnos, ali je takva aktivnost radnika bila potrebna da se obave radnje vezane za djelatnost radnika zbog koje je zasnovao radni odnos.

Kada se odgovornost poslodavca zasniva na prezumiranoj krivici, tada se prezumira samo postojanje obične nepažnje, a ne i gruba nepažnja ili namjera. Primjenom ovog načela o odgovornosti poslodavca, pretpostavlja se da je poslodavac kriv za nastalu štetu i da je do štete došlo radnjama ili propustima poslodavca, a da se poslodavac može ekskulpirati od odgovornosti samo ako dokaže da za štetu, nije kriv.

Poslodavac odgovara za štetu koju radnik pretrpi na radu ili u vezi sa radom ako je šteta nastala od opasne stvari ili opasne djelatnosti, po principu objektivne odgovornosti, bez obzira na krivicu.

4.1 Šteta uzrokovana donošenjem nezakonite odluke

Pravno procjenjivanje ovog osnova odgovornosti, izvršiti na osnovu slijedećeg činjeničnog stanja:

Tužiteljica ističe da je rješenjem tuženog upućena na čekanje usljed nedostatka posla na radnom mjestu na kojem je bila raspoređena, da je uložila prigovor protiv istog rješenja, koji je odbijen, da je odlukom tuženog ukinuto radno mjesto na kojem je bila raspoređena, te da su osporena rješenja i odluka nezakoniti s obzirom da su donesena na osnovu Zakona o radnim odnosima koji je bio u primjeni u vrijeme njihovog donošenja. Iz navedenih razloga predlaže da se ponište kao nezakonita osporena rješenja i da se tužiteljici isplati naknada izgubljene zarade i drugih primanja po osnovu rada.

Tuženi spori zahtjev tužiteljice, ističući da su osporena rješenja utemeljena na zakonu, a da je radno mjesto ukinuto zbog nedostatka posla i organizacije tih poslova na drugi način.

Kod naprijed navedenih navoda parničnih stranaka koji su potpuno suprotstavljeni, pitanje zakonitosti osporenih rješenja i odluke tuženog, a stim u vezi i pitanje osnovanosti akcesornih zahtjeva, treba procjenjivati i prosuđivati u skladu sa odedbama materijalnog prava.

Kad poslodavac pojedinačnim aktom svog organa povrijedi pravo radnika, odgovornost poslodavca se zasniva na krivici i odgovornost se utvrđuje na načelu pretpostavljene krivice iz člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, gdje oštećani radnik nije dužan dokazivati krivicu poslodavca, već je poslodavac taj koji, ukoliko želi da se ekskulpira od odgovornosti dužan je dokazati da je šteta, koja je radniku uzrokovana donošenjem nezakonite odluke, nastala bez njegove krivice.

Slijedi primjer iz sudske prakse:

« Tužiteljici je radni odnos prestao nezakonitim postupanjem tuženog, koje se sastoji u radnjama donošenja osporenih odluka o nezakonitom prestanku radnog odnosa. Kako tužiteljica u spornom periodu nije radila na osnovu nezakonitih odluka tuženog, po ocjeni ovoga suda, postoji krivica na strani tuženog u smislu odredbe člana 154. stav 1. ZOO. zbog toga što tužiteljica u tom periodu nije radila, usljed čega je pretrpjela štetu, jer nije primala platu (obična šteta), niti ostalu pomoć koju su primali drugi radnici, koju bi primila i tužiteljica u normalnom toku događaja (izmakla korist), da je u spornom periodu radila, pa je primjenom prednje navedene odredbe, kao i odredbe člana 155. i člana 189 stav 2. ZOO. usvojen zahtjev tužiteljice za poništenje osporenih odluka tuženog, kao i zahtjev za naknadu predmetne štete». (Iz presude Osnovnog suda u Banja Luci broj RS-59/96 od 9.12.1998. godine).

4.2 Šteta uzrokovana radniku na drugi način

Za štetu prouzrokovanu radniku od strane poslodavca na drugi način, poslodavac odgovara takođe, prema načelu o prezumiranoj krivici iz člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima.

O ovom obliku štete, uzrokovane «na drugi način», može biti riječ npr. – ako poslodavac ne postupi po pravosnažnoj odluci suda i radnika ne vrati na rad, u kom slučaju mu uzrokuje štetu (u vidu izgubljene zarade i drugih vidova primanja po osnovu rada) propuštanjem radnje – izvršenja odluke suda o vraćanju radnika na rad.

5 ODGOVORNOST RADNIKA KOJI NA RADU ILI U VEZI SA RADOM PRIČINI ŠTETU POSLODAVCU I TREĆEM LICU

Za odgovornost radnika koji na radu ili u vezi sa radom pričinio štetu poslodavcu, pored opštih pretpostavki odštetne odgovornosti potrebno je i ispunjenje posebne pretpostavke, koja se sastoji u pretpostavljenoj - prezumiranoj krivici (član 154. stav 1. i član 158. Zakona o obligacionim odnosima). Prema pravnom stanovištu sudske prakse po ovom pitanju, pretpostavlja se najblaži stepen krivice (obična nepažnja), dok se svaki viši stepen krivice, što znači i krivica koju poznaje odredba člana 170 navedenog zakona, mora dokazati (vidi tekst u tački 3.1.)

Pravni stav u pogledu odgovornosti radnika po višem stepenu prezumirane krivice, koji se ne pretpostavlja, već se mora dokazati izražen je u slijedećoj sudskoj odluci, a zasnovan je na činjeničnom stanju opisanom u tački 4.1. ovog podmodula:

«Prema odredbi člana 170. ZOO. za štetu koju radnik na radu ili u vezi sa radom prouzrokuje trećem licu, odgovara preduzeće u kome je on radio u trenutku prouzrokovanja štete. Preduzeće se može osloboditi ove odgovornosti ako dokaže da je zaposleni u trenutku prouzrokovanja štete postupao onako kako je trebao da postupa. Ako za štetu odgovara preduzeće, oštećeni može tražiti naknadu štete i od samog radnika, ako je on tu štetu prouzrokovao namjerno. Odgovornost preduzeća prema trećem licu je primarna u odnosu na odgovornost radnika, a odgovornost radnika nije solidarna sa odgovornošću preduzeća, već je ona supsidijarne prirode, tako da oštećeni, shodno stavu 2. člana 170. ZOO. mogu naknadu štete ostvariti neposredno od radnika, samo u slučaju, da je štetu prouzrokovao namjerno. Ovim odredbama se ne dira u pravila o odgovornosti za štetu koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti. S obzirom da je trećetuženi (koji je radnik drugotuženog preduzeća), štetu pričinio iz nehata, a ne namjerno, pazeći po službenoj dužnosti na pravilnu primjenu materijalnog prava, uvažavanjem žalbenih razloga trećetuženog, prvostepena presuda je preinačena tako, što je zahtjev tužitelja u odnosu na ovog tuženog odbijen.» (Iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž- 28/00 od 24.1.2001. godine).

Radnik koji na radu ili u vezi sa radom, namjerno ili iz krajnje nepažnje pričinio materijalnu štetu poslodavcu, dužan je da tu štetu naknadi (član 93 Zakona o radu).

Ako je više radnika prouzrokovalo štetu krivičnim djelom, za štetu odgovaraju solidarno.

Za štetu koju radnik na radu ili u vezi sa radom pričinio trećem licu, radnik i poslodavac odgovaraju solidarno, s tim da poslodavac ima pravo na regres isplaćenog iznosa (član 95 Zakona o radu).

6 ODGOVORNOST ZBOG NEISPUNJENJA OBAVEZE IZ UGOVORA ILI ZAKAŠNJENJA S ISPUNJENJEM

Odgovornost zbog neispunjenja iz ugovora ili zakašnjenja s ispunjenjem, proizlazi iz slijedećeg činjeničnog stanja:

Tužilac zahtijeva naknadu štete uzrokovane usljed povrede ugovora, pri čemu ističe da je sa tuženim zaključio tri ugovora o zajedničkoj proizvodnji mlijeka i steonih junica kojim tužilac tuženom ustupa na korištenje 16 priplodnih junica plemenite pasmine, starosti više od 6 mjeseci, da nije sporno među strankama da je tuženi po navedenim ugovorima preuzeo priplodne junice, da su istim ugovorom regulisali da su predmetne junice vlasništvo tužioca i da je tuženi u obavezi po ovom ugovoru da najkasnije u roku od 5 godina od preuzimanja sukcesivno vratiisti broj priplodnih junica steonosti više od 6 mjesecida su ovim ugovorom regulisali da ukoliko se umanji priplodna vrijednost junica ili dođe do uginuća da je proizvođač (tuženi) dužan naknaditi štetu u visini tržišne vrijednosti grla na dan plaćanja štete, da je ugovoreno da je tuženi dužan vratiti priplodana grla ako se ne pridržava uputstava tužioca, pa kako, prema navodima tužioca, tuženi kao ugovorna strana nije izvršio svoju ugovornu obavezu, tužilac traži naknadu štete u iznosu označenom u tužbi.

Tuženi je u postupku istakao prigovor da je zbog promijenjenih okolnosti, nedostatka stočne hrane, adekvatnog veterinarskog liječenja i uginuća preuzetih priplodnih steonih junica, nije u mogućnosti da ispuni ugovor.

Pretpostavke ugovorne odgovornosti su specifične i svojstvene su odgovornosti za štetu prouzrokovanu povodom ugovora, za štetu koja je uzrokovana povredom dužnosti ispunjenja svake postojeća obaveze, bez obzira na izvor obaveze (ugovor, jednostrana izjava i sl.). One ne proizlaze iz opštih odredbi Zakona o obligacionom odnosima o naknadi štete, već iz sadržaja odredbe člana 17. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, kojom je propisana dužnost strana u obligacionom odnosu da izvrše svoju obavezu i odgovornost za njeno neispunjenje, kao i odredbe člana 262. stav 2. istog zakona, kojom je propisano opšte pravilo da – kad dužnik ne ispuni obavezu ili zakasni s njenim ispunjenjem, povjerilac ima pravo zahtijevati naknadu štete koju je usljed toga pretrpio. Iz navedenih zakonskih odredbi proizlaze slijedeće pretpostavke ugovorne odgovornosti za štetu:

- neispunjenje obaveze od strane dužnika (bilo potpuno, bilo djelimično neispunjenje),
- da je povjerilac time stvarno pretrpio štetu,
- uzročna veza između štete i neispunjenja obaveze iz ugovora ,
- da ne postoje zakonom propisane okolnosti za oslobađanje (potpuno ili djelimično) dužnika o odgovornosti .

Primjer iz sudske prakse za navedeni vid odgovornosti zasnovan na prednje navedenom činjeničnom stanju:

«U konkretnom slučaju ispunjeni su uslovi za raskid ugovora i naknadu štete tužiocu u smislu člana 7stav 2 i 3 Zaključenog ugovora kojim je ugovoreno da, za priplodna grla kod kojih se krivicom udruženog zemljoradnika iz bilo kog razloga umanji

priplodna vrijednost, ili dođe do uginuća, udruženi zemljoradnik će da naknadi štetu u visini tržišne vrijednosti grla, koja se utvrđuje na osnovu tržišne vrijednosti tovnog juneta I-a klase težine 400 kg. uvećane za 30% na dan plaćanja štete i u vezi stim člana 124 ZOO. jer tuženi nije izvršio svoju ugovornu obavezu iz člana 7 stav 1 ugovora da je dužan organizatoru proizvodnje (ovdje tužitelju) vratiti grla koja je primio». (Iz presude Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-68/98 od 26.5.1999. godine)

7 ODGOVORNOST U SLUČAJU UDESA MOTORNIM VOZILOM U POKRETU

Odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu, propisana je odredbom člana 178. Zakona o obligacionim odnosima. Istom zakonskom odredbom propisana su pravila prema kojim se utvrđuje odgovornost za štetu koju nanese jedan drugome učesnici saobraćajne nezgode, kao i pravila o odgovornosti učesnika u saobraćajnoj nezgodi, za štetu koju oni nanese trećim licima.

Iz sadržaja navedene zakonske odredbe proizlazi da se odgovornost u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu utvrđuje prema: pravilima subjektivne odgovornosti, pravilima objektivne odgovornosti i pravilima solidarne odgovornosti. Slijedi kratak osvrt na pretpostavke odštetne odgovornosti, prema naprijed navedenim pravilima odgovornosti:

7.1 Odgovornost prema pravilima subjektivne odgovornosti

Pretpostavku odgovornosti u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu po osnovu krivice, korisnik ovog podmodula, prepoznat će na primjeru niže navedenog činjeničnog stanja:

Tužilac zahtijeva naknadu štete iz osnova oštećenja putničkog vozila u saobraćajnoj nezgodi koju je, prema navodima tužbe, skrivio tuženi, upravljajući svojim putničkim vozilom, koja se dogodila na magistralnom putu D.-P. U mjestu L. na raskrsnici magistralnog i regionalnog puta L.-K. i ulice B.T. na način što je upravljajući putničkim vozilom poblje označenim u činjeničnim navodima tužbe – navedenim vozilom vršio uključivanje sa regionalnog puta iz pravca K. na magistralni put, a da pri tom nije propustio vozilo tužitelja koje se kretalo magistralnim putem, koji je saobraćajnim znakom označen kao put sa pravom prvenstva prolaza, kojom prilikom je došlo do kontakta prednje strane vozila tuženog i bočne lijeve strane vozila tužitelja, a ističe takođe, da je tuženi upravljao vozilom pod uticajem alkohola (više od 0,5 promila), te da je u kontaktu vozila do kojeg je došlo na opisani način, došlo do oštećenja vozila tužioca.

Tuženi osporavanje tužbenog zahtjeva temelji na tvrdnji da je predmetno vozilo tužioca oštećeno padom do kojeg je – prema navodima tuženog došlo prilikom šlepanja predmetnog vozila i da je tako «dodatno oštećeno» navedeno vozilo, te istaknutim ptigovorom podijeljene odgovornosti.

Iz navedenog činjeničnog stanja proizlazi, da se tuženi pokušava braniti od odgovornosti za punu naknadu, prigovorom doprinosa predmetnoj saobraćajnoj nezgodi vozača koji je upravljao vozilom tužioca. Ovaj prigovor ja prigovor materijalno pravnog karaktera, koji je od pravnog značaja za pravilnu primjenu materijalnog prava. Pitanje podijeljene odgovornosti (koje se na ovom mjestu spominje samo u svjetlu predmetnog činjeničnog stanja, a o čemu će u daljem tekstu modula, biti riječi), je posljedica ponašanja oštećenog koji je pridonio nastanku ili povećanju štete, umjesto da oštećenom pripada pravo na potpunu naknadu štete. Za pravilan odgovor na istaknuti prigovor, prosuđuje se ponašanje oštećenika, odnosno da li je njegovo postupanje (u vidu činjenja ili nečinjenja), u uzročnoj vezi sa štetnom posljedicom, ili je uzročnost štete isključivo posljedica ponašanja oštećenog

U smislu člana 178. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, u slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu, koji je prourokovan isključivom krivicom jednog imaoca motornog vozila, primjenjuju se pravila o odgovornosti po osnovu krivice, a u smislu stava 2. istog člana, ako postoji obostrana krivica, svaki imalac odgovara za ukupnu štetu, srazmjerno stepenu svoje krivice.

Prema tome, pravila o subjektivnoj odgovornosti iz stava 1. člana 178. Zakona o obligacionom odnosima (pravila o odgovornosti po osnovu krivice), kao pretpostavka odštetne odgovornosti, primjenjuju se u slučaju nezgode motornim vozilom u pokretu, izazvane – isključivo krivicom jednog imaoca motornog vozila. Ukoliko je jedan imalac vozila (kao učesnik u udesu) isključivo kriv, on nadoknađuje cjelokupnu štetu i tu dolazi do izražaja ovaj princip subjektivne odgovornosti.

Primjeri iz sudske prakse za navedeni oblik odgovornosti, zasnovan na naprijed navedenom činjeničnom stanju:

«Kada se imaju u vidu kriteriji prema kojim se prosuđuje doprinos oštećenika, kao i ponašanje oba učesnika u predmetnoj saobraćajnoj nezgodi, pri čemu se vozač koji je upravljao putničkim vozilom tužitelja pridržavao propisa o bezbijednosti saobraćaja na putevima, uključio se na raskrnicu jer je za to imao pravo prvenstva, dok je uključenju tuženog na raskrnicu prethodilo ne poštovanje znaka «STOP», a pored navedenog tuženi je kritičnog momenta upravljao motornim vozilom pod uticajem alkohola (više od 0,5 promila), tako da je uzrok nezgode, a time i štete – izvan ponašanja vozača koji je upravljao putničkim vozilom tužitelja, već je uzročnost isključivo posljedica ponašanja tuženog. Stoga je pogrešno pravno shvatanje prvostepenog suda da, s obzirom na rizik svakog vozača koji prilazi raskrnicu, da taj rizik, u konkretnom slučaju predstavlja doprinos lica koje je upravljalo putničkim vozilom tužitelja, nastanku štete. Doprinos učesnika nezgodi mora biti posljedica ponašanja tog učesnika, a ne posljedica rizika koji nosi samo uključenje putničkim vozilom na kolovoz, s time i na raskrnicu. Slijedom izloženog, stoji odgovornost tuženog za naknadu predmetne štete prema odredbama člana 154. stav 1. i člana 178. stav 1. ZOO». (Iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-1613/02 od 27.09.2004. godine).

Prema stavu 2. istog člana, ako je krivica učesnika u udesu obostrana, svaki imalac odgovara za ukupnu štetu koju su oni pretrpjeli, srazmjerno stepenu svoje krivice.

Primjer iz sudske prakse o ispunjenju pretpostavki za ovaj oblik odgovornosti:

«Imaocu motornog vozila čiji je vozač pravosnažnom presudom krivičnog suda oglašen krivim za radnju, odnosno propuštanje koje je u uzročnoj vezi sa sudarom motornih vozila, ne može se dosuditi puna naknada štete – član 178. stav 1. i 2. Zakona o obligacionom odnosima i član 12. stav 3. Zakona o parničnom postupku» (Odluka Vrhovnog suda ranije Bosne i Hercegovine, Pž-584/90 od 13.6.1991. godine, objavljena u Biltenu sudske prakse Vrhovnog suda BiH broj 3/91, sentenca broj 59.)

Iz ovo pravnog obrazloženja proizlazi da je parnični sud ovlašten da utvrđuje i krivicu drugih učesnika u konkretnoj saobraćajnoj nezgodi, ali da ne može kod postojanja pravosnažne krivične presude, kojom je vozač tužiočevog vozila oglašen krivim za radnju odnosno propuštanje koje u neposrednoj uzročnoj vezi sa štetnom posljedicom, zaključiti da nije ni djelimično kriv za nezgodu, te dosuditi tužiocu punu naknadu štete. Ukoliko parnični sud ne bi uzeo, kod naprijed navedenog stanja stvari, kao dokazana obilježja koja čine biće krivičnog djela, zbog koga je vozač tužiočevog vozila oglašen krivim, koje radnje su u uzročno posljedičnoj vezi sa predmetnom štetom, postupao bi suprotno odredbi člana 12. stav 3. Zakona o parničnom postupku, saglasno kojoj zakonskoj odredbi je parnični sud vezan, u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti, za pravosnažnu presudu krivičnog suda, kojom se optuženi oglašava krivim.

Slijedi činjenično stanje za primjer ispunjenja pretpostavki odgovornosti u slučaju postojanja obostane krivice učesnika u nezgodi:

Predmet spora je zahtjev kojim tužioci traže naknadu materijalne i nematerijalne štete iz osnova nezgode, kao uzroka štete, u kojoj su učestvovali putničko vozilo N.L.J. za koje nije zaključen ugovor o osiguranju i prednik tužioca P.L. koji je smrtno stradao od posljedica povrda zadobijenih u ovom štetnom događaju. Tužioci tvrde, da je isključivi krivac za predmetnu nezgodu osiguranik tužene koji je kritičnog momenta, prema navodima tužioca, vozio nepropisnom brzinom i neprilagođenom brzinom uslovima puta i saobraćajnoj situaciji i da je vozio u alkoholiziranom stanju.

Tužena, kao osiguravajuća organizacija, spori osnov potraživanja, ističući da tužioci nisu ničim dokazali da je vozilo kojim je kritičnog dana upravljao N.L.J. bilo neosigurano, te da zapisnik o uviđaju, kojim je konstatovano da je imenovani upravljao neosiguranim vozilom, ne predstavlja pouzdan dokaz o tome.

Pravno obrazloženje, zasnovano na prednje opisanom činjeničnom stanju:

«Propusti oba učesnika u saobraćajnoj nezgodi u uzročnoj su vezi sa njenim nastankom, a njihova su odgovornost zavisi od stepena doprinosa svakog od njih nastanku nezgode. Propusti vozača neosiguranog vozila (pod pojmom imaoca motornog vozila, ako zahtjev za naknadu štete potiče iz osnova osiguranja od autoodgovornosti, podrazumijeva se i osiguravač- tužena) su: brzinu vozila nije prilagodio uslovima noćne vožnje, vremenskim prilikama (kiši i magli) uslovima puta, koristio je oborena svjetla, njegove psihomotorne sposobnosti bile su smanjene zbog alkoholisanosti od 1,0 promila. U takvoj saobraćajnoj situaciji, vještak nalazi da je prilagođena svaka brzina manja od 43 km/h, a osiguranik tužene se u trenutku nezgode kretao brzinom od najmanje 70 km/h tj. većom od propisane brzine od 60km/h, pa je brzina vozila bila neprilagođena i nepropisna. Propusti prednika tužitelja (u kritičnom momentu kretao se kolovozom na biciklu) su: alkoholisano stanje od 3,22 promila alkohola i nepropisno kretanje-skoro sredinom kolovoza. Imajući u vidu propuste oba učesnika u nezgodi, te

da je vozač upravljao vozilom kao opasnom stvari, prvostepeni sud je pravilno primijenio odredbu člana 177. stav 3. i člana 192 ZOO. kada je ocijenio da je doprinos vozača neosiguranog vozila 70% a doprinio pravnog prednika tužitelja 30%.u nastanku štetnog događaja». (Iz presude Okružnog suda u Banja Luci broj GŽ- 1297/01 od 17.8.2001. godine) .

Naprijed navedena dva stava ovog člana (kao što je to slučaj i sa stavom 3. iste zakonske odredbe), uređuju odgovornost za štetu nastalu imaočima motornih vozila, koji su istovremeno i učesnici udesa.

7.2 Odgovornost prema pravilima objektivne i solidarne odgovornosti

Ovaj osnov odgovornosti slijedi iz primjera niže navedenog činjeničnog stanja:

Tužioci zahtijevaju naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzrokovane smrću njima bliskog lica (kćerke i sestre), koja je smrtno stradala na način – da je drugotuženi, upravljajući putničkim vozilom prilikom polukružnog okretanja na kolovozu udario u saobraćajni znak koji se nalazi na trotoaru i koji je prilikom pada udario u V.G. i nanio joj smrtonosne povrede. Osnov potraživanja u odnosu na prvotuženog je ugovor o osiguranju od autoodgovornosti, a u odnosu na drugotuženog, prema načelu uzročnosti ili objektivne odgovornosti.

Prvotuženi ističe prigovor pokrića štete sumom osiguranja na koju se mora ugovoriti osiguranje auto odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima.

Drugotuženi u toku prvostepenog postupka ne spori osnov, spori visinu potraživanja, dok u žalbi ističe, da je uzrok predmetnog štetnog događaja izvan postupanja ovog tužnog, da je uzrok štete «stanje stuba», za što ovaj tuženi ne snosi odgovornost.

Pravila o objektivnoj i solidarnoj odgovornosti propisana su u stavu 4. člana 178. Zakona o obligacionim odnosima, kojim je propisana odgovornost za štetu prouzrokovanu trećim licima . Saglasno toj odredbi, imaoči motornih vozila odgovaraju trećim licima, za štetu iz osnova udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu – po principu objektivne odgovornosti (član 154 stav 3. Zakona o obligacionom odnosima) i prema pravilima solidarne odgovornosti (član 178. stav 4. istog zakona).

Pravno obrazloženje naprije davedenog činjeničnog stanja, sa aspekta objektivne i solidarne odgovornosti:

«Pravilan je zaključak prvostepenog suda o tome da su propusti drugotuženog u uzročno posljedičnoj vezi sa nastankom predmetnog štetnog događaja, kao i pravni stav istoga suda u pogledu suodgovornosti prvotuženog, kao osiguravača vozila (do visine osigurane sume) drugotuženog kojim je drugotuženi prouzrokovao štetu.Kada se navedene zakonske odredbe o objektivnoj odgovornosti imaju u vidu, kao i opisani način na koji je došlo do štetnog događaja (drugotuženi je upravljajući putničkim vozilom, prilikom preduzimanja radnje polukružnog okretanja na kolovozu, udario u saobraćajni znak koji se nalazio na trotoaru, koji je prilikom pada udario u V. G.i nanio joj smrtonosne povrede), u konkretnom slučaju ne postoji ni jedna okolnost za smanjenje odgovornosti ovog tuženog, niti za njegovo oslobađanje od odgovornosti. Drugotuženi je, sobzirom da je upravljao motornim vozilom, kao opasnom stvari, morao preduzeti radnje pri upravljanju vozilom s osobitom pažnjom i radnju

polukružnog okretanja na dijelu kolovoza preduzeti nakon obezbjeđenja nepohodnog bezbjednog prečnika za preduzimanje te radnje na kolovozu, te u slučaju da je postupio s posebnom pažnjom ne bi skraćivao put polukružnog okretanja, što je dovelo do štetne posljedice. Stoga se ne mogu prihvatiti razlozi drugotuženog da je uzrok štetnog događaja «stanje stuba», pa je pravilan zaključak prvostepenog suda da su propusti drugotuženog u uzročno posljedičnoj vezi sa nastankom štetnog događaja i da je ovaj tuženi odgovoran za predmetnu štetu na osnovu člana 154. stav 2. člana 173 i 178 stav 4. ZOO.» (iz neobjavljene presude Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-2003/02 od 11.10.2004. godine).

7.3 Odgovornost zajednice osiguranja

Kod ovog vida odgovornosti za štetu iz osnova ugovora o osiguranju, može se reći da se radi o odgovornosti za drugoga.

Pretpostavke za ostvarivanje prava oštećenog prema osiguravaču su:

- da postoji građanska odgovornost osiguranika,
- obaveza osiguravača je ograničena iznosom na koji se on obavezao prema osiguraniku.

Odgovornost osiguravača izvedena je iz odgovornosti vlasnika motornog vozila, kao osiguranika za štetu koja je nastala trećim licima upotrebom osiguranog vozila i uslovljena je odgovornošću samog osiguranika.

Korisnik osiguranja može biti osiguranik, a može biti i treće lice kojem je nanesena šteta upotrebom osiguranog vozila. Za ovaj oblik odgovornosti potrebno je ispunjenje određenih, zakonom propisanih uslova, o čemu će biti riječi u okviru podmodula o osnovima odgovornosti.

Odgovornost osiguravača za štetu prouzrokovanu upotrebom neregistrovanog vozila, izvire iz samog zakona. Pretpostavka za ovaj oblik odgovornosti je:

- deliktna odgovornost vozača, imaoća vozila koje nije osigurano
- da je udes skrivilo baš to lice koje je upravljalo neregistrovanim vozilom.

8 ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA STVARI SA NEDOSTATKOM

Za štetu koja bi nastala od stvari (pri čemu je irelevantno da li je proizvođač za nedostatak znao ili nije), odgovoran je proizvođač prema principu – objektivne odgovornosti.

O pretpostavkama za odštetnu odgovornost u posebnim slučajevima, bit će govora u okviru tih – posebnih slučajeva odgovornosti.

Iz naprijed navedenog proizlazi, da pitanje pretpostavki odgovornosti za štetu predstavlja vrlo složeno pitanje i da otuda zaslužuje mjesto u ovom podmodulu. Ideja je bila, da se pretpostavke za odštetnu odgovornost (za najčešće-u sudskoj praksi

pojavljivane oblike odgovornosti), posebno obrade, kako bi se ukazalo na složenost ovog pitanja i kako bi se uočile različitosti pretpostavki odštetne odgovornosti kod različitih oblika ove odgovornosti, sve u cilju poimanja i lakšeg prepoznavanja pretpostavki (kako opštih, tako i posebnih) za odštetnu odgovornost u predmetnom štetnom događaju. Iz izloženog je vidljivo, da su moguće situacije, da i u slučaju naizgled nespornih činjenica bude sporna odštetna odgovornost i da i u slučaju nepobitne činjenice u pogledu nastanka štete, pitanje odštetne odgovornosti zavisi od ispunjenja, zakonom predviđenih pretpostavki odštetne odgovornosti, što sud procjenjuje i utvrđuje u svakom konkretnom slučaju.

9 PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA STETU-TEST PITANJA

UVOD

U ovom dijelu podmodula nazvanog «pretpostavke odgovornosti za štetu» sadržan je spisak pitanja koja se definišu na osnovu određenog, konkretnog činjeničnog stanja (životnog događaja), ili na osnovu hipotetičkog slučaja, na osnovu kojih se korisnicima modula (oni koji su sa manje sudijskog iskustva) mogu testirati vezano za neke od glavnih tema ili ključnih riječi, koji pojam je pravno izjednačen sa pravnim institutima sadržanim u ključnim riječima. Sudije sa iskustvom ova pitanja mogu podsticati na dublju pravnu analizu i kreiranje jednog određenog slučaja posmatranjem istog sa različitih aspekata i rješavanje tih slučajeva, takodje sa tih – posmatranih aspekata. Slučajevi i pitanja su, naravno brojna, pa se na ovom mjestu neki od životnih događaja ili hipotetičkih slučajeva, navode samo, primjera radi.

KRATAK OPIS ČINJENIČNOG STANJA

Tužitelj je inače organizovan kao zajednica udruženja sportskih ribolovaca, a tuženi je poljoprivredno preduzeće čije su farme u neposrednoj blizini rijeke i jezera. Tužitelj zahtjeva naknadu štete zbog pomora ribe u rijeci i u jezeru, za osnov potraživanja navodi, da je do uginuća ribe došlo na način, da su oborinske vode (usljed proloma oblaka) poplavile nezaštićene bazene tuženog i izbacile otpadne materije sa farme tuženog, koje su se, kako tužitelj tvrdi, isušanim koritom potoka, ulile u rijeku i koje su, prema istim navodima, prouzrokovale uginuće ribe.

Tuženi spori potraživanje tužitelja pri čemu ističe, da je uzrok uginuća ribe, izvan postupanja tuženog i da je viša sila uzrok izlivanja vode u isušeno korito, te da je u krajnjem slučaju za eventualnu štetu odgovorna opština koja nije uklonila izvor opasnosti.

Iz ovog činjeničnog stanja može se postaviti niz pitanja kao što su: pitanja određivanja subjekata spornog pravnog odnosa, definicija štetne radnje, koja se, kao što je naprijed rečeno definiše u vidu «postupanja», jer štetna radnja ne mora biti u vidu činjenja (aktivna) već može biti i u vidu nečinjenja (pasivna), kom pojmu više

odgovara definicija «postupanje». I najzad, spornim se postavlja pitanje uzroka uginuća ribe.

Ovaj konkretni slučaj treba cijeliti u svjetlu odredbe čl.154 st. 1 Zakona o obligacionim odnosima kada je riječ o subjektima predmetnog spornog pravnog odnosa, saglasno kojoj odredbi – onaj, ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je nadoknaditi, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.

Što se tiče pitanja uzroka uginuća ribe, kao štetne radnje, postavlja se pitanje: da li je uzrok u neobezbjedjenosti bazena tuženog čija je farma u blizini isušnog korita i u slijevanju otpadnih materija sa farme tuženog, u rijeku i jezero, ili je uzrok neki drugi, izvan postupanja tuženog (npr. izlivanje otpadnih i štetnih materija nekog od preduzeća koje ispušta otpadne materije u rijeku odnosno jezero, dok u slučaju odgovornosti za neotklanjanje izvora opasnosti, zahtjev može biti usmjeren u odnosu na onaj subjekt od koga (potiče izvor opasnosti) npr. neko preduzeće koje ispušta otpadne materije u rijeku odnosno jezero.

Na osnovu prednje navedenog, pitanje za korisnika podmodula, glasi:

Da li je tuženo poljoprivredno preduzeće subjekt u spornom pravnom odnosu, kod činjenice da je uzrok uginuća ribe mogao biti, kako otpadni materijal iz bazena tuženog, tako i otpadni materijal fabrike koja otpadni materijal ispušta u istu rijeku, a da tužitelj, osim što samo tvrdi da je uginuće ribe uzrokovano otpadnim materijalom tuženog, u prilog tvrdnje ne nudi dokaze.

a) Tuženi je odgovoran po principu objektivne odgovornosti, pa je otuda subjekt u spornom pravnom odnosu, čiji je ovlaštenik tužitelj.

b) Tuženi nije u materijalno pravnom odnosu iz osnova predmetnog štetnog događaja, jer tužitelj to ničim nije dokazao.

c) Tuženi je solidarno odgovoran sa opštinom T. koja je morala narediti otklanjanje izvora opasnosti (tuženom narediti da zaštiti bazene otpadnih materija).

KRATAK OPIS HIPOTETIČKOG SLUČAJA

Tužitelji su roditelji mlđb. A. a tužena je bila u prijateljskim odnosima sa tužiteljima. Kritičnog dana, došla je u kuću tužitelja u prijateljsku posjetu i u jednom momentu je iskoristila odsustvo tužitelja iz prostorije u kojoj su do tada svi zajedno boravili i u kojoj se u kolijevci nalazilo mlđb. dijete tužitelja i tom prilikom je pokušala jastukom ugušiti mlđb. dijete stavljanjem jastuka na lice i disajne organe djeteta, u čemu su je tužitelji spriječili. Tužitelji zahtjevaju naknadu nematerijalne štete zbog duševnih bolova pretrpljenih zbog naručito teškog invaliditeta njihovog djeteta, koji invaliditet se ogleda (prema navodima tužitelja) u oštećenjima vitalnih dijelova tijela mlđb.djeteta.

Tužena je bila u stresnom psihičkom stanju zbog privremenog lišavanja slobode njengo sina zbog umješnosti u rasturanje droge, a inače je bila u neuravnoteženom psihičkom stanju, tako da je i prije toga u više navrata boravila na bolničkom liječenju na odgovarajućoj psihičkoj klinici.

Kod ovakvog stanja u navedenom hipotetičkom slučaju, spornim se ukazuje prvenstveno pitanje – koja su svojstva neophodna kod ove vrste odštetne odgovornosti. U okviru odjeljka o subjektima obligaciono-pravnog odnosa bilo je govora o tome, da su kod ove vrste odštetne odgovornosti, na strani štetnika neophodna neka svojstva kao npr. deliktna sposobnost, kakvu sposobnost može imati samo lice koje je sposobno za rasudjivanje. Stoga ovu sposobnost treba cijeliti prema odredbi čl. 164 Zakona o obligacionim odnosima. Ako se na osnovu ponudjenog činjeničnog stanja ne može pouzdano utvrditi posjedovanje ove sposobnosti oštećenika, o čemu je sud dužan da vodi računa po službenoj dužnosti u toku cijelog postupka sa aspekta pravila procesnog prava, sud će otkloniti nedostatak u pogledu učešća u sporu takve stranke (kojoj se u slučaju duševnog oboljenja može postaviti u nadležnom postupku – staralac). Međutim, sa aspekta materijalnog prava, u slučaju postojanja takvih smetnji, nedostatka deliktne sposobnosti, postavlja se pitanje – da li tužitelji mogu s osnovom zahtjevati naknadu od oštećenika koji ne posjeduje deliktnu sposobnost. Prema izloženom,

Pitanje glasi: Koja su svojstva na strani oštećenika potrebna za odštetnu odgovornost i imali oštećenik iz perdnje navedenog hipotetičkog slučaja, takva svojstva za odštetnu odgovornost, s aspekta materijalnog prava, te da li su takva svojstva neophodna na strani oštećenog, takodje s aspekta materijalnog prava ?

a) Potrebno je da oštećenik ima deliktnu sposobnost, što kod oštećenog nije slučaj. Ako se na nesumnjiv način može utvrditi da je oštećenik lišen poslovne sposobnosti, o odštetnoj odgovornosti ovakvog lica prosudjuje se prema pravilima materijalnog prava koja propisuju odgovornost za drugog (čl.164 ZOO), a ukoliko se ta činjenica (lišavanje poslovne sposobnosti) ne može utvrditi bez pomoći vještaka, potrebno je u zakonom propisanom postupku utvrditi sposobnost tog lica za rasudjivanje, što predstavlja prethodno pitanje za odluku o zahtjevu za utvrđivanje njegove odštetne odgovornosti.

c) Za odštetnu odgovornost oštećenika, potrebno je da se dokaže da je oštećenik počinio radnju koja je uzrok štetne posljedice.

KRATAK OPIS ČINJENČNOG STANJA

Tužitelj je zadobio tjelesne povrede koje mu je nanio mlđb. sin tuženog na način da je kritičnog dana između tada mlđb. tužitelja i mlđb. sina tuženog, inače učenika O.Š. došlo do tuče za vrijeme malog odmora. Iz osnova ovog štetnog događaja traži da se prvotuzena Škola i drugotuženi (otac mlđb. sina koji je nanio tjelesne povrede tužitelju) obavežu da tužitelju solidarno naknade nematerijalnu štetu koja se manifestovala u vidu duševnih i fizičkih bolova i u vidu straha.

Tužena Škola spora osnov potraživanja ističući, da je za predmetni štetni događaj odgovoran drugotuženi, čija je obaveza roditeljskog staranja nad mlđb. djetetom.

Drugotuženi spori potraživanje i tvrdi da je za ovaj događaj odgovorna škola kojoj je ovaj povjerio dijete na nadzor.

Kod ovakvog stanja stvari postavlja se pitanje – uzroka predmetne štete. Ukoliko je šteta nastala usljed lošeg vaspitanja, isključuje li se odgovornost roditelja čije je dijete u trenutku štetnog događaja bilo povjereno školi na nadzor i po kom osnovu odgovara škola. Odgovor na ovo pitanje treba tražiti u odredbama čl.167, 168 i 206 st. 4 Zakona o obligacionim odnosima.

Pitanje glasi: Stoji li odgovornost škole i roditelja, ako stoji, kada su i po kojem osnovu oni odgovorni ?

a) U konkretnom slučaju odgovornost za predmetnu štetu snosi Škola kojoj je dijete povjereno na nadzor.

b) Odgovoran je drugotuženi, kao roditelj djeteta, zbog lošeg vaspitanja djeteta koje se ogleda u učestvovanju u tuči za vrijeme malog odmora u školi u toku redovne nastave.

c) Odgovornost Škole i tuženog kao roditelja, bila bi solidarna, ukoliko sud utvrdi da je izostao obavezan nadzor nastavnika Škole za vrijeme redovne nastave u toku malog odmora i ukoliko je štetni događaj makar i posredno bio u uzročnoj vezi sa postupcima lošeg vaspitanja mladb. djeteta od strane roditelja.

KRATAK OPIS HIPOTETIČKOG SLUČAJA

Ukoliko ovlašteni radnik finansijske policije, vršeći kontrolu poslovanja preduzeća uoči nepravilnosti u poslovanju preduzeća i tom prilikom donese rješenje o utvrdjenim nezakonitostima koje je postalo konačno, pa nakon što ocjeni da utvrdjene nezakonitosti imaju obilježja krivičnog djela, podnese krivičnu prijavu (na što je obavezan po samom zakonu) postupajući na zakonom propisani način, radnik finansijske policije nije postupio ni nepravilno ni nezakonito. Na osnovu podnesene krivične prijave nadležno tužilaštvo cijene postojanje osnove sumnje – da li je počinjeno krivično djelo, a stim u vezi i ispunjenje zakonom propisanih uslova za krivično godnjenje povodom nezakonitosti konstatovanih rješenjem finansijske policije.

Ukoliko je tužiteljima (u parničnom postupku) vodjenjem krivičnog postupka pričinjena šteta, onda je ta šteta u uzročnoj vezi sa podnošenjem optužnice od strane tužioca za pokretanje krivične odgovornosti (adekvatna uzročna veza) a ne sa postupkom radnika finansijske policije koji je u predmetnom slučaju postupio u skladu sa zakonom.

Na osnovu navedenog hipotetičkog slučaja slijedi pitanje ?

Koja se radnja može definisati uzročnom radnjom (adekvatna uzročnost), za štetu koja je vodjenjem krivičnog postupka uzrokovana tužiteljima, koju tužitelji iz tog osnova potražuju u parničnom postupku ?

a) Radnja – donošenje rješenja od strane finansijske policije o utvrdjivanju nepravilnosti i nezakonitosti u radu preduzeća.

b) Radnja – podnošenje krivične prijave od strane finansijske policije protiv odgovornih lica u preduzeću zbog nepravilnosti i nezakonitosti u radu koje imaju obilježja krivičnog djela .

c) Radnja – podizanje optužnice za krivično gonjenje protiv odgovornog lica u pravnom licu u kojem su utvrđene nezakonitosti u radu.

Pitanje koje glasi: O kojem pravnom institutu je riječ, ako se da naknadni pristanak za pričinjenu štetu, te da li se u tom slučaju radi o isključenju odgovornosti za štetu.

a) Radi se o institutu «dozvoljena samo pomoć».

b) U tom slučaju je riječ o «oproštaju» štete i o isključenju odgovornosti za štetu.

c) Riječ je o «oproštaju» štete, a naknadni pristanak za pričinjenu štetu, nije osnov isključenja odgovornosti, već se time oprašta šteta koja je već nastala.

Odgovori (za prednje navedena – test pitanja), nalaze na slijedećoj stranici ovog podmodula.

ODGOVORI

NA POSTAVLJENA PITANJA

1. Na pitanje označeno pod tačkom 1. odgovor je sadržan u tački 1.1. b)

2. Odgovor na pitanje pod tačkom 2. 1. a) je tačan odgovor na postavljeno pitanje pod tačkom 2. 1.

3. Odgovor na pitanje pod tačkom 3.1. sadržano je u tački 3.1. c)

4. Odgovor na pitanje pod tačkom 4. sadržan je u tački 4.1. c)

5. Odgovor na pitanje pod tačkom 5. sadržan je u tački 5. c)

ANEKSI

1. Lista materijala i komponenti

1.1. Sudska praksa

1. Presuda Opštinskog suda u Živinicama broj ----- od 19.5.2005. godine,
2. Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-1244/93 od 21.8.1997. godine,
3. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-106/00 od 3.4.2000. godine,
4. Presuda Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž- 330/01 od 23.04.2001. godine,
5. Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine Rev-273/02 od 29.6.2004.godine,
6. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-2210/01 od 25.06.2004.godine,
7. Presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine Rev-369/02 od 3.6.2003. godine,
8. Presuda Vrhovnog suda Republikr Srpske Rev- 310/02 od 13.07.2004. godine,
9. Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-187/2000 od 20.6.2000. godine,
- 10.Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj 442/02 od 17.8.2004. godine,
- 11.Presuda Općinskog suda u Živinicama broj ----- od 02.7.2004. godine,
- 12.Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-1805/91 od 6.4.1994. godine,
- 13.Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-888/96 od 4.4.1996. godine,
- 14.Rješenje Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-138/2000 od 7.7.2000. godine,
- 15.Presuda Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž- 835/99 od 29.8.2000. godine,
- 16.Rješenje Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine broj Gž-1031/78 od 7.12.1978. godine,
- 17.Rješenje Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-1378/02 od 21.2.2003. godine,
- 18.Rješenje Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-806/02 od 20.1.2003. godine,
- 19.Rješenje Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-626/03 od 21.5.2004. godine,
- 20.Presuda Kantonalnog suda u Livnu broj Gž-43/05 od 15.3.2005. godine,
- 21.Presuda Općinskog suda u Orašju broj P-695/04 od 18.4.2005. godine,
- 22.Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-4286/96 od 5.10.1998. godine,
- 23.Presuda Kantonalnog suda u Tuzli broj Gž-823/99 od 12.6.2000. godine,
- 24.Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-2362/2000 od 12.5.2002. godine,
25. Odluka Vrhovnog suda BiH broj rev- 742/87 od 27.10.1988.god. (bilten br.2/89),
25. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-2382/02 od 11.04.2003. godine,

26. Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj P-768/95 od 25.12.1996. godine,
27. Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-174/2000 od 26.2.2001. godine,
28. Presuda Osnovnog suda u Banja Luci broj RS-59/96 od 9.12.1998. godine,
29. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj-28/00 od 24.1.2001. godine,
30. Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske broj Rev-68/98 od 26.5.1999. godine,
31. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-1613/02 od 27.9.2004. godine,
32. Odluka Vrhovnog suda ranije BiH broj Pž-584/90 od 13.6.1991.godine(bilten br. 3/91),
33. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-1297/01 od 17.8.2001. godine,
34. Presuda Okružnog suda u Banja Luci broj Gž-2003/02 od 11.10.2004. godine,

1.2. Bilteni

- 1.Bilten sudske prakse Vrhovnog suda ranije Bosne i Hercegovine, broj 2/89, Sarajevo,
- 2.Bilten sudske prakse Vrhovnog suda ranije Bosne i Hercegovine, broj 3/91, Sarajevo

1.3. Komentari

1. Zakona o obligacionim odnosima, redaktora prof. dr. Borislav T. Blagojević i prof.dr.Vrleta Krulj, I knjiga II izdanje, 1983. godine, Savremena administracija, Beograd,
2. Zakona o obligacionim odnosima, glavnog redaktora prof. dr. Slobodana Perovića I knjiga, izdanje 1995. godine, Savremena administracija, Beograd.
3. Zakona o obligacionim odnosima, dr. Borislav Vizner, Zagreb, 1978. godine

1.4. Knjiga

- 1.Obligaciono pravo, Knjiga druga, prof. dr. Branko Morait, Banja Luka, 1999. godine

1.5. Članci

1. Odgovornost za štetu, Zbornik radova , Saveza društva pravnika ranije Republike Hrvatske, Zagreb

2. Materijali i komponente

Jednako kao kod ispunjenja pretpostavki odgovornosti za štetu, ispunjenje određenih pretpostavki za ostvarivanje (povrijeđenih) prava, poznaju i drugi zakoni. Tako npr. u radnom sporu o zakonitosti odluke poslodavca, blagovremenost tužbe predstavlja procesno-pravnu pretpostavku za ostvarivanje sudske zaštite. Ova zakonska pretpostavka, iako predviđena materijalnim propisom, procesno-pravnog je karaktera, pa se tužba, u slučaju neispunjenja ove pretpostavke, odbacuje kao neblagovremena.

Za razliku od spomenutog neispunjenja procesnih pretpostavki za sudsku zaštitu u radnom sporu, ispunjenje pretpostavki odgovornosti za štetu, imaju materijalno-pravni karakter i tiču se osnovanosti samog potraživanja povjerioca.

Navedena paralela o pretpostavkama za utvrđivanje odgovornosti u različitim sferama života, spomenuta je, radi pravilnog shvatanja pojma ispunjenja «pretpostavki odgovornosti za štetu».

Njegovo suštinsko značenje je, da se u svakom konkretnom slučaju, povodom određenog štetnog događaja, koji je nepobitno nastupio, za odgovornost onoga ko bi za štetu trebao odgovarati, mora utvrditi da su ostvarene pretpostavke zbog čijeg postojanja za određenu štetu odgovara, baš to-određeno, lice. Iz rečenog se da naslutiti zaključak, da za štetu ne odgovara uvijek onaj, ko je štetu neposredno prouzrokovao, kakav je slučaj kod «odgovornosti za drugoga» (odsjek 3. ZOO.) o čemu će biti riječi u daljem tekstu pod-modula.

Neke od pretpostavki postoje u skoro svim slučajevima odgovornosti za štetu, što ih čini opštim pretpostavkama odgovornosti za štetu.

PODMODUL II – OSNOVI ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU

UVODNE NAPOMENE

Pravne norme zabranjuju nanošenje štete drugome. Opšte pravilo u našem pravu je, da - ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je nadoknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Ova definicija može glasiti i na slijedeći način: “da svako odgovara za štetu koju je drugome prouzrokovao svojom krivicom”. U ovom slučaju osnov odgovornosti je “krivica”. Odgovornost po osnovu krivice postoji, kada pored opštih pretpostavki odgovornosti za štetu, postoji i krivica štetnika kao posebna pretpostavka odgovornosti za štetu.

Zakon o obligacionim odnosima sadrži odredbe o odgovornosti za štetu bez obzira na krivicu, po principu uzročnosti (objektivna odgovornost). Predmet ovog podmodula, kada je riječ o objektivnoj odgovornosti, kao osnovu odgovornosti, bit će slučajevi odgovornosti za štetu koja potiče od opasne stvari ili opasne djelatnosti, kao u sudskoj praksi, najčešći slučajevi objektivne odgovornosti, a ne i drugi slučajevi odgovornosti bez obzira na krivicu koje poznaje odredba člana 154. stav 3. istog zakona.

Slučajevi u kojima jedno lice, pod Zakonom propisanim uslovima, odgovara za štetu koju ono nije prouzrokovalo, već je štetu prouzrokovalo drugo lice, pretpostavljaju poseban osnov odgovornosti za štetu, Zakonom o obligacionim odnosima definisan kao “odgovornost za drugoga”.

I najzad, jedno od osnovnih prava privrednog prava, prema kojem je, dužnik koji ne ispuni svoju obavezu, ili je neuredno ispuni, dužan da povjeriocu naknadi štetu koja mu je time nanesena, izdefinisalo je poseban osnov odgovornosti “ugovorna odgovornost”.

Prema tome, u okviru obligaciono pravnog odnosa građanskopravne odgovornosti za štetu razlikuje se više vrsta odgovornosti, koje će se u okviru ovog modula razvrstati na: subjektivnu i objektivnu odgovornost, vlastitu odgovornost i odgovornost za drugoga, vanugovornu (deliktnu) i ugovornu odgovornost, te posebne slučajeve odgovornosti, o kojim osnovima odgovornosti će biti riječi u okviru ovog posmodula.

OPIS PODMODULA

Kategorije

U ovom podmodulu obrađuje se Zakon o obligacionim odnosima, u dijelu sadržanom u Odjeljku 2. Odsjeku 1,2,3,4,5 i 6 u kojem su propisani osnovi odgovornosti spomenuti u uvodu ovog posmodula, kao važna i ključna pitanja za utvrđivanje odštetne odgovornosti štetnika.

Tematske ključne riječi koje će se obrađivati u ovom podmodulu su: subjektivna (po osnovu krivice) ili deliktna odgovornost: namjera (direktna i eventualna) i nepažnja (krajnja i obična), objektivna (po osnovu uzročnosti), ili kvazi-deliktna odgovornost, odgovornost za drugoga (kao a contrario vlastitoj

odgovornosti) odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom i posebni vidovi odgovornosti: ugovorna odgovornost (a contrario vanugovornoj-deliktnoj odgovornosti).

Trajanje

Za završetak ovog podmodula na seminaru, potrebno je šest časova.

Oblik

Oblik u kojem će se, u okviru vremena predviđenog za trajanje seminara ovaj podmodul predstaviti je: seminar, radionice na kojima će se u okviru edukacione jedinice vršiti teoretska razmatranja ključnih i tematskih riječi i praktična vježba, te panel diskusija.

Ciljevi edukacije

Osnovni ciljevi ovog edukativnog materijala su, da se korisnici podmodula ovim vidom edukacije podstaknu da pravno procjenjuju odlučne činjenice u svakom konkretnom slučaju, da-kada je riječ o osnovima odgovornosti, kod činjenice da su samo odredbe članova od 154. do 157. Zakona o obligacionim odnosima (koje propisuju osnove odgovornosti za štetu, zahtjev da se ukloni opasnost štete i zahtjev da se prestane sa povredom prava ličnosti), zajedničke za sve vrste odgovornosti, a da se Zakonom o obligacionim odnosima propisani osnovi odgovornosti koji, iako su propisani kao potpuno samostalni osnovi, ipak često prepliću, dopunjavaju i kombinuju, kako bi se u svakom konkretnom slučaju, na osnovu konkretnog štetnog događaja, pravilno utvrdio osnov odgovornosti štetnika za prouzrokovanu štetu.

Shodno prednje navedenom, slijedi objašnjenje ključnih tematskih riječi navedenih u prednje naznačenoj “kategoriji podmodula”, koji se definišu kao ciljevi edukacije:

- Cilj 1. Definicija osnova odgovornosti za štetu sadržanih u opštim načelima odredaba članova od 154. do 157. Zakona o obligacionim odnosima koja izvire prvenstveno iz načelne odredbe člana 16. Zakona o obligacionim odnosima, kao naređujuće imperativne norme (da je svako dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta), u slučaju da ta norma bude postupcima ili ponašanjem nekog lica povrijeđena. U tom slučaju, na pravno uređeni način, uređuju se poremećeni životni odnosi između subjekata konkretnog obligacionog odnosa, bilo da se za osnov odgovornosti štetnika uzme subjektivna, bilo objektivna odgovornost, ili odgovornost za drugoga, ili su pak u pitanju posebni slučajevi odgovornosti.

- Cilj 2. Subjektivna odgovornost (odgovornost po osnovu krivice) ili deliktna odgovornost je takva odgovornost kod koje je Zakon o obligacionim odnosima uveo pravilo pretpostavljene, oborive krivice štetnika, s tim da je teret dokazivanja uzročne veze između štetne radnje i posledice na oštećenom.

- Cilj 3. Namjera je vrsta krivice koju definiše sam stepen

krivice, a predviđena je u članu 158. Zakona o obligacionim odnosima. Ovo je najteži oblik krivice. Smatra se da je šteta učinjena namjerno (sa umišljajem) onda, kada je štetnik bio svjestan nedopuštene posljedice svog postupanja (u vidu radnje ili propuštanja) i htio da štetna posljedica, koja se manifestuje u vidu štete, nastupi (direktna namjera).

Kada je štetnik bio svjestan da usljed njegovog postupanja (u vidu radnje ili propuštanja), može nastupiti nedopuštena posljedica, koja se manifestuje u vidu štete pa je i pored toga pristao na nastupanje štete, radi se o blažem stepenu krivice definisane kao namjera (eventualna namjera).

- Cilj 4. Nepažnja (nehat) je blaži stepen krivice, u odnosu na namjeru (umišljaj). Šteta je učinjena iz nepažnje onda, kada štetnik nije htio da svojim postupanjem (radnjom ili propuštanjem) uzrokuje štetu drugome, niti na to pristaje, ali se ipak ne ponaša onako kako to pravni poredak od njega očekuje, odnosno ne postupa sa dovoljno pažnje i dovoljno razumno (krajnja ili gruba nepažnja-nehat).

Kada štetnik nije postupio kao naročito pažljiv čovjek, nepažnja se stepenuje kao obična nepažnja (nehat). Navedeni stepeni krivice mogu biti od pravnog značaja kod utvrđivanja odštetne odgovornosti i visine naknade štete.

- Cilj 5. Prezumirana krivica. Princip o prezumiranoj krivici proizlazi iz odredbe člana 154. stav 1 Zakona o obligacionim odnosima. Prema tom principu, štetnik se smatra krivim, ako ne dokaže da je šteta nastala slučajem, ako ne dokaže svoju (ne) krivicu.

- Cilj 6. Dokazana krivica. Princip dokazane krivice predstavlja izuzetak od pravila o prezumiranoj krivici. Prema pravilu o dokazanoj krivici oštećeni mora dokazati krivicu štetnika za predmetni štetni događaj, što pretstavlja preduslov odštetne odgovornosti štetnika.

- Cilj 7. Uticaj krivične presude na dokazivanje u parnici. Parnični sud je, u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti vezan pravosnažnom presudom krivičnog suda, kojom se optuženi oglašava krivim, a ovo pravilo proizlazi iz sadržaja odredbe člana 12. stav 3. Zakona o parničnom postupku.

- Cilj 8. Deliktna odgovornost. Terminološki je različita od subjektivne odgovornosti, a suštinski je riječ o subjektivnoj, vanugovornoj odgovornosti, koja nastaje postupanjem štetnika, kao pravnom činjenicom, koja ne predstavlja povredu neke ranije (već) stvorene obaveze prema drugom licu, čijim postupanjem je tom licu učinjena šteta. To je dakle, takva šteta, koja ne proističe iz izvjesne prethodne obaveze, iz ugovora ili i

koje druge obaveze koja postoji između štetnika i oštećenog, već se radi o takvoj odgovornosti, koja predstavlja povredu zakonske obaveze.

- Cilj 9. Objektivna odgovornost ili odgovornost po osnovu uzročnosti, ili kako se u praksi često govori – po osnovu povećane opasnosti, je takav oblik odgovornosti kod koga šteta nastaje od opasnih (nepokretnih ili pokretnih) stvari, odnosno ako je nastanak štete u vezi sa funkcionisanjem opasne stvari, ili prilikom njene upotrebe i uopšte ako je u nastajanju štete stvar materijalno učestvovala, osim ako se dokaže, da stvar nije bila uzrok štete, što znači, da se kod ovog osnov odgovornosti za štetu, uzročnost - pretpostavlja. Ovaj osnov odgovornosti naziva se i kvazi-deliktnom odgovornošću.

- Cilj 10. Lica odgovorna za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti, su imaooci (u širem smislu riječi) opasne stvari i lica koja se bave opasnom djelatnošću.

- Cilj 11. Oslobođenje od odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti je pravni institut prema kojem se lica odgovorna za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti oslobađaju odštetne odgovornosti u slučaje ispunjenja uslova iz člana 177. Zakona o obligacionim odnosima.

- Cilj 13. Odgovornost za drugoga je takav osnov odgovornosti, kad neko odgovara za štetu koju je drugo lice prouzrokovalo. Kod ove odgovornosti, učinilac štete nije istovremeno i lice koje je obavezno da štetu naknadi. Lice koje štetu naknađuje, za drugo lice koje je štetu nanijelo odgovara po osnovu određenog odnosa sa štetnikom, na osnovu kog odnosa zakon propisuje njegovu odštetnu odgovornost.

- Cilj 14. Odgovornost za neodgovorna lica je oblik odgovornosti za drugoga, za lica koja su štetu prouzrokovala, a nisu sposobna za rasuđivanje (nemaju deliktnu sposobnost). Osnov odgovornosti drugoga za štetu uzrokovanu od strane ovih lica može biti u određenom na: Zakonu, Odluci nadležnog državnog organa ili ugovoru - zasnovanom odnosu.

- Cilj 15. Odgovornost roditelja i drugih lica za maloljetnike, je Zakonom uređen osnov odgovornosti za drugoga, a osnov ovog oblika odgovornosti je određeni "odnos" između maloljetnog djeteta i roditelja, kao odštetno odgovornog lica.

- Cilj 16. Odgovornost preduzeća i drugih pravnih lica prema trećim licima zasnovana je na zapošljavanju i na postavljanju zaposlenog. Osnov ovog oblika odgovornosti je stavljanje radnika u funkciju preduzeća.

- Cilj 17. Odgovornost poslodavca za štetu koju radnik pretrpi na radu ili u vezi sa radom, kao oblik odgovornosti za drugoga, ne opredjeljuje povezanost pojmova “šteta na radu” ili “u vezi sa radom” sa radnim vremenom radnika, niti sa poslovnim prostorom (ni krugom preduzeća), već je za definisanje ovih pojmova, od pravnog značaja funkcionalna povezanost obavljanja poslova, funkcija ili izvršavanje naloga poslodavca sa nastalom štetom.

- Cilj 18. Odgovornost za štetu uzrokovanu donošenjem nezakonite odluke, je odgovornost po osnovu krivice za nezakonito donesenu odluku.

- Cilj 16. Odgovornost za štetu prouzrokovanu radniku, na drugi način, je oblik odgovornosti za nezakonito postupanje poslodavca (u vidu činjenja ili nečinjenja).

- Cilj 17. Odgovornost radnika koji na radu ili u vezi sa radom pričini štetu poslodavcu postoji, kada radnik, materijalnu štetu (na radu ili u vezi sa radom), pričini namjerno ili iz krajnje nepažnje.

Za štetu koju radnik na radu ili u vezi sa radom pričini trećem licu, radnik i poslodavac odgovaraju, solidarno.

- Cilj 18. Osnov odgovornosti za naknadu ugovorne štete može biti: neispunjenje i neuredno ispunjenje ugovorne obaveze. Dakle, radi se o povredi neke već postojeće obaveze (ugovora), o kvazi-deliktnoj odgovornosti, koje se dužnik može osloboditi samo ako dokaže da je do zakašnjenja s ispunjenjem obaveze iz ugovora došlo, zbog okolnosti koje ga oslobađaju od odgovornosti.

- Cilj 19. Odgovornost u slučaju udesa motornog vozila u pokretu može biti: po osnovu krivice (ako je udes isključivo skrivio jedan imalac, te ako postoji obostrana krivica, u kom slučaju je odgovornost imalaca srazmjerna stepenu njihovr krivice), po osnovu uzročnosti (ako nema krivice ni jednog imaooca vozila), po osnovu pravičnosti (ako nema krivice imalaca, a razlozi pravičnosti ne zahtijevaju što drugo) i po osnovu solidarnosti (imaoci odgovaraju za štetu koju pretrpe treća lica).

- Cilj 20. Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom (kakvo svojstvo stvari, ima proizvod koji nema svojstva kakva su ugovorena, ili koja se sama po sebi podrazumijevaju, sobzirom na namjenu stvari), je po principu uzročnosti.

Po istom principu odgovara i proizvođač za opasna svojstva stvari (kakvo svojstvo ima stvar koja je propisno proizvedena, ali nedostatak uputstva za upotrebu ili upozorenja potrošaču, kao mjera za sprečavanja štete koju je proizvođač mogao

predvidjeti, predstavljaju opasnost od nastupanja štete, kao redovnog svojsta stvari ako se nepravilno koristi.

- Cilj 21. Vlastita odgovornost je osnovno pravilo kod odštetne odgovornosti za naknadu štete, prema kojem, za štetu odgovara onaj ko je štetu prouzrokovao. Kod ove odgovornosti lice koje je štetu nanijelo (štetnik) i lice koje je obavezno štetu naknaditi, je u jednoj ličnosti.

- Cilj 22. Posebni slučajevi odgovornosti sadržani u Zakonu o obligacionim odnosima koji su vezani za odgovornost usljed terorističkih akcija, odgovornost organizatora priredbe, odgovornost zbog uskraćivanja neophodne pomoći, odgovornost u vezi sa obavezom zaključivanja ugovora i odgovornost u vezi vršenja poslova od opšteg interesa. Navedeni slučajevi odgovornosti, definisani su kao posebni slučajevi odgovornosti, jer isti-ne pripadaju ni jednom od prednja navedna tri osnova odgovornosti, niti ovi slučajevi imaju neki medjusobno zajednički sadržaj odnosa.

U okviru posebnih slučajeva odgovornosti u ovom podmodulu, naprijed je spomenuta: ugovorna odgovornost.

Opis

Razlog za izradu podmodula “osnovni odgovornosti za štetu” kao relevantna oblast za edukaciju je, potreba kontinuirane edukacije iz ove oblasti koja predstavlja važan segment u postupku utvrđivanja odgovornosti za štetu .

Posmatrano kroz istorijski period, osnov odgovornosti u svakom sistemu je: subjektivna odgovornost, koja se “dopunjava” slučajevima objektivne odgovornosti, jer je broj šteta prouzrokovanih opasnom stvari ili opasnom djelatnošću, sve veći, a posljedice vidova štete po ovom osnovu, su sve značajnije. Dakle, česta oštećenja lica i stvari kod kojih nije lako utvrditi lice koje je štetu učinilo ni krivicu tog lica, nametnulo je potrebu zasnivanje odgovornosti po osnovu objektivne odgovornosti, pored osnova odgovornosti po osnovu krivice . Pošto osnov odgovornosti (koje pitanje je pravnog karaktera i spada u zadatak suda), nije lako utvrditi, ni sa aspekta učinioca, ni sa aspekta krivice ili postojanja nekog drugog uzroka štete koji je izvan krivice štetnika, kao ni sa aspekta utvrđivanja vlastite ili odgovornosti za drugoga, a zakonodavcu je nametnuta potreba propisivanja posebnih slučajeva odgovornosti, sve su to razlozi koji opravdavaju da se pitanju osnova odgovornosti za štetu posveti odgovarajuća pažnja i da se, između ostalih vidova edukacije, pomoću ovog edukativnog materijala korisnicima podmodula sa nedovoljnim sudijskim iskustvom omogući, da saznanjem o pravnim institutima koji karakterišu ovu sferu odštetne odgovornosti, što pravilnije i lakše odrede osnov odgovornosti koji leži u razlogu da se za

štetu odgovara po osnovu krivice ili, nezavisno od krivice, ili u odgovornosti za drugoga.

**Mogući
predavači/edukatori**

U slučaju seminara, radionica i panel diskusije, kao i eventualno drugih vidova konferencijskih aktivnosti, ovaj podmodul mogu predstaviti na navedenim, a po potrebi i drugim aktivnostima edukativnog karaktera, stručnjaci koji su učestvovali na izradi istog i to voditelj ovog – podmodula i svi konsultanti koji su učestvovali na izradi ovog edukativnog materijala.

1 ODGOVORNOST PO OSNOVU KRIVICE (SUBJEKTIVNA ODGOVORNOST)

Pored postojanja opštih predpostavki za štetu naznačenih u tačkama od 2.1. do 2.5. podmodula nazvanog “Predpostavke odgovornosti za štetu”, za postojanje odštetne odgovornosti štetnika iz osnova određenog konkretnog slučaja prouzrokovanja štete (određenog štetnog događaja), neophodno je utvrditi postojanje jednog od prednje navedenih osnova odgovornosti.

S obzirom da se ovdje obradjuje osnov odgovornosti po osnovu krivice, za subjektivnu odgovornost nekog lica neophodno je (pored ispunjenja opštih predpostavi odgovornosti za štetu), da se izvršena radnja ili propuštanje radnje lica koje je svojom radnjom ili propuštanjem prouzrokovalo štetu drugom licu, može pripisati u krivicu tog lica. Krivica je subjektivni element protivpravnosti. Dakle, šteta koja je nastala izvršenjem radnje ili propuštanjem radnje je jedna od predpostavki odgovornosti za štetu, a krivica je osnov odgovornosti. Učinilac štete, nije odštetno odgovorno lice, ako do njega nema krivice što se šteta dogodila iako je šteta prouzrokovana nedozvoljenom radnjom. Slijedi dakle zaključak, da bi neko lice odgovaralo za određenu štetu po osnovu krivice, potrebno je da se ispuni uslov – da je to lice krivo što se šteta dogodila.

Teorija o odgovornosti za štetu po osnovu krivice nastala je u Rimskom pravu. Začetak i razvoj ovog oblika odgovornosti za štetu opisan je u knjizi “Rimsko pravo” autora Ante Romca, Narodne novine II izdanje Zagreb, 1987.godina, na stranici 270 i 271, na slijedeći način: “Osim spomenutih objektivnih predpostavki, za postojanje odgovornosti za naknadu štete tražio se i subjektivni factor ili krivnja, a to je određeni psihički odnos počinitelja prema djelu. Uvažavanje tog elementa rezultat je dužeg razvitka prava i društvenih odnosa, jer se u primitivno doba o tome nije vodilo računa, sam fakt počinjene štete, bez obzira na subjektivno držanje i odnos počinitelja, povlačio je odgovornost. Zbog toga se taj primitivni oblik odgovornosti naziva objektivnom ili kauzalnom odgovornošću. Rimsko je pravo relativno brzo prevladalo taj način gledanja došlo do stava da je za odgovornost potreban i subjektivni ili kauzalni sistem odgovornosti za štetu. Konačnu razradu sistema subjektivne odgovornosti na osnovu krivnje izveo je Justinijan, praveći sustavno razliku između namjere nepažnje i slučaja (dolus, culpa, casus). Justinijanovo pravo stoji sasvim na principu subjektivne odgovornosti”.

Kada se ima u vidu da je vladavina Justinijana, vladara istočnog Rimskog carstva trajala u periodu od 527 do 565 nove ere jasno je, koliki je razvojni period odgovornosti po osnovu krivice.

Pojam i sadržina krivice, kao osnova odgovornosti za štetu, nije definisan posebnom definicijom ni u jednoj odredbi Zakona o obligacionim odnosima. Postojanje krivice kao osnova odgovornosti za štetu, označava se oblikom krivice (namjerom i nepažnjom), kao pravnim standardima koji opredjeljuju stepen krivice. Subjektivni odnos štetnika prema posljedici koja se manifestuje u vidu štete proizlazi iz sadržaja osnovnog načela, iz člana 16. Zakona o obligacionim odnosima.

Odredba člana 154. stav 1. istog zakona - sistematizovana u Odjeljku 2. kojim je propisano prouzrokovanje štete, kao i odredba člana 158. navedenog zakona, koja sadrži propis o postojanju krivice, sistematizovana u okviru naslova “Odgovornost po osnovu

krivice”, u bitnom se svodi na to - da je svako dužan da se uzdrži od postupaka kojim se može drugome prouzrokovati šteta da, ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice, te da krivica postoji ako je štetnik štetu prouzrokovao namjerno, ili nepažnjom. Prema tome propisi građanskog prava, ne daju definiciju krivice kao osnova odštetne odgovornosti, već se taj oblik odgovornosti procjenjuje u svakom konkretnom slučaju iz osnova određenog životnog događaja, sa aspekta prednje navedenih odredbi Zakona o obligacionim odnosima.

Pojam krivice, kao subjektivnog stanja štetnika, prof.dr. Branko Morait u knjizi “Obligaciono pravo” knjiga druga Banjaluka 1999.godine na stranici broj 42. i 43. objašnjava: “Krivica (culpa) je naročito (pravno relevantno) stanje volje i svijesti, psihički pokretač čovjekovog djelovanja u okolini i prema onome što ga okružuje. Krivica je psihički odnos lica prema uzrocima i posljedicama protivpravnih radnji. Zbog toga ga zakonodovac i nije u stanju da definiše, jer se radi o jednom pravnom standardu. Uzima se da je neko lice krivo ako se, u konkretnoj situaciji nije ponašalo onako kako je trebalo. Krivica, dakle, nastaje ili se pronalazi, upoređivanjem odnosa između očekivanog i konkretnog ponašanja. Krivica se indirektno definiše pomoću njenih pojavnih vidova, tj. stepena krivice”.

Da bi postojala odgovornost nekog lica za prouzrokovanu štetu po principu subjektivne odgovornosti potrebno je: da postoje subjekti (učesnici materijalno pravnog odnosa od kojih je jedan oštećen, a drugi - štetnik, da postoji šteta, protivpravnost radnje - pozitivni u vidu činjenja ili negativni u vidu propuštanja, uzročna veza između štetne radnje i posljedice te radnje koja se manifestuje u vidu štete i da se radnja odnosno propuštanje mogu pripisati u krivicu štetniku. Za odgovornost po osnovu krivice, potrebno je dakle, da je šteta nastala krivicom štetnika, odnosno ako mu se radnja ili propuštanje usljed koga je došlo do štete, može pripisati u krivicu štetnika. Prema tome, svako je odgovoran za svoju krivicu, a pravne posljedice skrivljenog - subjektivnog ponašanja su - naknada štete.

Teret dokazivanja odštetne odgovornosti, po principu subjektivne odgovornosti za štetu, odnosno teret dokazivanja krivice štetnika, pada na oštećenog. Dokazivanje krivice štetnika za nastalu štetu, za oštećenog predstavlja, ni malo lak zadatak suda. Oštećeni je uglavnom tužilac u sporu u kojem se traži naknada štete i na njemu, kako prema materijalnom pravu, tako i prema procesnom pravu, leži teret dokazivanja činjenica, koje su od pravnog značaja za utvrđivanje osnova odgovornosti štetnika.

Zakon o obligacionim odnosima je u odredbi čl. 154. stav 1. ustanovio kriterij pretpostavljene (prezumirane) krivice, a stanovište sudske prakse je - da se predpostavlja (prezumira) samo najblaži stepen krivice (obična nepažnja). Obična nepažnja je takav stepen krivice, prema kojem štetnik u svom radu ne upotrebljava onu pažnju koju bi upotrebio naročito pažljiv i savjestan čovjek, a sa grubom nepažnjom postupa štetnik koji ne upotrijebi ni onu pažnju, koja se očekuje od svakog prosječnog čovjeka.

S obzirom da se u sudskoj praksi postavilo pitanje “potrebnog” stepena krivice za odgovornost po osnovu krivice, na zajedničkoj sjednici Saveznog suda, Vrhovnog Vojnog suda, Vrhovnih sudova Republika i Pokrajina bivše SFRJ održanoj 25 - 26 III 1980.godine usvojeni su zaključci navedeni u tački 3. 1. podmodula “Pretpostavke odgovornosti za štetu”, koji zaključci su objavljeni u knjizi “Osiguranje i naknada štete

u saobraćaju autora Ivica Crnić i Ante Ilić III izdanje i dopunjeno izdanje, izdavač Informator 1987.godina, strana 60. sentence 167.

1.1. Oblici (stepeni) krivice

Krivica kao elemenat odgovornosti za štetu, nije uvijek istog stepena, a stepen krivice je od pravnog značaja kod utvrđivanja, kako osnova potraživanja naknade štete, tako i visine tražene naknade štete.

Kao što je naprijed rečeno, konačnu razradu sistema subjektivne odgovornosti po osnovu krivice izveo je Justinijan, vladar istočnog Rimskog carstva. Prema Justinijanovom pravu razlikuju se slijedeći oblici krivice: dolus (svjesno i namjerno postupanje kojim se nekome nanosi šteta) culpa (nemarnost, nebriga, propuštanje dužne pažnje, pri čemu počilc ne želi štetnu posljedicu, ne predvidja je, ali bi je mogao predvidjeti da je uložio dužnu pažnju). Ovaj stepen krivice (culpa) dalje se dijeli na podvrste zavisno od stepena nemarnosti: culpa lata (pretjerana nemarnost), culpa levis (najblaži stepen krivice), culpa levis inconcreto (još blaži stepen krivice) i culpa in eligendo (nepažnja i nemarnost u izboru saradnika), te casus (kada se nastanak štete ne može pripisati nijednom od navedenih oblika namjere ili nepažnje).

Prema pravnim pravilima Opšteg građanskog zakonika (pravno pravilo paragrafa 1306) i Srpskog građanskog zakonika (pravno pravilo paragrafa 1081), subjektivna odgovornost bila je opšte pravilo odgovornosti za štetu i to po principu dokazane krivice, s tim da su isti zakonic propisivali, kao izuzetke od pravila o dokazanoj krivici, slučajeve odštetne odgovornosti, po principu uzročnosti.

Prednje navedeni osvrt na razvojni put ovog osnova odgovornosti, dat je samo radi paralele i usporedbe sa sadašnjim zakonskim rješenjima, do kojih se došlo kroz istorijski (navedeni) posmatrani period.

Oblici krivice u odštetnom pravu nisu definisani propisima odredbi Zakona o obligacionim odnosima kao pravni instituti odštetnog prava, kao što nije definisana ni krivica kao osnov odgovornosti, koja se, jednako kao i oblici krivice “prepoznaje” u pojedinim zakonskim odredbama, a prije svih u odredbi čl. 158. Zakona o obligacionim odnosima. Saglasno toj zakonskoj odredbi u odštetnom pravu postoje dva oblika krivice i to: namjera i nepažnja. Insitut krivice i oblik krivice, osim što je razradjen u pravnoj teoriji, ima značajno mjesto u sudskoj praksi, u pogledu kojih pravnih institute je sudska praksa izdefinisala svoj stav. Iz sadržine iste zakonske odredbe proizilazi, da krivica postoji kada je štetnik prouzrokovao štetu namjerno ili nepažnjom.

1.1.1. Namjera (dolus)

Namjera je najteži oblik krivice u građanskom pravu. Smatra se da namjera u građanskom pravu odgovara umišljaju u krivičnom pravu. Bez pravnog značaja je, kada je riječ o građansko pravnoj odgovornosti, da li se radi o direktnoj ili eventualnoj namjeri, jer pitanje odštetne odgovornosti ne zavisi od oblika namjere, a time ni od stepena krivice.

Šteta je učinjena s namjerom onda, kada je štetnik bio svjestan nedozvoljene posljedice svoje radnje ili propuštanja i htio da posljedica koja se manifestuje u vidu štete, nastupi (direktna namjera). Dakle, štetnik treba da je svjestan toga da će - ili da može, drugome nastati šteta, kao posljedica njegove radnje, a njegova volja je upravljena upravo na postizanje takve štetne posljedice (npr. namjera ne postoji kada je štetnik u zabludi u pogledu prava vlasništva na stvari, kada smatra da je on vlasnik stvari, koju želi uništiti).

Kada je štetnik bio svjestan da usljed njegove radnje ili propuštanja može da nastupi nedozvoljena posljedica (šteta) pa je pristao na njeno nastupanje, tada se radi o eventualnoj namjeri. Za razliku od direktne namjere, kod eventualne namjere štetnik je svjestan mogućnosti da će svojom radnjom uzrokovati drugome štetu, s tim da on tu štetu ne želi, ne ispoljava njeno htijenje, ali na nju ipak pristaje. On ne želi da do štete dodje, ali ga ne odvraća od preduzimanja štetne radnje - izvjesna mogućnost nastupanja štetne posljedice.

Ovako definisani oblik krivice (stepena - namjere), potvrđuje prednje navedeno pravilo o subjektivnoj odgovornosti, koje se sastoji u subjektivnom odnosu štetnika prema posljedici, pri čemu dolaze do izražaja svijest i volja (kod direktne namjere), a svijest i pristajanje na štetu (kod eventualne namjere). Upravo ovi elementi čine "obilježja" subjektivne odgovornosti za štetu.

Postojanje namjere sa aspekta građansko-pravne odgovornosti procjenjuje se u svakom konkretnom slučaju, pri čemu se ispituje stanje svijesti i volje štetnika, za što svakako nije od pravnog značaja to isto stanje (stanje svijesti i volje) drugih lica koja nisu subjekti konkretnog obligaciono-pravnog odnosa, što znači da se pravni standard namjere, kao oblika krivice, ne utvrđuje usporedbom stanja volje i svijesti štetnika sa istim takvim stanjem drugih lica u istoj životnoj situaciji, već se navedeni subjektivni elementi procjenjuju sa aspekta postojanja stanja svijesti i volje da se drugome nanese šteta, odnosno svijest o mogućnosti nastupanja štete i pristajanja na takvo nastupanje.

U pravnoj teoriji izražen je stav da namjera u građanskom pravu, odgovara umišljaju u krivičnom pravu. Razmatajući ovaj problem (koji dolazi do izražaja naročito kod obaveznog osiguranja od odgovornosti za štetu prouzrokovanu upotrebom motornog vozila), Gradjansko odjeljenje Vrhovnog suda Hrvatske je na sjednici od 24.5.1974.godine zauzelo pravni stav (PSP 5-81) koji je objavljen u Zborniku radova Saveza društva pravnika Hrvatske "Odgovornost za štetu" Zagreb 1987.godine na stranici 991: "U prosudjivanju građansko-pravne odgovornosti u prometnim deliktima (regres osiguravatelja prema osiguraniku u obveznom osiguranju od odgovornosti), po pravilu se krivično-pravni dolus izjednačava sa građansko-pravnim pojmom - namjere". Rezultat takvog stava, da se navedene dvije vrste dolusa, tj. namjere i krivično-pravnog umišljaja, ne izjednačavaju uvijek, već samo "po pravilu" bio je da se isti sud u vezi s tim izjasnio, kako slijedi: "Eventualni umišljaj, ne može se izjednačiti s građansko-pravnim pojmom namjere ako štetnik nije u vrijeme štetnog događaja upravljao motornim vozilom ni bezobzirno ni objesno, te ako se nalazio u relativno niskom stupnju alkoholiziranosti" SVSH, Gž-449/77 od 22.2.1978.godine, PSP 13/08 te VSH, rev.-1248/84 od 19.9.1984.godine - PSP - 26-50.

1.1.2. *Nepažnja (culpa)*

Sama definicija ovog oblika krivice “nepažnja” govori da je riječ o manjem stepenu krivice, u odnosu na krivicu stepena “namjera”. Nepažnju, kao oblik krivice karakteriše stepen pažljivosti i opreznosti.

Nepažnja postoji kada je učinilac (štetnik) predvidio posljedice svog postupka i htio da one nastupe, ali nije znao da je njegov postupak zabranjen zakonom. Štetnik u tom slučaju neće odgovarati za namjerno prouzrokovanu štetu, već će odgovarati za štetu prouzrokovanu iz nehata.

Štetnik postupa s nepažnjom, kad ne želi da šteta nastupi drugome, niti na to pristaje, ali se i ne ponaša onako kako to pravni poredak od njega očekuje. Šteta je učinjena iz nepažnje, kad štetnik nije postupio kao razumno i pažljivo lice, kada je lakomislen i kad smatra da do štete neće doći ili da će je moći spriječiti. Ono što se očekuje od svakog čovjeka, kao socijalnog bića je - da će se ponašati pažljivo u nastojanju da drugome ne nase štetu. Međutim, pravni poredak ne propisuje da se svi ljudi, u svim i u istim situacijama, ponašaju s jednako pažnje (jednako pažljivo).

Mjerila za utvrđivanje nepažnje su objektivne prirode, što nije slučaj kod namjere, čije se postojanje procjenjuje na osnovu subjektivnih kriterija (svijesti i volje štetnika), za što su bez pravnog značaja ovi isti subjektivni elementi drugih lica i isti elementi, u istim situacijama, kako je to naprijed (u okviru tačke 2.1.1. rečeno).

Mjerila objektivnog karaktera su takva mjerila koja predpostavljaju pravni standard pomoću kojeg se procjenjuje - da li se štetnik ponaša kao druga lica određenih svojstava. Kada se kod procjenjivanja ponašanja upoređuju sa ponašanjem drugih lica istih svojstava, pri tom se mora voditi računa da se mjerila opredjeljuju prema svojstvima svakog lica ponaosob, tako da jedna mjerila služe kao objektivna mjerila kod utvrđivanja nepažnje za određenu kategoriju lica (npr. za stručanje određene profesije) i upoređuju se sa svojstvima tih kategorija lica, dok su druga mjerila kod drugih kategorija lica koja ne spadaju u kategoriju stručanjaka (npr. kod “običnog - prosječnog” čovjeka). Uz pomoć tog standarda procjenjuje se, da li se u konkretnom slučaju oštećeni ponašao pažljivo, pri čemu se njegovo ponašanje upoređuje sa ponašanjem drugih lica i tako se stvara pravni standard na osnovu kojeg se u svakom konkretnom slučaju utvrđuje subjektivni elemenat odštetne odgovornosti definisan - kao namjera.

Ovaj oblik krivice, zavisno od stepena nepažnje, prema kojem kriteriju se dijeli na podstepene i to: na krajnju i na običu nepažnju.

Krajnja nepažnja (culpa lata), je takav oblik (stepen) krivice, kad štetnik u određenoj situaciji, nije postupao ni sa onim stepenom pažnje sa kojim bi postupao svaki prosječan čovjek, odnosno svaki prosječni stručnjak (ukoliko se stepen nepažnje procjenjuje za ovu kategoriju lica). Krajnja nepažnja je “pažnja prosječnog čovjeka” što je relativan, a ne apsolutan pojam i što sud utvrđuje u svakom konkretnom slučaju. Krajnja nepažnja je pravni standard. Za nerazumno ponašanje i po pravnim posljedicama pravno je izjednačena s namjerom, kao najtežim oblikom krivice. Primjer za to je slučaj u kojem je krajnja nepažnja pravno izjednačena s namjerom po odredbi čl. 191. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, koji propisuje sniženje naknade. Prema toj zakonskoj odredbi sud može, vodeći računa o materijalnom stanju oštećenika,

osuditi odgovorno lice da isplati manju naknadu nego što iznosi šteta, ako ona nije prouzrokovana ni namjerno ni krajnjom nepažnjom, a odgovorno lice je slabog imovnog stanja te bi ga isplata potpune naknade dovela u oskudicu.

Hipotetički primjer za postupanje s krajnjom nepažnjom, bio bi: kada vozač motornog vozila, vozeći nepropisnom i saobraćajnoj situaciji i uslovima puta neprilagođenom brzinom, u krivini izazove nezgodu na dijelu kolovozne trake, koja je propisana za kretanje vozila iz suprotnog pravca.

Obična nepažnja (*culpa levis*) je takav oblik (stepen) krivice, kad štetnik nije postupao kao naročito dobar čovjek, ili naročito dobar stručnjak (zavisno od toga za koju kategoriju lica se procjenjuje ovaj stepen krivice). Za razliku od krajnje nepažnje, gdje se štetnik upoređuje (kada je riječ o mjerilima za procjenjivanje stepena krivice) definisanog kao krajnja nepažnja sa svakim prosječnim čovjekom” ili “svakim prosječnim stručnjakom”, kod obične nepažnje štetnik se upoređuje s nekim apstraktnim licem (čovjekom), odnosno s apstraktnim stručnjakom, što znači sa zamišljenim- apstraktnim - naročito pažljivim licem, odnosno naročito pažljivim stručnjakom (*culpa levis in abstracto*). Prema tome, obična nepažnja je pravni standard za postupanje “s naročitom pažnjom”.

Izuzetak od pravila da se štetnik kod obične nepažnje upoređuje sa apstraktnim “uporedno pažljivim čovjekom i uporedno pažljivim stručnjakom”, slučaj kada se pri ocjeni postojanja obične nepažnje gleda na štetnikovo uobičajeno ponašanje je u slučaju iz odredbe čl.191. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima. Saglasno toj zakonskoj odredbi, ako je štetnik prouzrokovao štetu radeći nešto radi koristi oštećenog, sud može odrediti manju naknadu, vodeći računa o brižljivosti koju štetnik pokazuje u sopstvenim poslovima. Dakle, štetnikovo ponašanje, sa aspekta ove zakonske odredbe, ne upoređuje se s ponašanjem nekog apstraktnog zamišljenog lica, već se smatra, da je štetnik postupao nepažljivo, ako nije upotrebio ni onaj stepen pažnje koju upotrebljava u svojim vlastitim stvarima (*culpa levis concreto*).

Navedeni oblici krivice u praksi sudova su često od pravnog značaja kako za utvrđivanje odgovornosti za štetu tako i za utvrđivanje naknade štete, a o krivici kao osnovu odgovornosti bit će riječi i u okviru teme “odgovornost za drugoga”, gdje se kod pojedinih osnova odgovornosti za drugoga radi isključivo o subjektivnoj, kod pojedinih osnova, o objektivnoj odgovornosti, a u nekim slučajevima je kombinovana subjektivna i objektivna odgovornost.

1.1.3. Prezumirana (pretpostavljena) krivica

Odredbom člana 154. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima propisano je - da ko drugome prouzrokuje štetu, dužan je nadoknaditi je, ako ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Proizlazi dakle, da je Zakon o obligacionim odnosima prihvatio načelo prezumirane krivice, prema kom načelu štetnik, ako se želi osloboditi odgovornosti, mora dokazati da je šteta nastala, bez njegove krivice.

Za odgovornost po osnovu krivice, dovoljno je da postoji bilo koji oblik odnosno stepen krivice, što proizilazi iz sadržaja odredbe člana 154. stav 1. i člana 158. Zakona o obligacionim odnosima. Isti zakon, ne određuje pojam i sadržaj krivice kao što je to

naprijed rečeno. U građanskom pravu, o krivici je riječ, kada se štetnik ne ponaša onako kako se to od njega očekuje u datim okolnostima, kao od razumnog i pažljivog čovjeka.

Prezumira se po pravilu o prezumiranoj krivici, samo najblaži oblik krivice (obična nepažnja) učinioa štete.

Medjutim, primjer za slučaj kada štetnik odgovara samo ako postoji neki "teži" oblik njegove krivice sadržan je u odredbi člana 170. Zakona o obligacionim odnosima, na osnovu koje odredbe - za štetu koju u radu ili u vezi sa radom uzrokuje trećem licu, radnik odgovara oštećenom, samo ako je štetu uzrokovao namjerno. Slijedi zaključak, da se teži oblik krivice prezumira samo, ako je takva prezumcija zakonskim pravilom izričito utvrđena, ili ako iz smisla ili sadržaja zakonskog pravila, to proizlazi, a da se van navedenih slučajeva o prezumciji (samo najblažih oblika, te težih oblika krivice) oblik krivice dokazuje prema opštim pravilima parničnog postupka.

Pravilo o prezumiranoj krivici definiše, da se štetnik smatra krivim, ako ne dokaže, da nije kriv (ako ne dokaže svoju ne-krivicu). Teret dokazivanja leži na stranci koja se poziva na određenu činjenicu na koju ukazuje pravilo o zakonskoj prezumciji, odnosno o postojanju posredne činjenice, a ne o postojanju činjenice krivice štetnika. Postojanje tih činjenica (činjenica posebnog značaja) upućuje na zaključak i na zakonsku pretpostavku - da postoji pravno relevantna činjenica, čije postojanje ne treba posebno dokazivati. Dakle, po pravilima o prezumiranoj krivici, oštećeni dokazuje da je određeno lice prouzrokovalo štetu za koju, po pravilu o prezumiranoj krivici postoji njegova krivica, za štetu, tako da ne stoji dužnost oštećenog da dokazuje, već stoji dužnost štetnika da dokazuje da štetu, nije skrivio. Kada je na ovom mjestu riječ o teretu dokazivanja, misli se na teret dokazivanja, u pogledu odgovornosti za štetu.

1.1.4. Dokazana krivica

Kao što je rečeno u okviru tačke 2.1.3. ovog podmodula, Zakon o obligacionim odnosima je prihvatio princip prezumirane krivice. Kako svako pravilo ima izuzetaka, isti zakon predviđa izuzetke od navedenog pravila o prezumiranoj krivici. Ovakvim pravilima o odgovornosti navedni zakon ustanovio je primarni princip prezumirane krivice, jer primjena principa o dokazanoj krivici "sužava" odgovornost za štetu, tako da - ukoliko oštećeni ne može dokazati krivicu primjenom pravila o dokazanoj krivici, on bi izgubio pravo na naknadu štete. Ustanovljenjem pravila o dokazanoj krivici, donekle je olakšana pozicija oštećenog, kao žrtve određenog životnog - štetnog događaja.

Slijede neki od primjera iz Zakona o obligacionim odnosima u kojima se odštetna odgovornost utvrđuje po principu dokazane krivice:

- kod odgovornosti prevoznika iz člana 672. prema kojem prevoznik odgovara samo za teže oblike krivice, dok je saglasno stavu 1. te zakonske odredbe, u slučaju gubitka ili oštećenja pošiljke u kojoj su se nalazile dragocjenosti, hartije od vrijednosti ili druge skupocjene stvari, prevoznik dužan naknaditi tako nastalu štetu samo ako je prilikom predaje stvari na prevoz bio obaviješten o prirodi tih stvari i njihovoj vrijednosti, ili ako je štetu prouzrokovao namjerno ili krajnjom nepažnjom,

- kod posebne odgovornosti roditelja za “rdjav uticaj” u kom slučaju, ako dužnost nadzora nad maloljetnim djetetom ne leži na roditeljima, već na nekom drugom licu, oštećeni ima pravo da zahtijeva naknadu od roditelja kad je šteta nastala usljed lošeg vaspitanja maloljetnika, rdjavih primjera ili poročnih navika koje su mu roditelji dali, ili se inače šteta može pripisati krivici roditelja,

- u slučaju zakonom propisane dužnosti iz člana 724. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima, prema kojoj odredbi ugostitelj duguje potpunu naknadu, ako mu je gost predao stvar na čuvanje, kao i ako je šteta nastala njegovom krivicom ili krivicom lica za koje on odgovara,

- u slučaju zakonom propisane dužnosti prijavljivanja štete u vezi sa ugostiteljskom ostavom iz člana 726. Zakona o obligacionim odnosima, saglasno kojoj odredbi je gost dužan prijaviti nestanak ili oštećenje stvari, čim dozna za njih, inače ima pravo na naknadu štete samo ako dokaže da je šteta nastala krivicom ugostitelja ili lica za koje on odgovara.

1.1.5. Uticaj krivične presude na dokazivanje u parnici

Prema propisu odredbe člana 12. stav 3. Entitetskih Zakona o parničnom postupku (“Službeni glasnik Republike Srpske broj 58/03, 85/03, 74/03 i Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj _____) propisano je, da je u parničnom postupku, sud vezan u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinioca za pravosnažnu presudu krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim.

Razgraničenje između krivičnog i parničnog postupka, određeno je predmetom sudske zaštite. U krivičnom postupku pretresa se i odlučuje o tvrdnji ovlaštenog tužioca, da je optuženi učinio krivično djelo, dok se u parničnom postupku raspravlja i utvrđuje osnovanost tužbenog zahtjeva u građansko pravnim sporovima, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno (član 1. istog zakona).

Medjutim, u određenim slučajevima o zaštiti pojedinih subjektivnih prava može odlučivati krivični sud, umjesto parničnog suda. Iz stilizacije “može odlučivati” proizlazi da je odlučivanje o zaštiti subjektivnih prava, u slučaju kada lice koje je izvršenjem krivičnog djela steklo određeno subjektivno imovinsko pravo u ovlaštenjima krivičnog suda u postupku utvrđivanja krivične odgovornosti protiv tog lica, kao i parničnog suda, ukoliko krivični sud stranku koja u krivičnom postupku ima položaj “oštećenog lica”, uputi sa imovinsko-pravnim zahtjevom, na parnicu. U praksi je češći slučaj da krivični sudovi oštećena lica upućuju sa imovinsko-pravnim zahtjevom na parnicu, od slučajeva, da se istovremeno, u postupku odlučivanja o krivičnoj odgovornosti, odlučuje i o imovinsko-pravnim zahtjevima oštećenog lica. Imovinsko-pravni zahtjev oštećenog u krivičnom postupku, je kako sama definicija tog zahtjeva govori - zahtjev imovinske prirode, a u sudskoj praksi su najčešći takvi zahtjevi za naknadu štete, ili za povrat stvari pribaljenih krivičnim djelom, a ima i drugih slučajeva kada oštećeni imovinsko-pravni zahtjev postavi u postupku utvrđivanja krivične odgovornosti.

Prema tome, imovinsko-pravni zahtjevi u krivičnom postupku su jedini zahtjevi koji mogu biti predmet spora, i u krivičnom i u parničnom postupku i jedino se - kada je

riječ o ovim zahtjevima, ne može jasno povući “granica” između krivičnog i parničnog suda. Kada o imovinsko-pravnom zahtjevu sudi krivični sud, u krivičnom postupku se ne utvrđuje da je zahtjev neosnovan, a krivičnom presudom kojom se okrivljeni oslobadja optužbe, krivični sud uvijek, kada postoji imovinsko-pravni zahtjev - oštećenog upućuje na parnicu.

Pravosnažna krivična presuda kojom je usvojen imovinsko-pravni zahtjev oštećenog, ima pravno dejstvo jednako kakvo dejstvo ima presuda parničnog suda u pogledu istog imovinsko-pravnog zahtjeva.

Nakon kratkog osvrtu na razgraničenje ovlaštenja krivičnog i parničnog suda i na neke dodirne tačke u pogledu imovinsko-pravnih zahtjeva postavljenih u krivičnom postupku od strane oštećenog lica, u daljem tekstu ove tačke, bit će govora o uticaju krivične presude na dokazivanje u građanskoj parnici.

Dokaz u svjetlu pravila procesnih prava, kao dokazno sredstvo kojim stranka koja se poziva na određeni dokaz, dokazuje svoje tvrdnje, odnosno zahtjeve, može biti i presuda krivičnog suda. To svojstvo joj je priznato pravilima parničnog postupka, prema kojim je parnični sud vezan za osudujuću presudu krivičnog suda, ako se radi o istom životnom događaju u oba ova postupka. Parnični sud je uvijek vezan za krivičnu presudu koja u pogledu zahtjeva za naknadu štete, predstavlja prethodno pitanje.

Vežanost parničnog suda za krivičnu presudu kojom se optuženi oglašava krivim, odnosi se na vežanost u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinioca, tako da tuženi (u parničnom postupku) ne može osporavati da je učinio radnju koja ima obilježja krivičnog djela i koja sa aspekta odštetne odgovornosti štetnika, odgovara pretpostavkama štetne i protivpravne radnje i da je za nju odgovoran. Uzročna veza između štetne radnje i posljedice te radnje, obim štete, kao i subjektivne pretpostavke građanske odgovornosti, utvrđuju se u parničnom postupku.

U pogledu dejstva krivične presude u parnici po tužbi iz istog događaja koji je bio predmet optužnice u krivičnom postupku, dr. Borivoje Poznić u knjizi “Građansko-procesno pravo” izdavač savremena administracija Beograd 1978. godine na stranici 76. navodi: “Pravo na naknadu štete ne zavisi od toga da li je šteta prouzrokovana krivičnim djelom, te postojanje istog ovdje nema značaj prethodnog pitanja. Ono što je za dva postupka zajedničko to je životni događaj (radnja, propuštanje) za koji je pravosnažnom krivičnom presudom utvrđeno da se desio ili da se nije desio. Propisujući ovu vežanost, zakonodavac se rukovodio težnjom da ugled krivičnog pravosuđa ne bude narušen protivriječnošću između dvije presude, do koje bi moglo doći ako bi parnični sud utvrđivao relevantne činjenice nezavisno od toga što je krivični sud našao”.

Ova vežanost parničnog suda ima puno opravdanje, jer je time onemogućeno da o istoj pravnoj stvari, u istom pravnom sistemu postoje eventualno dvije različite presude čime se obezbjeđuje pravna sigurnost, što i jeste smisao vežanosti parničnog suda, presudom krivičnog suda u smislu prednje navedene odredbe Entitetskih Zakona o parničnom postupku. Sam pojam “vežanost parničnog suda krivičnom presudom”, podrazumijeva poštovanje onih elemenata i obilježja krivičnog djela, koji su bitni za krivičnu presudu.

Iz sadržaja odredbe člana 12. stav 3. Zakona o parničnom postupku proizilazi da je parnični sud vezan za krivičnu presudu u vezi postojanja krivičnog djela i krivične

odgovornosti. Dakle, prema istoj zaonskoj odredbi, parnični sud je vezan za osudjujuću presudu krivičnog suda. Kako krivično djelo nije pretpostavka naknade štete, parnični sud je vezan za onu odluku krivičnog suda koja se tiče postojanja krivičnog djela, krivične odgovornosti učinioca i koji predstavljaju činjeničnu gradju, koja je istovremeno činjenična gradja i u parničnom postupku za naknadu štete iz istog tog osnova i istog životnog događaja. Utvrđivanje okolnosti koje se tiču elemenata krivične odgovornosti, takodje mogu biti odlučujuće i za utvrđivanje elemenata gradjanske odgovornosti.

Za razliku od prednje navedenog - da krivično djelo nije pretpostavka naknade štete, elementi “štete”, mogu u određenim slučajevima predstavljati elemente krivičnog djela, a do kog iznosa je šteta odlučujuća za postojanje krivičnog djela, to krivični sud procjenjuje u svakom konkretnom slučaju.

Prema tome obim štete nije od pravnog značaja za postojanje odštetne gradjanske odgovornosti, dok je obim (visina) štete od pravnog značaja za postojanje krivične odgovornosti za određena krivična djela, čija je pravna kvalifikacija opredjeljena visinom novčanog iznosa (novčanog cenzusa).

Pored sličnosti i razlika kod ove dvije vrste odgovornosti, koje se tiču jednog od elementa odštetne odgovornosti definisanog kao “šteta”, određene dodirne tačke (bilo zajedničke ili u njihovoj različitosti) postoje i kod elementa odštetne odgovornosti definisanog “protivpravnost radnje”. Kod ove vrste odgovornosti, navedeni elemenat predstavlja elemenat za utvrđivanje postojanja odgovornosti i to je zajednički elemenat kod obje vrste odgovornosti. Ono što ove dvije vrste odgovornosti razlikuje, kada je riječ o elementu definisanom kao “protivpravnost radnje” su kriteriji, koji su različiti kod utvrđivanja gradjanske i krivične odgovornosti.

Iz niže navedenog primjera proizlaze razlike u kriterijima za definisanje nedopuštene radnje u krivičnoj i u gradjanskoj odgovornosti: npr. ako se procjenjuje ugovor o prodaji, onda nedopuštena radnja ovog pravnog posla sa aspekta krivične odgovornosti može se sastojati u radnjama koje čine obilježja bića krivičnog djela (utaje poreza, ako u ugovoru nije naznačena stvarna ugovorna cijena), prekoračenje ovlaštenja (ako je predmetni ugovor zaključilo neovlašteno lice a isti ugovor nije naknadno odobren od strane ovlaštenog lica i ako postoje i drugi elementi krivično - pravne odgovornosti za navedenu grupu krivičnih djela). Radnje sa elementima protivpravnosti, kao kriteriji za utvrđivanje odštetne odgovornosti mogu se sastojati: u utvrđivanju da je taj isti ugovor o prodaji nevažeći (bilo zbog nedostatka zakonom propisane forme, bilo zbog suprotnosti ugovora sa prinudnim propisima ili zbog mana volje ispoljene prilikom zaključivanja predmetnog ugovora). Proizlazi dakle, da su sasvim drugačiji kriteriji za utvrđivanje protiv - pravne radnje u postupku utvrđivanja krivične odgovornosti, u odnosu na kriterije za utvrđivanje protiv - pravne radnje u postupku utvrđivanja gradjansko - pravne odgovornosti.

Zajednički elementi krivične i gradjanske odgovornosti koji postoje kod obje vrste odgovornosti su: sposobnost (krivično pravna odgovornost ne znači istovremeno i gradjansko - pravna odgovornost) i odgovornost koja je takodje elemenat kod krivične i gradjanske odgovornosti (umišljaj sa aspekta krivičnog prava i namjera sa aspekta gradjanske odštetne odgovornosti, koji često nisu identični), kao i nehat koji se utvrđuje po kriterijima za krivicu i nepažnju kao oblici odnosno stepeni krivice u gradjanskom pravu.

Kod oslobadjajuće krivične presude, građanski sud nije vezan za izreku takve presude. U slučaju da je optuženo lice oslobodjeno od odgovornosti za krivično djelo, to ne znači da je u građanskoj parnici "oslobodjeno" od odštetne odgovornosti, jer se može desiti da - iako oslobodjeno od krivične odgovornosti da je to lice izazvalo ili doprinijelo nastanku štete. Međutim, parnični sud je vezan oslobadajućom krivičnom presudom, ako je istom riješeno pitanje koje za parnični sud predstavlja prethodno pitanje, a o tom pitanju se pravosnažno može odlučiti, samo u krivičnom postupku. Ukoliko krivični sud oslobodi optuženog od optužbe, nalazeći da djelo za koje je optužen-nije krivično djelo, parnični sud ne može u tom slučaju suditi o odštetnoj odgovornosti, kao da je šteta uzrokovala krivičnim djelom.

Iz prednje navedenog proizilazi, da je parnični sud uvijek vezan za krivičnu osudjujuću presudu, jer krivična presuda predstavlja prethodno pitanje za odluku parničnog suda za naknadu štete. Parnični sud je vezan pravosnažnom krivičnom presudom u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti, a samostalno odlučuje: kakva je šteta nastala za oštećenog, da li postoji uzročna veza između krivičnog djela i da li je oštećeni doprinio da do štete dođe. Utvrđenje krivičnog suda o umišljaju ili nehatu, vezuje parnični sud ako je takvo utvrđenje neophodno za donošenje krivične presude i ako je po pravilima građanskog prava relevantno za donošenje presude u parnici. Isto pravilo važi i za pravosnažne presude građanskog suda i za vezanost parničnog suda pravosnažnim upravnim aktima.

Ova vezanost, istina nije propisana Zakonom, kao što je to slučaj kod vezanosti parničnog suda za pravosnažnu presudu krivičnog suda. Međutim, ista u praksi ima svoju primjenu. Ovo pravilo ima svoj pravni osnov u odredbi člana 379. stav 1. tačka 1. Zakona o parničnom postupku, kojom su propisana ovlaštenja parničnog suda da, povodom prethodnog pitanja prekine postupak do odluke koja će o tom, kao glavnom pitanju, biti donesena u drugom postupku, što upućuje na zaključak, da je parnični sud tom drugom odlukom vezan i da je prekid zbog toga opravdan. Inače, postavlja se pitanje iz kog drugog razloga bi prekid bio opravdan ako ne iz prednje navedenog razloga, koji se tiče vezanosti parničnog suda za pravosnažne parnične presude i pravosnažna akta upravnih organa.

Istom zakonskom odredbom ustanovljen je princip, da parnični sud može sam rješavati o prethodnom pitanju (o onom pitanju o kome nema pravosnažne odluke), s tim što se odluka o prethodnom pitanju ne unosi u izreku presude parničnog suda (prethodno pitanje se samo obrazlaže u okviru odluke o glavnoj stvari) i ta odluka o prethodnom pitanju ima pravni značaj samo za taj, konkretni slučaj koji se raspravlja, u kojem je pri odlučivanju o glavnoj stvari parnični sud sudio i o tom konkretnom prethodnom pitanju i ta odluka o prethodnom pitanju, nije zahvaćena pravosnažnošću, zajedno sa pravosnažnošću odluke o glavnoj stvari.

Iz izloženog se može zaključiti da - ukoliko je pitanje koje u građanskoj parnici predstavlja prethodno pitanje riješeno pravosnažnom presudom krivičnog suda, ta odluka vezuje parnični sud u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinio. Što se tiče oslobadjajuće krivične presude odgovor na pitanje pravnog značaja ove presude na ishod spora za naknadu štete u parnici, zavisi od toga, da li je takvom presudom ustanovljeno da radnja koja predstavlja štetnu radnju sa aspekta odštetne odgovornosti, nije krivično djelo (u kom slučaju bi parnični sud bio vezan za takvu odluku krivičnog suda), da li je krivični sud utvrdio da optuženi nije odgovoran za

učinjeno djelo zbog postojanja okolnosti koje isključuju njegovu krivičnu odgovornost (u kom slučaju bi parnični sud, takodje bio vezan za odluku krivičnog suda), ili je oslobadajuća presuda donesena zbog toga što nije bilo dovoljno dokaza, u kom slučaju parnični sud može izvoditi dokaze i utvrđivati činjenice (nezavisno od oslobadajuće presude krivičnog suda), odlučne za utvrđivanje postojanja elemenata odštetne odgovornosti.

Medjutim u slučaju kad prethodno pitanje nije riješeno, odnosno kada se istovremeno vodi krivični postupak i postupak za naknadu štete iz istog štetnog (životnog) događaja i kad određeni sporni pravni odnos (koji ima značaj uslovljavajućeg odnosa u parničnom postupku), nije riješen u krivičnom postupku, u praksi se često postavlja pitanje opravdanosti prekida parničnog postupka, do pravosnažne odluke krivičnog suda.

Stanovište sudske prakse povodom ovog pitanja, je različito. Pristalice principa, da parnični sud sam rješava o prethodnom pitanju (koje pravilo se odnosi na svako pitanje bez obira na pravnu oblast u kojoj bi se rješavalo prethodno pitanje), ovo pravilo opravdavaju time, da se time parnični postupak ne odugovlači i da se pruža efikasnija pravna zaštita, te da se - samim tim što se odluka o prethodnom pitanju ne unosi u izreku presude parničnog suda, postupak u vezi prethodnog pitanja ne okončava pravosnažnom presudom i da je time onemogućeno da se povodom istog pitanja donesu različite presude, što nikako ne bi bilo opravdano zbog pravne sigurnosti građana.

Druga mogućnost je da parnični sud prekine postupak koji pred njim teče i da sačeka ishod krivičnog postupka, što se opravdava opasnošću od protivriječnih odluka povodom istog pitanja.

I jedna i druga mogućnost u određenim slučajevima mogu biti opravdane, tako da se ne može generalno definisati, bezrezervno pravilo za bilo koju od navedenih mogućnosti, jer postupanje parničnog suda, stvar je ocjene cjelishodnosti koju sud daje prema okolnostima svakog od tih postupaka.

Kada je riječ onaknadi štete i o pitanju krivične odgovornosti kao uslovljavajućeg prethodnog pitanja njegove odštetne odgovornosti, po ocjeni autora ovog podmodula, prekid parničnog postupka do pravosnažne odluke krivičnog suda, nije opravdan. Pored argumenata za ovakav stav, koji su iznijeti kao argumenti pristalica da parnični sud rješava sam o prethodnom pitanju, autor ovog podmodula u prilog iznesenog stanovišta ističe i slijedeće:

Parnični sud samostalno rješava sva sporna pitanja, što znači i krivičnopravna pitanja, od kojih zavisi njegova odluka o glavnoj stvari, ukoliko nadležni krivični sud nije odlučio o krivičnopravnom pitanju, koje ima pravni značaj prethodnog pitanja u parničnom postupku. U tom slučaju parnični sud se bavi utvrđivanjem elemenata krivičnog djela, samo radi utvrđivanja (ovdje odštetne) odgovornosti u primjeni blanketnog propisa, koji postojanje osnova odgovornosti, vezuje za postojanje krivičnog djela, pri čemu parnični sud utvrđuje, da li u radnjama lica sa statusom «optuženog» u krivičnom postupku, ima elemenata odštetne odgovornosti.

Krivični sud odlučuje o krivičnoj odgovornosti optuženog, o pravnoj kvalifikaciji krivičnog djela i o kazni u okviru zakonom zapriječene kazne za određeno krivično djelo, te u krivičnom postupku izvodi dokaze koji su od pravnog značaja za odluku o ovim pitanjima.

Parnični sud u postupku utvrđivanja odštetne odgovornosti lica koje je skrivilo saobraćajnu nezgodu utvrđuje ispunjenjem procesnih pretpostavki za odgovornost za štetu, o kojim pretpostavkama je bilo riječi u podmodolu «pretpostavke odgovornosti za štetu», o osnovu odgovornosti, uslovima odgovornosti i o obavezi naknade štete. Parnični sud izvodi dokaze koji su od pravnog značaja za odluku o ovim spornim pitanjima.

Kada je riječ o dokazima, jednostavan, a u sudskoj praksi čest primjer je slučaj utvrđivanja krivične odgovornosti vozača motornog vozila u saobraćaju na putevima, koji je skrivio saobraćajnu nezgodu sa smrtnom posljedicom. U tom postupku krivični sud izvodi dokaz vještačenjem po vještaku saobraćajne struke kako bi odgovorio (ocjenom tog i drugih dokaza) na pitanje o odgovornosti, o krivičnom djelu koje se optuženom stavlja na teret o zapriječenoj kazni u slučaju utvrđene krivične odgovornosti. Nalaz vještaka saobraćajne struke iz krivičnog predmeta (čak ako se parnične stranke u parnici za naknadu štete saglase da isti nalaz posluži kao dokaz u parničnom postupku), ne odogovori uvijek na sva sporna pitanja koja su odlučna za odštetnu odgovornost. Najčešće takav nalaz ne sadrži elemente na osnovu kojih parnični sud odlučuje o doprinosu oštećenog, bilo nastanku štete ili njenom povećanju, jer ta pitanja sa aspekta odštetne odgovornosti, nemaju pravnog značaja .

Prednje navedeni primjer upućuje na zaključak da je građanska odgovornost šira od krivične odgovornosti, tako da postoji mogućnost da i pored pravosnažne krivične presude i dokaza u krivičnom predmetu, parnični sud utvrđuje okolnosti pod kojima je došlo do saobraćajne nezgode, što mu nalaže zakonska obaveza da po službenoj dužnosti pazi na pravilnu primjenu materijalnog prava, što ide u prilog teze, da u postupku utvrđivanja odštetne odgovornosti, parnični sud odlučuje sam o prethodnim pitanjima (u konkretnom slučaju sudi o krivici lica koje je skrivilo nezgodu u kontekstu odluke o uzroku rpedmetne saobraćajne nezgode), kad god je to cjelishodno.

I niže navedeni primjer potvrđuje ovaj princip, da parnični sud sam sudi o prethodnom pitanju, jer se ne može definisati «pravilo» u pogledu ovog predmetnog (prethodnog) pitanja, pošto se ni kod ovog pitanja ne može dati definicija kao bezrezervno pravilo.

2 ODGOVORNOST ZA ŠTETU OD OPASNE STVARI ILI DJELATNOSTI (OBJEKTIVNA ODGOVORNOST)

Zakonom o obligacionim odnosima propisana je odgovornost za štetu bez obzira na krivicu (objektivna odgovornost).

U praksi su najčešći slučajevi odgovornosti bez obzira na krivicu iz člana 154. stava 2. Zakona o obligacionim odnosima. Tom zakonskom odredbom propisano je, da za štetu od stvari ili djelatnosti od kojih potiče povećana opasnost štete za okolinu, odgovara se bez obzira na krivicu. I stav 3. ovog člana propisuje odgovornost bez obzira na krivicu «u drugim slučajevima predviđenim zakonom», dok je odredbom člana 173. istog zakona propisana odgovornost za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti.

Budući da je prema odredbi člana 1106. Zakona o obligacionim odnosima, na obligaciono pravne odnose nastale prije stupanja na snagu ovog zakona, mjerodavno pravo koje je bilo u primjeni u vrijeme nastanka pravnog odnosa, a to znači ranije važeći zakoni kao i pravna pravila propisana zakonima i drugim propisima koji su doneseni do 6. aprila 1941. godine koji se primjenjuju saglasno Zakonu o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6.4.1941.godine to će se na ovom mjestu samo radi ukazivanja na razvojni put ovog osnova odgovornosti, spomenuti da je odgovornost za štetu po osnovu uzročnosti (znači bez krivice), kao izuzetak od pravila o odgovornosti po osnovu krivice, primjera radi u pravnom pravilu paragrafa 45, 338, 364 a, 1645 i dr. OGZ, odnosno u pravnim pravilima paragrafa 810, 813, 815 i dr. SGZ.

I u rimskom pravu postojali su slučajevi odgovornosti za štetu pod nazivom «posebni slučajevi odgovornosti». Ti posebni slučajevi bili su slučajevi odgovornosti za štetu koju učine životinje. Zato su služile tužbe *actio de pauperie* i *actio de pastu pecoris*, koje su spadale u takozvane noksalne tužbe (*actiones noxales*), a ova vrsta tužbi spadala je u tužbe deliktne porijekla (kod deliktne odgovornosti trećih lica), ako sin ili rob učini delikt po nalogu, ili bar uz znanje oca ili gospodara odgovarao je imalac vlasti, čak i onda ako podređena lica u međuvremenu izidju ispod njegove vlasti. Ova vrsta tužbi nije ulazila u opšti pojam štete i u teoriju o naknadi štete, a istom tužbom se mogla tražiti zaštita deliktne odgovornosti npr. ako je podređena osoba počinila delikt bez znanja imaooca vlasti, odgovarao je tada otac ili gospodar, ali uz jednu važnu razliku uporedbe s prvim slučajem, jer je u takvim slučajevima imao alternativnu mogućnost: ili da podmiri nastalu obavezu ili da učinioca preda oštećenom. Ako bi se radilo o slobodnoj osobi, predaja bi se sastojala u davanju *inmancipium*, a ako je krivac bio rob, prenosio bi ga gospodar u vlasništvo oštećenog. Ako rob u međuvremenu bude prodan ili sin adoptiran od nekog trećeg, noksalna tužba ide protiv njihovog novog vlasnika ili porodičnog stariješine, po načelu da deliktna odgovornost prati ličnost delikventa.

Rimljani su imali poseban naziv za tu vrstu štete (*pauperies*), što znači «osiromašenje, umanjenje imovine», što i terminološki i sadržajno odgovara pojmu odnosno pravnom institutu «štete» prema pozitivnim zakonskim propisima u sadašnjem društvenom životu i pravnom poretku.

Valja napomenuti, takodje radi usporedbe i radi prikazivanja razvojnog puta ovog osnova odgovornosti (objektivna odgovornost), da su Rimljani smatrali da štetu na tuđoj stvari, može učiniti samo čovjek. Prema pravilima o odgovornost za štetu zvanu

«osiromašenje» bilo je predviđeno da će vlasnik četvoronožne životinje na osnovu ove vrste tužbe (*actio de pauperie*) biti dužan oštećenom naknaditi štetu ili mu, kao oblik noksalne odgovornosti, prepustiti životinju koja je štetu nanijela. Na taj način je vlasnik životinje mogao ograničiti svoju odgovornost. Istim zakonom (kako je to naznačeno u knjizi *Rimsko pravo* autor Ante Romac Zagreb 1987.godine na stranici 272 i 273 u tački 38), bilo je predviđena i tužba *actio depastu pecoris*, po kojoj je vlasnik njive, usjeva ili pašnjaka imao pravo tražiti naknadu od vlasnika stoke, koja je pasući izazvala štetu, a vlasnik je i u ovom slučaju imao mogućnost, da umjesto plaćanja štete, ustupi oštećenom stoku koja je nanijela štetu.

Prema tome, još je Rimsko pravo poznavalo «posebne slučajeve odgovornosti za štetu» koji imaju određenih dodirnih tačaka sa objektivnom odgovornošću prema sadašnjem pozitivnom pravu, jer odgovara vlasnik životinje koja je štetu nanijela, bilo da mu naknadu štetu, ili da mu prepusti životinju.

Ovaj osnov odgovornosti poznavali su i raniji zakonici (OGZ i SGZ) kako je to naprijed navedeno, a isti osnov odgovornosti sadržan je u odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

Prednje navedeni kratak osvrt na razvojni put ovog osnova odgovornosti ukazuje da se ovaj osnov odgovornosti za štetu bez krivice razvija sa razvojem i modernizacijom društva, sa razvojem industrije tehnologije i saobraćaja, što samo po sebi dovodi do veće opasnosti do koje dolazi pri upotrebi mašina, orudja, vozila pogona na paru i sl. Time su rasli brojni slučajevi nastalih šteta po ovom osnovu, a posljedice tih šteta bile su velike. Sve navedeno upućuje na zaključak da odgovornost po principu prezumirane krivice nije mogla pratiti razvoj u društvu i nije mogla udovoljavati životnim potrebama, pa je razvojem industrijskog života rastao broj šteta po osnovu objektivne odgovornosti, jer je neminovno bilo da - kod činjenica da šteta nije uzrokovana krivicom čovjeka kao ljudskog bića i da potiče od neke stvari koja upotrebom i po svojim svojstvima predstavlja opasnost za okolinu, da «neko drugi» (jer nema krivca), naknadi tu štetu. Proizlazi dakle, da je sam «život» u širem smislu riječi proširio ovaj osnov odgovornosti i nametnuo ovakvo zakonsko rješenje koje vuče svoje korijene znatno ranije, a da je sudska praksa, kroz brojne slučajeve ovog osnova odgovornosti proširila područje objektivne odgovornosti. Veoma je važno, u svakom konkretnom slučaju da sudovi pravilnom primjenom materijalnog prava i pravilnom ocjenom izvedenih dokaza pravilno utvrde da odgovornost u konkretnom - određenom slučaju spada u ovo «područje» odgovornosti bez obzira na krivicu, kako se ovaj osnov odgovornosti ne bi tumačio preširoko i kako bi zaista ostao u domenu odgovornosti po osnovu opasne stvari ili opasne djelatnosti o kojem osnovu je odgovornosti, ovdje riječ.

To pitanje spada u ovlaštenje suda i isto predstavlja, ni malo lak zadatak suda. Pretpostavka uzročnosti, kao osnov objektivne odgovornosti je takva pretpostavka prema kojoj je šteta nastala u vezi sa opasnom stvari ili opasnom djelatnosti, s tim da se može dokazivati, da one nisu bile uzrok štete. Kako je osnovnom odredbom člana 154. stav 2. i stav 3. Zakona o obligacionim odnosima propisano da se za štetu od opasne stvari odnosno opasne djelatnosti odgovara po principu kauzaliteta, tj. bez obzira na krivicu, proizlazi da je istom zakonskom odredbom propisano pravilo prema kojem štetnik uvijek odgovara po objektivnoj odgovornosti. Prema istom pravilu ak-o nema dokaza da konkretna šteta nije prouzrokovana od opasne stvari ili opasne djelatnosti, važi zakonska pretpostavka, da svaka šteta koja je nastala u vezi s opasnom stvari ili

opasnom djelatnosti potiče od njih. Prema tome, za kauzalnu odgovornost potrebno je da oštećeni dokaže – da je nastala šteta u vezi sa opasnom stvari odnosno opasnom djelatnošću. Ako oštećeni to ne dokaže, ne može se pretpostaviti uzročnost (ne može se pretpostaviti da ona potiče od te stvari ili djelatnosti), kauzalno odgovorno lice neće odgovarati za štetu zbog nedostatka elementa koji karakteriše ovaj osnov odgovornosti, definisanog kao «uzročnost». Suprotno navedenom, ako je između povjerioca i dužnika nesporno postojanje uzročnosti, jednako kao i u slučaju kada ima osnova da se uzročnost pretpostavi, kauzalno odgovorno lice će odgovarati za štetu i može se ekskulpirati samo u zakonom propisanim slučajevima.

2.1. *Odgovornost od opasne stvari*

Kod objektivne odgovornosti potrebno je, pored ispujenja opštih pretpostavki odgovornosti za štetu, o kojim je bilo riječi u istoimenom podmodulu - da je uzrok štete opasna stvar ili opasna djelatnost. Ne utvrđuje se postojanje štetnikove krivice, a sama sintagma «odgovornost po principu uzročnosti» dovoljno govori, da je kod objektivne odgovornosti uzrok štete izvan postupanja oštećenog, odnosno da je štetu uzrokovao (pod određenim zakonom propisanim uslovima), opasna stvar. Zakon o obligacionim odnosima nije definisao šta se u smislu odredbi tog zakona podrazumijeva opasnom stvari. Prema sudskoj praksi, opasnim stvarima se smatraju one stvari (pokretne ili nepokretne, čiji položaj, osobine odnosno svojstva, ili samo postojanje predstavlja povećanu opasnost. Zbog te opasnosti (koja može biti opasnost neposredno za lice koje stvar koristi ili upotrebljava ili za širu okolinu), ove stvari moraju da budu nadgledane ili upotrebljavane sa naročitom pažnjom.

Kod ovog osnova odštetne odgovornosti, šteta potiče od opasne stvari. Šteta dakle nastaje po osnovu povećane opasnosti, nastaje od opasnosti od pokretnih ili nepokretnih stvari čiji položaj, upotreba, svojstva stvari, ili samo njihovo postojanje - predstavlja povećan izvor opasnosti za onog koji je u okviru svog posla na bilo koji način u kontaktu sa tom stvari, kao i za okolinu, zavisno od «stepena opasnosti», odnosno od svojstava same stvari. Smatra se da šteta potiče od opasne stvari ako je šteta nastala u vezi sa funkcionisanjem opasne stvari, ili prilikom njene upotrebe, znači - kada je uopšte šteta u čijem je nastajanju, stvar (opasna), materijalno učestvovala.

Odredbom člana 173. Zakona o obligacionim odnosima utvrđena je pretpostavka uzročnosti za štetu od opasne stvari. Prema sadržaju i smislu ove zakonske odredbe, smatra se da šteta potiče od opasne stvari, osim ako se dokaže da one nisu bile uzrok štete. Oštećeni kod ovog osnova odgovornosti ne mora dokazivati, da šteta koju je pretrpio potiče od opasne stvari, dokazuje samo da su te stvari učestvovala u štetnom događaju.

Pojam «pretpostavka uzročnosti» kao princip za odgovornost po osnovu opasne stvari, da se ova pretpostavka, kao u ostalom i svaka druga pretpostavka (koja ima pravnu snagu pretpostavke, sve dok se ne dokaže suprotno), može oboriti. Obaranje pretpostavke uzročnosti, u interesu je (pravnom i ekonomskom) odgovornog lica, lica koje odgovara pozakonu za ovaj oblik štete. Odgovorno lice može oboriti ovu pretpostavku ako dokaže «da njegova» (ovdje se misli na ovu riječ u širem smislu, o čemu će kasnije biti govora) stvar, nisu u konkretnom - određenom slučaju bile uzrok

štete, odnosno ako dokaže da je uzrok štete izvan «njegove» stvari i da je uzrok štete bio neki drugi. Razlog za obaranje pretpostavke uzročnosti sadržani su odredbi člana 177. Zakona o obligacionim odnosima.

Prikazivanje pojma «opasne stvari» u sudskoj praksi na prednje opisani način, daje dovoljno prostora sudu, da uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja: svojstva, položaj i druge osobine stvari s jedne strane i način upotrebe odnosno rukovanja koji je svojstven takvim stvarima i koji iziskuje stepen povećane opasnosti s druge strane, izvede zaključak o tome, da li je konkretna šteta prouzrokovana opasnom stvari, da li šteta potiče od opasne stvari. Ovdje dolazi do izražaja kreativnost suda, jer «granica» između štete u čijem je nastajanju opasna stvar materijalno učestvovala i štete koja nije uzrokovana određenom opasnom stvari, Zakonom o obligacionim odnosima nije definisana, niti je moguće takvu «granicu» definisati. Opasna stvar u sferi odštetne odgovornosti definisana je dakle, ne zakonskom definicijom, već je u sudskoj praksi definisana samim korištenjem stvari koje - s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, određenim stvarima daju karakteristike «opasne» stvari. Otuda, sudska praksa «širi» krug opasnih stvari u nastojanju da se pronadje adekvatno rješenje, kako sa aspekta opštih interesa, interesa tehničkog i društvenog napretka i napretka društva uopšte, kao i sa aspekta interesa onih faktora društva od kojih bi takav tehnički društveni razvoj društva zahtjevao, u postupku upotrebe, funkcionisanja stvari sa određenim svojstvima, određene žrtve, koje se u krajnjem svode - u slučaju prozrokovanja štete na njenu naknadu. Prema tome, «granicu» između opasne stvari kao uzroka predmetne štete i stvari koja nema ta svojstva u svakom konkretnom slučaju utvrđuje sud, zavisno od okolnosti tog slučaja, što je od pravnog značaja za odštetnu odgovornost štetnika.

Razvojni put odštetne odgovornosti po osnovu opasne stvari i krug opasnih stvari vidljiv je iz teksta pod naslovom «II o opasnoj stvari i opasnoj djelatnosti s osvrtom na sudsku praksu prije Zakona o obligacionim odnosima» - zbornik radova Saveza društva pravnika Hrvatske Zagreb «odgovornost za štetu» iz koje proizlazi, da u prvom razdoblju nakon rata odgovornost po principu uzročnosti, koja je dolazila do primjene kod šteta uzrokovanih pogonom motornih vozila, nije se proširivala na odštetnu odgovornost imalaca drugih opasnih stvari i da je do toga došlo tek kasnije (pedesetih godina) kada se počelo primjenjivati načelo objektivne odgovornosti i na štete koje potiču od ostalih opasnih stvari.

U praksi Vrhovnog suda Hrvatske (bivše –Republike SFRJ) opasnim stvarima smatrale su se stvari: cestovna motorna vozila, parni kotao motorna pumpa hidraulična rpeša lift motorna kosilica kompresor što stvara buku koja uzrokuje oštećenje sluha osobi koja radi na stroju, tiskarski stroj starije proizvodnje kod koga svaki okretaj ruke radnika može ninajeti povredu, stroj za rezanje metalnih folija, stroj «glodalica» na električni pogon, željeznička pruga skupa s vlakom u kretanju velika i duboka ne pokrívne rupa za ubacivanje otpadnog papira koja se nalazi u dvorištu zgrade i dr. (kako je to naznačeno u prednje navedenom zborniku gradjana strana 997). U istom zborniku kojim je zabilježeno šta se smatra opasnom stvari u praksi drugih sudova, kao npr: zračna puška (VS BiH od 10.3.1977.godine), dalekovod, divljač, domaća životinja, posuda napunjena soda-vodom i drugi slučajevi.

Posmatrajući razvojni put ovog osnova odštetne odgovornosti, usporedbom pravnog shvatanja pojma «opasna stvar» u ranijoj sudskoj praksi i u sudskoj praksi koja je iskristalisana na temelju odredbi Zakona o obligacionim odnosima koje propisuju

odštetnu odgovornost po ovom osnovu, može se reći da je stav sudske prakse, s obzirom da odgovornost za naknadu štete po principu uzročnosti ne dovodi svaka opasnost koju neka stvar može prouzrokovati, nego samo ona stvar koja prouzrokuje određenu veću opasnost, jer je uzak krug stvari koje su bez ikakve opasnosti, da se opasnom stvari treba smatrati svaka pokretna i nepokretna stvar čiji položaj ili upotreba, svojstvo ili samo postojanje, predstavlja određenu opasnost za okolinu.

Polazeći od različitosti stvari, što za sobom povlači i različitost svojstava načina upotrebe i funkcionisanja stvari, različite stvari «skrivaju» različite oblike i stepene opasnosti, koja se može manifestovati prilikom funkcionalne upotrebe stvari, što je opredjeljujući faktor kod definisanja opasne stvari kao uzročnika nastanka štete. Ukoliko je opasnost od stvari u okvirima uobičajenih granica tolerancije, one nisu opasne s aspekta odštetne odgovornosti, tako da u opasne stvari spadaju samo one stvari, od kojih potiče neuobičajene tj. to veća opasnost od štete.

Iz svega prednje navedenog proizilazi da u sudskoj praksi ima poteškoća oko određivanja i definisanja, da li u konkretnom slučaju određena stvar ima svojstva opasne stvari. Ovo prvenstveno iz razloga, što jedna te ista stvar, u određenim situacijama može imati ta svojstva, dok u drugim okolnostima ona ta svojstva nema.

Položaj stvari može biti osnov o kojem neka stvar dobija svojstvo opasne stvari. Tako npr. s obzirom na položaj koji ima određena stvar, može se uzeti da ona ima svojstva opasne stvari u slučaju: automobil parkiran na veoma strmoj ulici može predstavljati opasnu stvar, jer u kontaktu blažeg intenziteta sa bilo kojom drugom stvari može ga pokrenuti niz strminu, dok taj isti automobil parkiran na ravnom mjestu nema ta svojstva opasne stvari. To je slučaj i sa npr. kamenom, koji, ako stoji na ravnoj površini pored kolovoza, ne predstavlja opasnu stvar za motorna vozila u pokretu dok kamen na okomitim površinama koje su sklone odronu i koje od odrona nisu zaštićene na adekvatan zakonom propisani način, uz sami kolovoz mogu predstavljati opasnu stvar ukoliko do odrona kamena dodje i ukoliko se time ošteti motorno vozilona putu udarom kamena u vozilo, ili ako kamen koji je na kolovoz dospio odronom predstavlja iznenadnu opasnost na kolovozu, koja uzrokuje saobraćajnu nezgodu a time i oštećenja na motornom vozilu i tjelesne povrede lica koja su učestvovala u predmetnoj saobraćajnoj nezgodi.

Upotreba stvari kao elemenat koji joj daje svojstvo opasne stvari može se navesti kod motornog vozila u pokretu, bilo putničkog ili teretnog vozila koji u pokretu mogu predstavljati opasnu stvar, a u stanju mirovanja, u rjeđim slučajevima i to s obzirom na gorivo koje to vozilo koristi u pokretu i koje se može i u stanju mirovanja smatrati opasnom stvari ukoliko se isto vozilo nalazi u blizini nekog od toplotnog izvora energije.

Nadalje, ima stvari koje samim svojim postojanjem, pretpostavljaju povećanu opasnost zbog određenih njihovih svojstava kao što je to primjer sa radio-aktivnim tvarima, otrovima i sl.

Kada je riječ o pojmovnom određivanju opasne stvari na stranici 999 naprijed spomenutog Zbornika radova «odgovornost za štetu», naznačeni su primjeri za opasne stvari: Prema rješenju Okružnog suda u Zagrebu br. GŽ-1477/84 od 5.6.1984.godine «pčele» s obzirom na svoje svojstvo i mjesto gdje su smještene (samo 6 metara od medje) mogu predstavljati opasnu stvar», rješenje VSH – «veliko stablo staro nekoliko stotina godina od kojega se otkidaju grane ugrožavajući sigurnost ljudi predstavlja

opasnu stvar». Iz navedenih primjera vidljiva je raznolikost osnova po kojima se u sudskoj praksi, s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, neka stvar ocjenjuje opasnom s aspekta odštetne odgovornosti .

Prema izloženom, pojam opasne stvari je pravni standard, koji, pošto nije zakonom definisan, nije apsolutan pojam, već relativan i utvrđuje se i određuje u svakom konkretnom slučaju, u zavisnosti od okolnosti tog slučaja, a teret dokazivanja, da je uzrok štete neki drugi a ne opasna stvar, snosi lice koje je štetu prouzrokovalo, odnosno imalac stvari koja predstavlja povećanu opasnost. Opasnost mora biti takva, da u uslovima koje neko lice stvara predstavlja posebnu opasnost, naročito zbog toga, jer se stari i pored velike brižljivosti ne mogu uvijek držati pod kontrolom, da bi se posljedice štetnog događaja koje se manifestuju u vidu štete prouzrokovane opasnom stvari, mogle otkloniti.

2.2. Odgovornost po osnovu opasne djelatnosti

Kao što naziv Odsjeka 5. Zakona o obligacionim odnosima glasi: «opasnost za štetu od pasne stvari ili opasne djelatnosti», kao i odredba člana 173. istog zakona, Zakonom i u sudskoj praksi se ova dva pojma kao osnovi za objektivnu odgovornost (opasna stvar ili opasna djelatnost) koriste uporedo stvar ili djelatnost), što znači da kod oba ova pojma važe ista pravila odštetne odgovornosti i to pravila po osnovu uzročnosti, pravila o osnovu odgovornosti prema stvarnom riziku, što znači, bez obzira na krivicu, te da je samo definisanje ovih pojmova različito. Ni kada je riječ o opasnoj djelatnosti, Zakon o obligacionim odnosima nije definisano ni jednom zakonskom odredbom ovaj pojam, već je isti pojam iskristalisala pravna teorija a naročito sudska praksa. U okviru ovog podmodula, ova dva pojma su, samo radi lakšeg poimanja i definisanja razdvojena u posebne podtačke. Inače, opasna stvar ili opasna djelatnost s aspekta odštetne odgovornosti, toliko su međusobno povezane i imaju dodirnih tačaka, zbog čega u stvari i nema mjesta njihovom odvojenom razmatranju, jer u tim slučajevima često je čak teško razlučiti da li se radi o odgovornosti od opasne stvari ili opasne djelatnosti. Stoga će na ovom mjestu autor ovog podmodula pokušati, samo shodno pravnim shvatanjima sudske prakse definisati pojam opasne djelatnosti, dok su sva ostala pitanja koja se tiču kauzalne odgovornosti, kod oba ova pojma, ista.

Opasnom djelatnošću se u smislu odredbe člana 173. Zakona o obligacionim odnosima mogu smatrati samo one djelatnosti, kod kojih opasnost nije svakodnevna, obična, prosječna. To je povećana opasnost, jer je veća od obične svakodnevne i prosječne opasnosti iz osnova obavljanja djelatnosti. Odredjena djelatnost pretpostavlja djelatnost sa povećanom opasnošću, kada zbog njenog redovnog vršenja može biti ugrožen život i zdravlje ljudi, ili njihova imovina. Taj ugrožavajući faktor iziskuje povećani stepen pažnje lica koje vrši konkretnu djelatnost, jednako kao i lica koja sa tom djelatnošću «dolaze u dodir – kontakt».

Lica koja obavljaju opasnu djelatnost, dužna su da predvide ponašanje mogućih oštećenih i ponašanje trećih lica i da preduzimaju sve što je u njihovoj moći da izbjegnu štetne radnje tih lica, ili spriječe štetne posljedice. Predviđanje ponašanja i preduzimanje radnji shodno prednje navedenom, može se definisati kao povećana pažnja vršioca opasne djelatnosti. Kod odgovornosti za štetu od opasne djelatnosti,

uzročnost se pretpostavlja, ali se ta pretpostavka može oboriti protiv dokazima, ako ona nije bila uzrok štete.

U slučaju da šteta nije skrivljeno prouzrokovana, štetu koja proističe iz vršenja djelatnosti, mora snositi onaj koji vrši tu djelatnost, tako da kod ovog osnova odgovornosti, naglasak nije na opasnoj stvari, već na opasnoj djelatnosti, odnosno na radu sa stvari. Može se u praksi dogoditi da sredsta za rad koja imaju pravni karakter stvari, ne predstavljaju opasnu djelatnost, da ona služe za obavljanje djelatnosti, te za štetu koju radnik, obavljajući djelatnost pretrpi na radu odgovara lice koje vrši tu djelatnost, a ne i imalac stvari. U ovom slučaju postoji uska vezanost između stvari i djelatnosti kao uzročnika štete, tako da je zadatak suda da utvrdi kauzalnu odgovornost zavisno od toga, šta je stvarni uzrok štete. Autor Vizner u komentaru Zakona o obligacionim odnosima I prva knjiga Zagreb strana 739. navodi: «pod opasnom djelatnošću razumjevaju sve one čovjekove aktivnosti kojima se stvara povećana opasnost štete za okolinu bez obzira na to da li konkretna opasnost potiče od neke opasne stvari ili djelatnosti sama po sebi, bez neke povezanosti s opasnom stvari.

Sudska praksa u bivšim republikama ranije SFRJ primjenjujući pravna pravila ranijih zakona rješavala je sporne pravne odnose iz oblasti nakande štete prouzrokovane opasnom djelatnošću po principu objektivne odgovornosti, pri čemu su se, kako je to naznačeno u pomenutom Zborniku radova «Odgovornost za štetu», kao opasne djelatnosti u praksi Vrhovnog suda Hrvatske smatrale: miniranje eksplozivom, otvaranje bačve u kojoj se nalazi karbid, prskanje rastopljenog kreča pumpom pripreme za ispaljivanje raketa i njihovo ispaljivanje, rad na istovaranju panel ploča iz kamiona i prikolice s visine od 1,5 metara, istovaranje vrućeg bitumena iz cisterne, sječa drva u šumi, radovi na istovaru trupaca iz vagona uz pomoć dizalice, stražarska služba, kopanje temelja brane radjeno po pojedinim etažama na kamenitom i kraškom terenu, rad u rudničkoj jami, rad u tunelu i kamenolomu, rad na visokoj skeli i na visokom stablu i dr.

Kada je riječ o opasnoj djelatnosti to može biti rad na mašinama na parni pogon, rad na postrojenjima za nuklearnu energiju, gradjevinska djelatnost, lov, ronilaštvo i sl.

Bio je ovo kratak osvrt na odgovornost po osnovu objektivne odgovornosti, od opasne djelatnosti, dok sva druga pitanja koja se tiču određivanja ovog osnova odgovornosti koja su spomenuta u okviru podtačke 3.2. «tačka odgovornost po osnovu opasne stvari» primjenjuju se i na oštetnu odgovornost po osnovu opasne djelatnosti.

2.3. Lica odgovorna za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti

Iz sadržaja odredbe člana 174. Zakona o obligacionim odnosima proizlazi da za štetu od opasne stvari odgovara njen imalac, a za štetu od opasne djelatnosti, odgovara lice koje se njome bavi.

Ova zakonska odredba jasno definiše odgovornost za štetu od opasne djelatnosti za koju odgovara lice koje se njome bavi. Ovo i u slučaju kada je opasna djelatnost vezana za upotrebu opasne stvari (kakvih slučajeva ima u praksi), jer je krajnji uzročnik štete opasna djelatnost za čije potrebe bavljenja, stvari služe. Međutim, obavljanje opasne djelatnosti, uglavnom nije vezano za upotrebu opasne stvari, budući da je uzrok štete

kod ovog osnova odgovornosti, djelatnost kod koje opasnost nije uobičajena i prosječna, već je opasnost od djelatnosti, povećana.

Za razliku od lica koje odgovara za štetu od opasne djelatnosti, koje definiše samo obavljanje djelatnosti, lice koje odgovara za štetu od opasne stvari, teže je definisati. Sintagmu «imalac opasne stvari» koji je odštetno odgovoran u smislu odredbe člana 174. Zakona o obligacionim odnosima treba tmačiti tako, da za štetu odgovara širi krug lica koja imaju svojstvo imaoca stvari. Imaocem se smatra vlasnik stvari, a vlasnikom stvari se smatra lice kome to pravo pripada sa aspekta propisa o svojinsko pravnim odnosima kojim su predviđeni načini sticanja prava vlasništva kako ne nepokretnim, tako i na pokretnim stvarima.

U teoriji i sudskoj praksi zabilježeni su slučajevi da opasna stvar nije uvijek u posjedu vlasnika (imaoca u užem smislu, u smislu prava vlasništva), bilo da je stvar voljno predata od strane vlasnika u posjed drugom licu, ili je to drugo lice do posjeda stvari došlo na protivpravan način (član 175. Zakona o obligacionim odnosima). U oba ova slučaja za štetu od opasne stvari odgovara, umjesto imaoca i jednako kao on, lice koje je u posjedu stvari koja je izvor opasnosti, a time i uzrok štete. Kada imalac stvari povjeri nekom licu koje mu stvar koristi mimo volje imaoca, za štetu od takve upotrebe opasne stvari, odgovara njen imalac, a ne lice koje stvar koristi mimo volje imaoca, s tim da imalac stvari ima pravo na regresni zahtjev.

U slučaju kad imalac opasne stvari zasnuje određeni obligaciono-pravni odnos (npr. zakupni odnos), ili je imalac opasne stvari stvar predao radi preduzimanja određenih radova (npr. samostalnom privredniku), a ta lica se ne nalaze u radu, za štetu od opasne stvari odgovornost snose ta lica (zakupac i samostalni privrednik) umjesto imaoca koji im je stvar predao po osnovu materijalno-pravnog (ugovornog) odnosa i time sebe oslobodio svojstva imaoca stvari za period u kojem je imalac stvari po osnovu pravnog posla drugo lice, kome je stvar predata. Odgovornost tih lica jednaka je, kao i odgovornost imaoca stvari. Imalac stvari, koji stvar povjeri drugome (primjer zakupca ili samostalnog privrednika) može u smislu čl. 176 stav 2 Zakona o obligacionim odnosima, biti odgovoran za štetu pored navedenih lica, ako je šteta proizašla iz neke skrivene mane ili skrivenog svojstva opasne stvari na koja imalac stvari nije ukazao ovim licima. Po ovom osnovu navedena lica kojima je stvar data da se njome služe na osnovu ugovora, imaju pravo regresa od imaoca opasne stvari ukoliko od tih lica naknadi štetu oštećenom (član 176. stav 3. Zakona o obligacionim odnosima).

Ako štetu od opasne stvari, služeći se njome, nanese lica koja su u radnom odnosu kod imaoca opasne stvari, ta lica ne odgovaraju po načelu kauzaliteta i mogu snositi odgovornost za nastalu štetu samo po osnovu krivice i to za stepen krivice koji Zakono o obligacionim odnosima predviđa u članu 170. a po principu uzročnosti odgovara za isti štetni događaj, imalac opasne stvari. Na ovom primjeru dolazi do izražaja složenost ovog pravnog instituta «osnov odgovornosti za štetu», koji pokazuje da lica koja su (posredno ili neposredno) učesnici (akteri) određenog štetnog događaja, mogu za isti štetni događaj snositi odgovornost za prouzrokovanu štetu po različitim osnovima. To potvrđuje naprijed iznesenu tezu, da zadatak suda, često nije lak, kada je u pitanju utvrđivanje osnova odgovornosti za štetu, što opravdava izradu ovakvog vida edukativnog materijala koji, pored ostalog imaju za cilj potsticanje korisnika ovog podmodula na razmišljanje i na pravno procjenjivanje ovog pravnog pitanja i pravilno

vršenje selekcije bitnih od nebitnih činjenica i utvrđivanje relevantnih činjenica koje su odlučne za pravilnu primjenu materijalnog prava.

Isključivo je odgovoran imalac opasne stvari za štetu nastalu od te stvari, u slučaju kada stvar povjeri drugom licu, ukoliko to lice nije osposobljeno ili nije ovlašteno za rukovanje sa tom stvari (član 176. stav 4. Zakon o obligacionim odnosima). Dakle, u ovom slučaju čin povjeravanja opasne stvari drugom licu, ne oslobadja imaoca stvari odštetne odgovornosti od opasne stvari, jer je izvor štete (kao što je naprijed rečeno) u povećanoj opasnosti, što sasvim logično, iziskuje osposobljenost i ovlaštenje za rukovanje, što je neodvojio od opasne stvari i što je u obavezi imaoca takve stvari. Stoga, kada imalac takvu stvar povjeri drugom licu a da to lice nije osposobljeno za rukovanje, imalac stvar snosi odgovornost kao da je šteta nastala upotrebom stvari od strane imaoca.

Najčšći, u praksi slučaj odgovornosti imaoca opasne stvari i dileme u vezi sa definisanjem imaoca opasne stvari je, slučaj kada motorno vozilo, u trenutku štetnog događaja, iako prije tog događaja prodato i predato u posjed kupcu, a i dalje registrovano na imenu ranijeg vlasnika (prodavca), što je čest slučaj (bar do isteka registracije tog vozila), postavlja se pitanje, u slučaju prouzrokovanja štete tim vozilom, koje lice ima svojstvo imaoca stvari: raniji vlasnik na kome je vozilo registrovano, ili novi vlasnik (kupac tog vozila). Ovo pitanje je pravnog značaja za stvarnu legitimaciju u parnici u kojoj se utvrđuje odštetna odgovornost, što je od uticaja na utvrđivanje osnovanosti samog osnova potraživanja naknade štete.

Kada je stvar u suvlasništvu više suvlasnika, svi suvlasnici su imaoci stvari sa pripadjućim im suvlasničkim (idealnim) dijelom i svi oni odgovaraju, srazmjerno svom sluvlasničkom dijelu. Njihova odgovornost je solidarna.

Ono što je još značajno spomenuti kod ovog osnova odgovornosti je, da s obzirom da je osnov ovog oblika odgovornosti, uzročnost (kauzalitet), odgovornost imaoca opasne stvari, pri čemu se misli na širi krug lica sa statusom imaoca stvari, o čemu je naprijed bilo riječi, odnosno lica koja se bave opasnom djelatnošću, nije uslovljeno podnošenjem zahtjeva poslovno nesposobnog lica, nakon što je postalo sposobno na rušenje posla, što predstavlja preduslov kod subjektivne odgovornosti i kod odgovornosti za drugoga.

2.4. Oslobadjanje od odgovornosti

Slučajevi oslobodjanja od odgovornosti imaoca opasne stvari, jednako kao i lica koje se bavi opasnom djelatnošću, propisani su odredbom člana 177. Zakona o obligacionim odnosima. Istom zakonskom odredbom, kao razlozi za oslobodjenje od odgovornosti (pod zakonom propisanim uslovima), predviđeni su: događaji koji su izvan stvari, radnja oštećenog lica i radnja trećeg lica. Objektivno odgovorno lice snosi teret dokazivanja ako želi da se rastereti svoje odgovornosti, a rasteretiti se može, ako dokaže da je štetu izazavao neki događaj, treće lice ili oštećeni.

Odredbom člana 177. stav 1. istog zakona propisano je da se imalac stvari oslobadja od odgovornosti ako dokaže da šteta potiče od više sile, odnosno od nekog drugog uzroka koji se nalazi izvan stvari, koji se nije mogao predvidjeti ni izbjeći, ili otkloniti. U sudskoj praksi, ovaj razlog se često naziva «višom silom» mada taj pojam nije

sadržan u navedenoj zakonskoj odredbi. Međutim, polazeći od toga kako je zakonodavac stilizovao ovaj propis člana 177. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima kojim je uslov za oslobodjenje od odgovornosti definisao kao nepredvidive neotklonjive događaja čija dejstva su izvan stvari i čija dejstva, s obzirom na način na koji dejstvuje, na obim u kojem djeluje, prekidaju uzročnu vezu između štetne radnje koja se manifestuje u vidu štete i uzroka koji potiče iz osnova opasne stvari ili opasne djelatnosti, ovaj uslov u suštini ima sva obilježja više sile u odnosu na određeni štetni događaj do kojeg ne bi ni došlo da nije bilo tog, nepredvidivog i neotklonjivog događaja. Uzroci sadržani u ovom zakonskom propisu koji imaju pravni karakter odnosno obilježja više sile na konkretni štetni događaj, treba da budu ispunjeni istovremeno, kada je riječ o ovom razlogu za oslobodjenje štetnika od odgovornosti. Sam pojam «nepredvidivost i neotklonjivost» relativnog je karaktera i opredjeljuje ga sama opasna stvar (svojstva, položaj i slično) i opasna djelatnost i isti predstavljaju pravni standar. Ono što se smatra višom silom kod jedne opasne stvari odnosno opasne djelatnosti ne mora predstavljati nepredvidi i neotklonjivi događaj kod druge stvari.

Prema stavu 2. člana 177. Zakona o obligacionim odnosima, lice koje odgovara za štetu po principu objektivne odgovornosti, može se u cjelini ili djelimično osloboditi svoje odgovornosti samo ako dokaže da je do štete došlo isključivo radnjom oštećenog ili trećeg lica ali pod uslovom da tu radnju nije moglo predvidjeti i njene posljedice izbjeći ili otkloniti.

Da bi ovaj razlog bio ostvaren za oslobodjenje od odgovornosti, uzrok štete mora biti radnja oštećenog i to kao isključivi uzrok a ako je ta radnja djelimično prouzrokovana radnjom oštećenog, imalac opasne stvari ili opasne djelatnosti se djelimično (srazmjerno doprinosu oštećenog nezgodi), oslobadja svoje, inače objektivne odgovornosti. U sudskoj praksi zabilježeni su česti slučajevi suodgovornosti za nastanak štete. Osnov za utvrđivanje doprinosa oštećenog nastanku štete, kao i obim suodgovornosti predstavljaju pitanja koja se tiču pravilne primjene materijalnog prava, na što je sud dužan da pazi po službenoj dužnosti. Česti su slučajevi u sudskoj praksi, da sudovi o ovim odlučnim činjenicama ne vode računa u dovoljnoj mjeri i time srankama ostavljaju prostora za osporavanje sudskih odluka istaknutim prigovorom doprinosa štetnika ili trećeg lica nastanku štete. O ovom prigovoru sudovi najčešće ne mogu suditi bez pomoći vještaka odgovarajuće struke koji treba da odgovori na pitanje, šta je uzrok štete u određenom slučaju, s obzirom na sve okolnosti konkretnog slučaja, a zadatak je suda (a nikako vještaka), da ocjenom izvedenih dokaza i pravilnom primjenom materijalnog prava utvrdi uzrok štete i eventualni doprinos štetnika ili trećeg lica nastanku štete što, mora se priznati nije jednostavan zadatak. Procjenjivanje svih okolnosti konkretnog slučaja i utvrđivanje obima suodgovornosti lica koja su po nekom od osnova su odgovorna za predmetnu štetu (podijeljena odgovornost), predstavlja takodje pravni standar, od čijeg pravilnog ustanovljenja zavisi, kako osnov odgovornosti, tako i obim odgovornosti tih lica, o čemu će više riječi biti u okviru teme «obim naknade štete».

Kada je riječ o suodgovornosti lica koja odgovaraju za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti s jedne strane i oštećenog ili trećeg lica koji su doprinijeli nastanku štete, ili su doprinijeli da šteta bude veća, s druge strane potrebno je ukazati, da u jednom štetnom događaju imalac opasne stvari ili opasne djelatnosti odgovara po principu kauzaliteta, a oštećeni ili treće lice odgovaraju po principu krivice da se u jednom štetnom događaju može pojaviti odgovornost po više osnova odštetne odgovornosti.

Najčešći slučajevi u sudskoj praksi suodgovornosti su kod šteta prouzrokovanih u saobraćajnoj nezgodi. Svaki slučaj prouzrokovanja ovog vida štete procjenjuje se i obim suodgovornosti utvrđuje, zavisno od svih okolnosti tog slučaja, tako da nema u sudskoj praksi (niti to Zakon o obligacionim odnosima poznaje) modela o odnosu suodgovornosti imalaca opasne stvari ili opasne djelatnosti i oštećenog, odnosno trećeg lica. Taj odnos opredjeljuju brojni elementi koji su od pravnog značaja na uzrok nastanka štete i obim doprinosa suodgovornih lica.

Saglasno stavu 4. člana 177. navedenog zakona, ukoliko je nastanku štete djelimično doprinijelo treće lice, imalac opasne stvari odnosno opasne djelatnosti ne oslobadja se odštetne odgovornosti, već odgovara solidarno sa trećim licem. To znači, da u slučaju da štetu djelimično uzrokuje treće lice, da se imalac stvari ne oslobadja kauzalne odgovornosti u tom dijelu. Ova lica (imalac opasne stvari odnosno djelatnosti i treće lice) imaju pravo regresa jedni u odnosu na druga lica.

Krug trećih lica iz stava 5. člana 177. Zakona o obligacionim odnosima nije definisan istom zakonskom odredbom niti nekom drugom odredbom tog zakona. Propisom ove odredbe predviđeno je, da se trećim licem ne smatraju lica kojim se imalac stvari poslužio pri upotrebi stvari, tako da ova odredba sadrži negativnu definiciju trećeg lica. Ovaj krug trećih lica definiše pravna teorija i sudska praksa. Polazeći od sadržaja i smisla odredbe člana 177. prednje navedenog zakona (o čemu je naprijed, u okviru ove tačke bilo riječi), trećim licima se ne smatraju: oštećeni, ni imalac opasne stvari odnosno opasne djelatnosti iz člana 174. tog zakona, kao ni lica koja odgovaraju isto kao imalac stvari (član 175. i člana 176. Zakona o obligacionim odnosima), lice koje je protivpravno oduzelo opasnu stvar i kome je imalac povjerio, kao ni lice iz člana 177. stav 5. Zakona o obligacionim odnosima (lice kojim se imalac poslužio pri upotrebi stvari), a trećim licem ne mogu se smatrati ni lica koja solidarno odgovaraju oštećenom (npr. imaooci motornih vozila učesnici nezgode), kao ni lica koja status trećeg lica nemaju ni u smislu odredbi Zakona o osiguranju imovine i lica.

Kao što je naprijed rečeno Zakon o obligacionim odnosima nije propisao krug trećih lica u smislu prednje navedene odredbe člana 174. stav 2. i 4. Zakona o obligacionim odnosima. U Zborniku radova Saveza društva pravnika Hrvatske «odgovornost za štetu» na stranici 1007 zabilježeno je: «u sudskoj praksi su se kao treće osobe smatrale: saobraćajac koji daje pogrešan znak za prolaz vozila i usljed toga dodje do štete, biciklist koji naglim izlaskom sa sporednog na glavni put navede vozača da naglo skrene ustranu pa se usljed toga prevrne i sudari sa drugim vozilom, općina koja nije zaštitila put prema rijeci niti postavila rasvjetu da osigura jasan vidik».

3 ODGOVORNOST ZA DRUGOGA

O dogovornosti za drugoga, sa aspekta ispunjenja opštih pretpostavki za štetu bilo je riječi u podmodulu « Pretpostavke odgovornosti za štetu» tačka 3.3. do tačke 9. Stoga će u okviru ovog teksta biti riječi o odgovornosti za drugoga kao osnovu odgovornosti za štetu.

Pravnim pravilima paragrafa 810. SGZ propisano je, da za tuđe djelo, niko nije dužan odgovarati. Pravnim pravilom 1313. AGZ propisuje, da niko ne odgovara za tuđe protivzakonite radnje, u kojima nije učestvovao.

Prednje navedena pravila pomenutih Zakonika, u saglasnosti su sa osnovnim pravilom kod odgovornosti za naknadu štete, da svako odgovara za štetu koju je svojom radnjom prouzrokovao. Ovo pravilo se nije moglo uvijek primijeniti, tako da su razne životne situacije u kojima inače odgovorna lica nisu mogla odgovarati, kreirale poseban osnov odgovornosti – «odgovornost za drugoga», kao a contrario vlastitog odgovornosti. Sam naziv ovog osnova odgovornosti govori da je riječ o odgovornosti za drugoga koji može biti po osnovu: stvarne nesposobnosti za rasudjivanje lica koje je štetu prouzrokovalo (što pravni poredak ne može ostaviti nesankcionisanim i zbog čega je zakonom propisani krug lica koja odgovaraju zato lica po navedenom osnovu), zatim po osnovu nemogućnosti (iz raznih razloga) da, inače odgovorna lica, štetu naknade, u kom slučaju odgovaraju druga lica, po osnovu bilo odnosa: zavisnosti, podređenosti ili pripadnosti s licem koje je štetu prouzrokovalo.

Kod odgovornosti za drugoga, osnov odgovornosti štetnika (misli se na štetnika u širem smislu riječi i u pravom značenju, na lica koje odgovara za drugoga), ima dvije dimenzije. Prva dimenzija je - osnov po kome štetnik odgovara za drugoga (za lica koje je štetu nanijelo, a koje, iz određenih, zakonom propisanih razloga, ne može snositi odgovornost za štetu). Taj osnov može biti kao što je naprijed rečeno kad lica koja su štetu prouzrokovala, nisu deliktno sposobna za rasudjivanje (slučaj iz člana 164. Zakona o obligacionim odnosima), kad se lica koje je štetu nanijelo, ne može obavezati na naknadu iz određenih razloga (npr. ako se radi o maloljetnom djetetu) koje se nalazi u odnosu zavisnosti, podređenosti (npr. slučaj iz člana 165. do člana 168. Zakona o obligacionim odnosima), u kojim je propisana odgovornost roditelja i odgovornost drugih lica za maloljetno dijete, ili kada se od lica koje je štetu nanijelo, ne može očekivati da će ono biti u stanju štetu naknaditi (slučaj iz člana 169. tog zakona). Prema izloženom, osnov odgovornosti drugoga za lica koje je štetu prouzrokovalo proizlazi iz određenog «odnosa» tog lica i lica koje je štetu neposredno nanijelo ili iz «stanja» koje je od značaja za postojanje deliktne sposobnosti.

Druga dimenzija osnova odgovornosti štetnika (misli se na štetnika u širem smislu koji odgovara za drugoga) sastoji se u tome, da štetnik, tj. lica koje odgovara za drugoga može biti odgovorno: bilo po osnovu krivice, ili po principu uzročnosti, što u svakom konkretnom slučaju zavisi od postojanja elemenata ispunjenja uslova za neki od ovih osnova odgovornosti. Proizlazi dakle, da se osnov odgovornosti za drugoga utvrđuje zavisno od odnosa štetnika u užem smislu riječi, koji je štetu neposredno počinio i štetnika u širem smislu te riječi koji, s obzirom na određeni odnos sa ovim prethodnih, odgovara za njega u postupku naknade štete, kao i od sposobnosti (deliktne) štetnika u užem smislu riječi, po kom osnovu je ustanovljena odgovornost za drugoga, što

pretstavlja karakteristike tog osnova odgovornosti, a kada se ustanovi osnov po kome to lice odgovara za drugoga, tek onda se utvrđuje, po kom osnovu je (krivici ili uzročnosti), to lice odgovorno za predmetnu štetu. U daljem tekstu, slijedi kratak osvrt na pojedine osnove odgovornosti za drugoga.

This project is funded by
the European Union